

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 3 października 2019 r. (*) W sprawie C-260/18

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 93/13/EWG – Umowy zawierane z konsumentami – Nieuczciwe warunki umowne – Kredyt hipoteczny indeksowany do waluty obcej – Klauzula odnosząca się do określania kursu wymiany między walutami – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Możliwość usunięcia nieuczciwych warunków umownych przez sąd poprzez odwołanie się do klauzul generalnych prawa cywilnego – Ocena interesu konsumenta – Dalsze obowiązywanie umowy z pominięciem nieuczciwych warunków

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Okręgowy w Warszawie (Polska) postanowieniem z dnia 26 lutego 2018 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 kwietnia 2018 r., w postępowaniu:

Kamil Dziubak,

Justyna Dziubak

przeciwko

Raiffeisen Bank International AG, prowadzącej działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, dawniej Raiffeisen Bank Polska SA,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: A. Prechal (sprawozdawczyni), prezes izby, F. Biltgen, J. Malenovský, C.G. Fernlund i L.S. Rossi, sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu K. i J. Dziubaków przez A. Plejewską, adwokat,
- w imieniu Raiffeisen Bank International AG, prowadzącej działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, dawniej Raiffeisen Bank Polska SA, przez R. Cebelińskiego i I. Stolarskiego, radców prawnych,
- w imieniu rządu polskiego przez B. Majczynę, działającego w charakterze pełnomocnika,

- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez S. Brandona, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez A. Howard, barrister,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez N. Ruiza Garcíę i M. Siekierzyńską, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 maja 2019 r.,
wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 1 ust. 2, art. 4, art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2 Wniosek ten został złożony w kontekście sporu pomiędzy Kamilem Dziubakiem i Justyną Dziubak (zwanymi dalej „kredytobiorcami”) a Raiffeisen Bank International AG, prowadzącą działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, dawniej Raiffeisen Bank Polska SA (zwaną dalej „Raiffeisen Bank”), w przedmiocie utrzymywanego nieuczciwego charakteru warunków umowy dotyczących mechanizmu indeksacji stosowanego w umowie kredytu hipotecznego indeksowanego do waluty obcej.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motyw trzynasty dyrektywy 93/13 stanowi:

„Zakłada się, iż obowiązujące w państwach członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków; w związku z tym nie wydaje się konieczne rozpatrywanie warunków umowy, które są zgodne z obowiązującymi przepisami ustawowymi lub wykonawczymi oraz zgodne z zasadami lub postanowieniami konwencji międzynarodowych, których stronami są państwa członkowskie lub Wspólnota; użyte w art. 1 ust. 2 sformułowanie »obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze« obejmuje również zasady, które zgodnie z prawem będą stosowane między umawiającymi się stronami z zastrzeżeniem, że nie dokonano żadnych innych uzgodnień”.

4 Artykuł 1 ust. 2 owej dyrektywy przewiduje:

„Warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

5 Artykuł 4 wspomnianej dyrektywy stanowi:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

6 Zgodnie z brzmieniem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

7 Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy brzmi następująco:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami”.

Prawo polskie

8 Artykuł 56 kodeksu cywilnego stanowi:

„Czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów”.

9 Artykuł 65 kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje.

§ 2. W umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu”.

10 Artykuł 353¹ kodeksu cywilnego ma następujące brzmienie:

„Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

11 Artykuł 354 kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego,

a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje – także w sposób odpowiadający tym zwyczajom.

§ 2. W taki sam sposób powinien współdziałać przy wykonaniu zobowiązania wierzyciel”.

12 Zgodnie z art. 385¹ kodeksu cywilnego:

„§ 1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

§ 2. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie.

§ 3. Niezgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta.

[...]”.

13 Artykuł 385² kodeksu cywilnego stanowi:

„Oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

14 W dniu 14 listopada 2008 r. kredytobiorcy, jako konsumenci, zawarli umowę kredytu hipotecznego z Raiffeisen Bank. Umowa ta dotyczyła kredytu, którego wartość była wyrażona w złotych polskich (PLN), ale indeksowana do waluty obcej, a konkretnie do franka szwajcarskiego (CHF), przy czym okres kredytowania wynosił 480 miesięcy (40 lat).

15 Zasady indeksowania tego kredytu do przedmiotowej waluty zostały ustalone w Regulaminie kredytu hipotecznego stosowanym przez Raiffeisen Bank i włączone do umowy.

16 Paragraf 7 ust. 4 tego regulaminu stanowi zasadniczo, że wypłata przedmiotowego kredytu ma nastąpić w PLN według kursu wymiany walut nie niższego niż kurs kupna PLN-CHF zgodnie z tabelą kursów walut obowiązującą w tym banku w momencie odblokowania środków, przy czym saldo zadłużenia z tytułu kredytu jest wyrażone w CHF na podstawie tego kursu. Zgodnie z art. §9 ust. 2 tego samego regulaminu raty miesięczne kredytu podlegającego spłacie wyrażone są w CHF i w dniu ich wymagalności są pobierane z rachunku bankowego prowadzonego w PLN, według kursu sprzedaży PLN-CHF podanego we wspomnianej tabeli kursów walut.

17 Oprocentowanie przedmiotowego kredytu zostało ustalone przy zastosowaniu zmiennej stopy procentowej, określonej jako suma stopy referencyjnej LIBOR 3M (CHF) oraz zwykłej marży Raiffeisen Bank.

18 Kredytobiorcy wystąpili do sądu odsyłającego z powództwem, tytułem żądania głównego, o stwierdzenie nieważności umowy kredytu, z uwagi na nieuczciwe ich zdaniem postanowienia dotyczące mechanizmu indeksowania, o którym mowa w pkt 16 niniejszego wyroku. W tym względzie podnoszą oni, że postanowienia te są niezgodne z prawem, ponieważ umożliwiają Raiffeisen Bank swobodne i arbitralne ustalanie kursu wymiany walut. W konsekwencji tenże bank jednostronnie określa saldo kredytu wyrażone w CHF, a także kwotę rat kredytu wyrażoną w PLN. Usunięcie tych warunków umownych uniemożliwia ustalenie obowiązującego kursu walut, tak że umowa nie mogłaby dalej obowiązywać.

19 Pomocniczo powodowie twierdzą, że przedmiotowa umowa kredytu mogłaby być wykonywana z pominięciem tych nieuczciwych warunków w oparciu o kwotę kredytu określoną w PLN i o stopę procentową określoną w umowie na podstawie zmiennej stopy LIBOR i stałej marży banku.

20 Raiffeisen Bank zaprzecza nieuczciwemu charakterowi warunków umownych i twierdzi, że nawet po ewentualnym wyeliminowaniu z umowy tych warunków strony będą związane innymi postanowieniami przedmiotowej umowy kredytu. W miejsce usuniętych warunków umownych i w braku przepisów o charakterze dyspozytywnym, które określałyby sposób ustalania kursu walut, należy stosować ogólne zasady przewidziane w art. 56, 65 i 354 kodeksu cywilnego.

21 Bank ten kwestionuje ponadto twierdzenie, że skutkiem usunięcia z umowy tych postanowień mogłoby być przyjęcie, że przedmiotowa umowa kredytu obowiązuje w dalszym ciągu jako umowa o kredyt wyrażony w PLN z zastosowaniem stopy oprocentowania ustalonej w oparciu o stawkę LIBOR. Zastosowanie uzgodnionej przez strony stopy LIBOR CHF zamiast wyższej stopy procentowej przewidzianej dla PLN, czyli WIBOR, wynikało jedynie, zdaniem banku, z wprowadzenia przewidzianego w rozpatrywanych warunkach umownych mechanizmu indeksowania kredytu.

22 Sąd odsyłający zauważa, że umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, takie jak przedmiotowa umowa, zostały wypracowane w praktyce obrotu. Pojęcie takiej umowy kredytu zostało wprowadzone do polskich przepisów prawa dopiero w 2011 r., przy czym te ostatnie przewidują jedynie obowiązek zdefiniowania w umowie szczegółowych zasad określających w szczególności mechanizm konwersji.

23 W odniesieniu do warunków przewidzianych w przedmiotowej umowie kredytu wspomniany sąd uściśla, iż wychodzi z założenia, że warunki te są nieuczciwe i w związku z tym nie są wiążące dla kredytobiorców.

24 Sąd ten zauważa, że bez tych klauzul jest niemożliwe ustalenie kursu wymiany, a tym samym wykonanie przedmiotowej umowy kredytu. W tym względzie zastanawia się przede wszystkim, odwołując się do wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), czy w wypadku niekorzystnego dla konsumenta unieważnienia umowy jest dopuszczalne usunięcie luki w tej umowie w oparciu nie o krajowe przepisy dyspozytywne, lecz o przepisy o charakterze ogólnym, które odwołują się do zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów, takie jak te przewidziane w art. 56 i 354

kodeksu cywilnego. O ile możliwe jest, że te zasady i zwyczaje pozwalają uznać, iż stosowany kurs wymiany waluty jest kursem stosowanym przez Raiffeisen Bank, jak wynika to z kwestionowanych klauzul, o tyle zdaniem sądu odsyłającego można również przyjąć, że jest to rynkowy kurs waluty lub kurs ustalony przez bank centralny.

25 W razie udzielenia na to pytanie odpowiedzi przeczącej sąd zastanawia się, czy w sytuacji gdy przyjmie on, że unieważnienie umowy wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, jest dopuszczalne utrzymanie w mocy zawartego w umowie nieuczciwego warunku, nawet jeśli konsument nie wyraził zamiaru bycia nim związanym.

26 Sąd odsyłający zauważa następnie, że w celu ustalenia, czy unieważnienie umowy wywiera niekorzystne skutki dla konsumenta, konieczne jest określenie kryteriów oceny tych skutków, a w szczególności określenie momentu, w którym należy dokonać ich oceny. Sąd odsyłający zastanawia się również, czy może dokonać oceny skutków powstałych w następstwie unieważnienia przedmiotowej umowy wbrew woli konsumenta, tj. czy konsument może sprzeciwić się uzupełnieniu umowy lub temu, aby sposób jej wykonania został określony na podstawie przepisów zawierających klauzule ogólne, gdyby, wbrew stanowisku konsumenta, tenże sąd stwierdził, że korzystniejsze dla tego konsumenta mogłoby być uzupełnienie umowy niż jej unieważnienie.

27 Sąd odsyłający zastanawia się wreszcie nad wykładnią użytego w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sformułowania „będzie nadal obowiązywała [...] jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”. Rzeczoną sąd twierdzi, że utrzymanie umowy kredytu będącej przedmiotem w postępowaniu głównym w zmienionej formie, takiej jak opisana w pkt 19 niniejszego wyroku, nawet gdyby takie utrzymanie nie było obiektywnie niemożliwe, mogłoby być sprzeczne z ogólnymi zasadami ograniczającymi swobodę umów przewidzianą w prawie polskim, a w szczególności z art. 353¹ kodeksu cywilnego, ponieważ nie ma żadnej wątpliwości, że indeksacja tego kredytu stanowi jedyną podstawę dla stopy procentowej opartej na stopie LIBOR CHF, takiej jak ta uzgodniona przez strony w momencie zawierania tej umowy.

28 W tych okolicznościach Sąd Okręgowy w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 1 ust. 2 oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] pozwala na przyjęcie, że jeśli skutkiem uznania określonych postanowień umownych, określających sposób spełnienia świadczenia przez strony (jego wysokość), za nieuczciwe warunki umowne miałyby być niekorzystny dla konsumenta upadek całej umowy, możliwe jest wypełnienie luk w umowie nie w oparciu o przepis dyspozytywny stanowiący jednoznaczne zastąpienie nieuczciwego warunku, ale w oparciu o przepisy prawa krajowego, które przewidują uzupełnienie skutków czynności prawnej wyrażonych w jej treści również przez skutki wynikające z zasad słuszności (zasad współżycia społecznego) lub ustalonych zwyczajów?

2) Czy ewentualna ocena skutków upadku całej umowy dla konsumenta powinna następować przy uwzględnieniu okoliczności istniejących w chwili jej zawarcia, czy też w chwili zaistnienia sporu pomiędzy stronami odnośnie do skuteczności danej klauzuli (powołania się przez konsumenta na jej abuzywność) i jakie ma znaczenie stanowisko wyrażane w toku takiego sporu przez konsumenta?

3) Czy możliwe jest utrzymanie w mocy postanowień stanowiących w myśl norm dyrektywy [93/13] nieuczciwe warunki umowne, jeśli przyjęcie takiego rozwiązania byłoby w chwili rozstrzygnięcia sporu obiektywnie korzystne dla konsumenta?

4) Czy w świetle treści art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 uznanie za nieuczciwe postanowień umownych określających wysokość i sposób spełnienia świadczenia przez strony może prowadzić do sytuacji, w której ustalony na podstawie treści umowy – z pominięciem skutków nieuczciwych warunków – kształt stosunku prawnego odbiegać będzie od objętego zamiarem stron w zakresie obejmującym główne świadczenie stron, w szczególności – czy uznanie za nieuczciwe postanowienia umownego oznacza, że możliwe jest dalsze stosowanie innych, nieobjętych zarzutem abuzywności postanowień umownych, określających główne świadczenie konsumenta, których uzgodniony przez strony kształt (wprowadzenie ich do umowy) był nierozzerwalnie związany z zakwestionowanym przez konsumenta postanowieniem?”.

Postępowanie przed Trybunałem

29 Pismem złożonym w sekretariacie Trybunału w dniu 24 czerwca 2019 r. Raiffeisen Bank wystąpił o otwarcie na nowo ustnego etapu postępowania. Pismem złożonym w sekretariacie Trybunału w dniu 4 września 2019 r. strona ta przedstawiła uzasadnienie stanowiące podstawę jej wniosku o otwarcie na nowo.

30 W tym względzie Raiffeisen Bank zasadniczo podnosi, że rzecznik generalny błędnie przyjął w swojej opinii przede wszystkim, że prawo polskie nie zawiera żadnej dyspozytywnej normy prawnej bezpośrednio określającej zasady przeliczania walut, podczas gdy taka norma została wprowadzona do art. 358 § 2 kodeksu cywilnego, następnie, że sąd krajowy ma za zadanie „ukształtować” umowę i przy ustalaniu treści umowy podejmować się „interpretacji lub twórczej inwencji”, podczas gdy obowiązująca w Polsce praktyka polega na stosowaniu średniej stopy procentowej banku centralnego, i wreszcie, że unieważnienie umowy kredytowej spowodowałoby w zasadzie natychmiastową wymagalność salda zadłużenia, podczas gdy polskie prawo przewiduje inne rodzaje konsekwencji rozwiązania takiej umowy, które są znacznie bardziej uciążliwe dla konsumenta. Strona ta utrzymuje również, że gdyby zaakceptowano, jak sugeruje rzecznik generalny w pkt 41 swojej opinii, to, że umowa kredytu indeksowanego do CHF, taka jak umowa będąca przedmiotem postępowania głównego, mogłaby być przekształcona w umowę, która nie byłaby już indeksowana do tej waluty, przy czym nadal podlegałaby stopie procentowej odpowiedniej dla tej waluty, wówczas wywołałoby to negatywne konsekwencje o skali nieproporcjonalnej dla całego polskiego sektora bankowego.

31 Zgodnie z art. 83 regulaminu postępowania przed Trybunałem Trybunał może, w każdej chwili, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, postanowić o otwarciu lub otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo, w szczególności jeśli uzna, że okoliczności zawisłej przed nim sprawy nie są wystarczająco wyjaśnione, lub jeśli po zamknięciu ustnego etapu postępowania strona przedstawiła nowy fakt mogący mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia Trybunału, lub też jeśli sprawa ma zostać rozstrzygnięta na podstawie argumentu, który nie był przedmiotem dyskusji między stronami lub podmiotami określonymi w art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

32 W niniejszej sprawie Trybunał uznał, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, że posiada wszystkie informacje niezbędne do wydania orzeczenia. W tym

względzie zauważa on, że dowody przedstawione przez Raiffeisen Bank nie stanowią nowych faktów mogących mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia Trybunału w rozumieniu art. 83 regulaminu postępowania. Fakty te mogłyby bowiem, w zakresie, w jakim dotyczą wykładni prawa polskiego, mieć najwyżej znaczenie dla celów orzeczenia, które ma zostać wydane przez sąd odsyłający. Nie mają one natomiast znaczenia dla udzielenia odpowiedzi na pytania postawione przez ten sąd. Ponadto okoliczności dotyczące nieproporcjonalnego charakteru przekształcenia umowy, takiego jak opisane przez Raiffeisen Bank, stanowią jedynie rozwinięcie przedstawionych już przez ten bank uwag na piśmie.

33 W tych okolicznościach nie ma podstaw do zarządzenia otwarcia na nowo ustnego etapu postępowania.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania czwartego

34 Poprzez pytanie czwarte, na które należy udzielić odpowiedzi w pierwszej kolejności, sąd odsyłający dąży zasadniczo do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, by sąd krajowy po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej o stopie oprocentowania bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty przyjął, zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków, ponieważ ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu tej umowy.

35 W tym względzie z postanowienia odsyłającego wynika, że klauzule kwestionowane przez kredytobiorców dotyczą mechanizmu indeksacji przedmiotowego kredytu w odniesieniu do wspomnianej waluty, przy czym indeksacja ta jest przeprowadzana w taki sposób, że kredytobiorcy muszą ponosić koszty związane z różnicą między kursem kupna tej waluty stosowanym w celu odblokowania środków a kursem sprzedaży tej waluty stosowanym do comiesięcznych rat spłaty kredytu. Ponieważ sąd odsyłający stwierdził, że warunki te są nieuczciwe, zadaje on sobie pytanie odnośnie do możliwości dalszego obowiązywania przedmiotowej umowy kredytu bez tych warunków, w zakresie, w jakim wykonanie tej umowy, po wyeliminowaniu wybranego mechanizmu indeksacji, stanowiłoby wykonanie umowy innego rodzaju niż zawarta przez strony.

36 Zdaniem tego sądu przedmiotowa umowa kredytu nie byłaby już wtedy indeksowana do tej waluty, podczas gdy stopa procentowa pozostałaby oparta na niższej stopie tej samej waluty. Taka zmiana, która miałaby wpływ na główny przedmiot tej umowy, mogłaby być sprzeczna z ogólnymi zasadami ograniczającymi swobodę zawierania umów przewidzianą w polskim prawie, a w szczególności w art. 353¹ kodeksu cywilnego.

37 Należy w tym względzie przypomnieć, że system ochrony stworzony przez dyrektywę 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi się on na postanowienia sformułowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść. Mając na względzie taką słabszą pozycję, dyrektywa ta zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia mechanizmu zapewniającego, że wszelkie warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą zostać poddane kontroli do celów oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru (zob. podobnie wyrok z dnia 26 marca

2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 49, 50).

38 W tym kontekście art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi, że nieuczciwe postanowienia w umowie zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem nie są wiążące dla konsumentów, na warunkach określonych w prawie krajowym państw członkowskich, oraz że umowa pozostaje wiążąca dla stron na tych samych warunkach, jeżeli może dalej obowiązywać bez nieuczciwych postanowień.

39 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem celem tego przepisu, a w szczególności drugiego członu zdania, nie jest unieważnienie wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki, lecz zastąpienie formalnej równowagi, jaką umowa ustanawia między prawami i obowiązkami stron umowy, rzeczywistą równowagą pozwalającą na przywrócenie równości między nimi, przy czym uściślono, że dana umowa musi co do zasady nadal obowiązywać bez zmian innych niż wynikające ze zniesienia nieuczciwych warunków. O ile ten ostatni warunek jest spełniony, dana umowa może, zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, zostać utrzymana w mocy, pod warunkiem że zgodnie z przepisami prawa krajowego takie utrzymanie w mocy umowy bez nieuczciwych postanowień jest prawnie możliwe, co musi zostać zweryfikowane przy zastosowaniu obiektywnego podejścia (zob. podobnie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 40, 51; a także wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 57).

40 Wynika z tego, że art. 6 ust. 1 drugi człon zdania dyrektywy 93/13 sam w sobie nie określa kryteriów dotyczących możliwości dalszego obowiązywania umowy bez nieuczciwych warunków, lecz pozostawia ich ustalenie zgodnie z prawem Unii krajowemu porządkowi prawnemu, co zasadniczo zauważył również rzecznik generalny w pkt 54 swojej opinii. Zatem w świetle kryteriów przewidzianych w prawie krajowym, w konkretnej sytuacji należy zbadać możliwość utrzymania w mocy umowy, której klauzule zostały unieważnione.

41 Biorąc pod uwagę obowiązek przestrzegania ograniczeń nałożonych w tym kontekście przez prawo Unii w odniesieniu do prawa krajowego, należy uściślić w szczególności, że zgodnie z obiektywnym podejściem, o którym mowa w pkt 39 niniejszego wyroku, niedopuszczalne jest uznanie sytuacji jednej ze stron umowy, zgodnie z prawem krajowym, za decydujące kryterium rozstrzygające o dalszym losie tej umowy (zob. podobnie wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 32).

42 W postępowaniu głównym sąd odsyłający wydaje się nie wykluczać, że po zwykłym usunięciu klauzul dotyczących różnic kursów walutowych przedmiotowa umowa kredytu może co do zasady nadal obowiązywać w zmienionej formie, takiej jak ta opisana w pkt 36 niniejszego wyroku, lecz wydaje się wątpić w możliwość, aby obowiązujące go prawo krajowe zezwalało na taką zmianę tej umowy.

43 Z rozważań przedstawionych w pkt 40 i 41 niniejszego wyroku wynika jednak, że jeżeli sąd krajowy uzna, że zgodnie z odpowiednimi przepisami obowiązującego go prawa utrzymanie w mocy umowy bez zawartych w niej nieuczciwych warunków nie jest możliwe, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 zasadniczo nie stoi na przeszkodzie jej unieważnieniu.

44 Jest tak zwłaszcza wówczas – jak w okolicznościach w postępowaniu głównym – gdy z informacji dostarczonych przez sąd odsyłający, opisanych w pkt 35 i 36 niniejszego wyroku

wyduje się wynikać, że unieważnienie klauzul zakwestionowanych przez kredytobiorców doprowadziłoby nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również – pośrednio – do zaniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją przedmiotowego kredytu do waluty. Tymczasem Trybunał orzekł już, że klauzule dotyczące ryzyka wymiany określają główny przedmiot umowy kredytu, takiej jak ta w postępowaniu głównym, w związku z czym obiektywna możliwość utrzymania obowiązywania przedmiotowej umowy kredytu wydaje się w tych okolicznościach niepewna (zob. podobnie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 48, 52 i przytoczone tam orzecznictwo).

45 W świetle powyższych rozważań na pytanie czwarte trzeba odpowiedzieć tak, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął, zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy.

W przedmiocie pytania drugiego

46 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony oceny konsekwencji dla sytuacji konsumenta wynikających z unieważnienia całej umowy, takich jak te o których mowa w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), należy dokonywać w świetle okoliczności istniejących w momencie zawarcia tej umowy, a nie istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu oraz, z drugiej strony, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona w tym względzie przez konsumenta.

47 W tym względzie, jak wynika z odpowiedzi na pytanie czwarte, jeżeli sąd odsyłający uzna, zgodnie ze swoim prawem krajowym, że utrzymanie w mocy umowy kredytu po usunięciu zawartych w niej nieuczciwych warunków jest niemożliwe, to umowa ta co do zasady nie może nadal obowiązywać w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, a zatem musi zostać unieważniona.

48 Trybunał orzekł jednak, że rzeczony art. 6 ust. 1 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy miał możliwość zastąpienia nieuczciwego postanowienia umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym albo przepisem mającym zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, przy czym możliwość ta jest ograniczona do przypadków, w których usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki, tak że ten ostatni zostałby tym ukarany (zob. podobnie wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 80–84; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 64).

49 W odniesieniu, po pierwsze, do momentu, w którym należy dokonać oceny tych skutków, należy zauważyć, iż ta możliwość zastąpienia jest w pełni zgodna z celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, który, jak przypomniano w pkt 39 niniejszego wyroku, polega na

ochronie konsumenta poprzez przywrócenie równości między nim a przedsiębiorcą (zob. podobnie wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 57).

50 Tymczasem, zważywszy, że taka możliwość zastąpienia służy zapewnieniu realizacji ochrony konsumenta poprzez zabezpieczenie jego interesów przed wszelkimi szkodliwymi konsekwencjami, które mogą wynikać z unieważnienia danej umowy w całości, należy zauważyć, iż konsekwencje te należy koniecznie ocenić w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu.

51 Ochrona konsumenta może bowiem zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy, co rzecznik generalny wskazał również co do istoty w pkt 62 i 63 swojej opinii. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia.

52 Stwierdzenia tego nie podważa fakt, na który zwrócił uwagę Raiffeisen Bank, że art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 łączy ocenę nieuczciwego charakteru warunku umowy „w momencie zawarcia umowy” ze wszystkimi okolicznościami towarzyszącymi jej zawarciu, przy czym cel takiej oceny zasadniczo różni się od celu oceny skutków wynikających z unieważnienia umowy.

53 Po drugie, jeśli chodzi o znaczenie, jakie należy przypisać woli wyrażonej w tym względzie przez konsumenta, należy przypomnieć, że Trybunał uściślił, w odniesieniu do obowiązku sądu krajowego w zakresie pominięcia, w razie potrzeby z urzędu, nieuczciwych postanowień umownych zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, że sąd ten nie ma obowiązku odstąpienia od stosowania danego warunku, jeżeli konsument, po powiadomieniu go przez rzeczony sąd ma zamiar nie podnosić jego nieuczciwego i niewiążącego charakteru, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek (zob. podobnie wyrok z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 23, 27, 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

54 Tak więc dyrektywa 93/13 nie zmierza tak daleko, że ustanawia obowiązkowy system ochrony przed stosowaniem nieuczciwych warunków umowy przez przedsiębiorców, który wprowadziła na korzyść konsumentów. W konsekwencji w wypadku gdy konsument woli nie powoływać się na ten system ochrony, nie jest on stosowany.

55 Analogicznie w zakresie, w jakim wspomniany system ochrony przed nieuczciwymi warunkami nie ma zastosowania, jeżeli konsument się sprzeciwia, konsument ten musi a fortiori mieć prawo do sprzeciwienia się objęciu ochroną, w ramach tego samego systemu, przed szkodliwymi skutkami spowodowanymi unieważnieniem umowy jako całości, jeżeli nie chce powoływać się na tę ochronę.

56 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie trzeba udzielić odpowiedzi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że z jednej strony skutki dla sytuacji konsumenta wynikające z unieważnienia umowy w całości, takie jak te, o których mowa w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13,

EU:C:2014:282), należy oceniać w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, a z drugiej strony, do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie.

W przedmiocie pytania pierwszego

57 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zasadniczo zmierza do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on wypełnieniu luk w umowie spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów.

58 W tym względzie, jak przypomniano w pkt 48 niniejszego wyroku, Trybunał dokonał wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, by w przypadku gdy unieważnienie umowy jako całości naraziłoby konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki, sąd krajowy mógł zarządzić unieważnieniu nieuczciwych postanowień znajdujących się w tej umowie poprzez zastąpienie przepisu prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mającego zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę.

59 Należy podkreślić, że ta możliwość zastąpienia, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę, i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie mają zawierać nieuczciwych warunków (zob. podobnie wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 81; a także z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 59).

60 Przepisy te mają bowiem odzwierciedlać równowagę, którą prawodawca krajowy starał się ustanowić między całością praw i obowiązków stron określonych umów na wypadek, gdyby strony albo nie odstąpiły od standardowej normy ustanowionej przez ustawodawcę krajowego dla danych umów, albo wyraźnie wybrały możliwość zastosowania normy wprowadzonej w tym celu przez ustawodawcę krajowego.

61 Jednakże w niniejszej sprawie, nawet jeśli przepisy takie jak te, na które powołuje się sąd odsyłający, zważywszy na ich ogólny charakter i konieczność ich stosowania, mogłyby z pożytkiem zastąpić przedmiotowe nieuczciwe warunki w drodze przeprowadzanej przez sąd krajowy zwykłej operacji zastąpienia, to w każdym razie nie wydaje się, aby były one przedmiotem szczególnej analizy prawodawcy w celu określenia tej równowagi, a tym samym przepisy te nie korzystają z domniemania braku nieuczciwego charakteru, o którym mowa w pkt 59 niniejszego wyroku, co zasadniczo podkreślił również rzecznik generalny w pkt 73 swojej opinii.

62 W świetle powyższego na pytanie pierwsze trzeba udzielić odpowiedzi, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które

nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, w przypadku gdy strony umowy wyrażą na to zgodę.

W przedmiocie pytania trzeciego

63 Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie utrzymaniu w umowie nieuczciwych postanowień, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd uważa, że takie unieważnienie miałoby niekorzystne skutki dla konsumenta.

64 Na wstępie należy uściślić, że kwestia ta dotyczy wypadku, w którym niedopuszczalne byłoby zastąpienie nieuczciwych postanowień umownych według zasad, o których mowa w pkt 48 niniejszego wyroku.

65 Należy przypomnieć, że art. 6 ust. 1 pierwszy człon zdania dyrektywy 93/13 wymaga, aby państwa członkowskie postanowiły, że nieuczciwe postanowienia „nie będą wiążące dla konsumenta”.

66 Trybunał zinterpretował ten przepis w ten sposób, że jeżeli sąd krajowy stwierdzi nieuczciwy charakter warunku umownego, to jest on zobowiązany do odstąpienia od stosowania go, a wyjątek od tego zobowiązania jest przewidziany tylko wtedy, gdy konsument, po otrzymaniu informacji od tego sądu, nie zamierza powoływać się na nieuczciwy i niewiążący charakter warunku, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na przedmiotowy warunek, jak to przypomniano w pkt 53 niniejszego wyroku.

67 W konsekwencji jeżeli konsument nie wyraża zgody lub nawet wyraźnie sprzeciwia się utrzymaniu danych nieuczciwych postanowień, jak to wydaje się mieć miejsce w postępowaniu głównym, wyjątek ten nie ma zastosowania.

68 W świetle powyższego odpowiedź na pytanie trzecie trzeba udzielić odpowiedzi, iż art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

W przedmiocie kosztów

69 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

1) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze

stopą międzybankową danej waluty, przyjął, zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy.

2) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że z jednej strony skutki dla sytuacji konsumenta wynikające z unieważnienia całości umowy, takie jak te, o których mowa w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), należy oceniać w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, a z drugiej strony, do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie.

3) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę.

4) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie utrzymaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Prechal
Fernlund

Biltgen

Malenovský
Rossi

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 3 października 2019 r.

Sekretarz
A. Calot Escobar

Prezes trzeciej izby
A. Prechal

WYROK TRYBUNAŁU (siódma izba) z dnia 29 kwietnia 2021 r.^(*)

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Umowa kredytu hipotecznego indeksowanego do waluty obcej – Ustalenie kursu wymiany walut – Umowa nowacji – Skutek odstraszący – Obowiązki sądu krajowego – Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1

W sprawie C-19/20, mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Okręgowy w Gdańsku XV Wydział Cywilny postanowieniem z dnia 30 grudnia 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 stycznia 2020 r., w postępowaniu:

I.W., R.W. przeciwko Bankowi BPH S.A.,
przy udziale Rzecznika Praw Obywatelskich,

TRYBUNAŁ (siódma izba),

w składzie: A. Kumin, prezes izby, P.G. Xuereb i I. Ziemele (sprawozdawczynie), sędziowie,
rzecznik generalny: H. Saugmandsgaard Øe, Sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania, rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu R.W. oraz I.W. – B. Garlacz, radca prawny,
 - w imieniu Banku BPH S.A. – adwokaci A. Sienkiewicz, B. Krużewski i A. Prokop oraz P. Bogdanowicz, radca prawny,
 - w imieniu Rzecznika Praw Obywatelskich – M. Taborowski, w charakterze pełnomocnika,
 - w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna, w charakterze pełnomocnika,
 - w imieniu rządu hiszpańskiego – S. Centeno Huerta oraz L. Aguilera Ruiz, w charakterze pełnomocników,
 - w imieniu rządu portugalskiego – L. Inez Fernandes, T. Paixão i M. Queiroz Ribeiro, A. Rodrigues oraz P. Barros da Costa, w charakterze pełnomocników,
 - w imieniu Komisji Europejskiej – N. Ruiz García oraz M. Siewierska, w charakterze pełnomocników,
- podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii, wydaje następujący **Wyrok**

1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29), a w szczególności jej art. 6 i 7.

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między I.W. i R.W. a Bankiem BPH S.A. w przedmiocie konsekwencji nieuczciwego charakteru niektórych warunków zawartej między stronami umowy kredytu hipotecznego.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Zgodnie z art. 2 lit. a) dyrektywy 93/13 pojęcie „nieuczciwych warunków” należy rozumieć jako „warunki umowne zdefiniowane w art. 3”.

4 Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron, ze szkodą dla konsumenta”.

5 Zgodnie z art. 4 dyrektywy 93/13:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

6 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

7 Artykuł 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów [konkurujących przedsiębiorców] państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

Prawo polskie

8 Artykuł 58 kodeksu cywilnego ma następujące brzmienie:

„§ 1. Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy.

§ 2. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

§ 3. Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana”.

9 Zgodnie z art. 120 § 1 tego kodeksu:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg

terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie”.

10 Artykuł 353¹ wspomnianego kodeksu stanowi:

„Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

11 Artykuł 358 tego kodeksu brzmi:

„§ 1. Jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia w walucie obcej.

§ 2. Wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia wymagalności roszczenia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna stanowi inaczej.

§ 3. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonywana”.

12 Artykuł 385¹ kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

§ 2. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie.

§ 3. Nieuzgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta.

[...]”.

13 Artykuł 385² tego kodeksu stanowi:

„Oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny”.

14 Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 165, poz. 984) (zwana dalej „ustawą z dnia 29 lipca 2011 r.”) weszła w życie w dniu 26 sierpnia 2011 r.

15 Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r.:

„W ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.[...]) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 69:

a) w ust. 2 po pkt 4 dodaje się pkt 4a w brzmieniu:

»4a) w przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska [wskazuje się] szczegółowe zasady określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu«,

b) po ust. 2 dodaje się ust. 3 w brzmieniu:

»3. W przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych oraz dokonać przedterminowej spłaty pełnej lub częściowej kwoty kredytu bezpośrednio w tej walucie. W tym przypadku w umowie o kredyt określa się także zasady otwarcia i prowadzenia rachunku służącego do gromadzenia środków przeznaczonych na spłatę kredytu oraz zasady dokonywania spłaty za pośrednictwem tego rachunku«”.

16 Artykuł 4 wspomnianej ustawy stanowi:

„W przypadku kredytów lub pożyczek pieniężnych zaciągniętych przez kredytobiorcę lub pożyczkobiorcę przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy ma zastosowanie art. 69 ust. 2 pkt 4a oraz art. 75b ustawy, o której mowa w art. 1, w stosunku do tych kredytów lub pożyczek pieniężnych, które nie zostały całkowicie spłacone – do tej części kredytu lub pożyczki, która pozostała do spłacenia. W tym zakresie bank dokonuje bezpłatnie stosownej zmiany umowy kredytowej lub umowy pożyczki”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 W 2008 r. I.W. i R.W zawarli, jako konsumenci, umowę kredytu hipotecznego z poprzednikiem prawnym Banku BPH na okres 360 miesięcy (30 lat). Umowa ta dotyczyła kredytu, którego wartość była wyrażona w złotych polskich (PLN), ale indeksowana do waluty obcej, a konkretnie do franka szwajcarskiego (CHF).

18 Z wyjaśnień przedstawionych przez sąd odsyłający wynika, że kredytobiorcy ci zostali poinformowani o fakcie, że kurs wymiany franka szwajcarskiego może wzrastać, co wpłynie na wysokość rat miesięcznych spłaty kredytu. Na wniosek banku w tym zakresie kredytobiorcy złożyli oświadczenie, zgodnie z którym zamierzali wybrać indeksację swego kredytu według kursu franka szwajcarskiego, mimo że zostali oni należycie poinformowani o ryzyku związanym z kredytem udzielonym w walucie obcej.

19 Zgodnie z postanowieniami tej umowy spłata kredytu odbywała się w złotych, przy czym pozostała część kwoty kredytu oraz raty kredytowe były obliczane na podstawie kursu sprzedaży waluty CHF, powiększonych o marżę sprzedaży waluty obcej przez bank. Metoda określania marży banku nie została sprecyzowana we wspomnianej umowie.

20 Paragraf 1 ust. 1 umowy stanowi:

„Bank udziela Kredytobiorcy kredytu w kwocie [...] PLN, indeksowanego kursem [franka szwajcarskiego] [...], a Kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania kredytu zgodnie z postanowieniami umowy, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami, w terminach oznaczonych w umowie oraz zapłaty Bankowi prowizji, opłat i innych należności oznaczonych w umowie [...].

W dniu wypłaty saldo kredytu jest wyrażone w walucie, do której indeksowany jest kredyt, według kursu kupna waluty, do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, opisaną szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty, do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, opisaną szczegółowo w § 17”.

21 Paragraf 7 ust. 2 tej umowy przewiduje:

„Wypłata wskazanej w wniosku o wypłatę kwoty kredytu będzie dokonywana przelewem na wskazany w tym wniosku rachunek bankowy prowadzony w banku krajowym. Dzień dokonania przelewu będzie uważany za dzień wypłaty wykorzystanego kredytu. Każdorazowo wypłacona kwota w złotych polskich zostanie przeliczona na walutę, do której indeksowany jest kredyt, według kursu kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez Bank”.

22 Paragraf 10 ust. 6 tej umowy ma następujące brzmienie:

„Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez kredytobiorcę, będzie następować według kursu sprzedaży waluty do której indeksowany jest kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank, obowiązującego w dniu [wplynięcia] środków do Banku [...].”

23 Paragraf 17 umowy kredytu stanowi:

„1. Do rozliczenia transakcji wypłat i spłat kredytów stosowane są odpowiednio kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielonych przez bank walut zawartych w ofercie banku obowiązujących w dniu dokonania transakcji.

2. Kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna.

3. Kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży.

4. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez bank stosuje się kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marżę kupna/sprzedaży banku.

5. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Bank walut zawartych w ofercie Banku określone są przez Bank po godz. 15.00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane są w siedzibie Banku oraz publikowane na jego stronie internetowej [...]”.

24 W dniu 7 marca 2011 r. strony podpisały aneks do tej umowy kredytu (zwany dalej „aneksem”), który zawierał, po pierwsze, postanowienia opisujące sposób wyliczenia marży Banku BPH. Po drugie, aneks ten przewidywał, że kredytobiorcy będą odtąd uprawnieni do spłaty kredytu w wybranej przez siebie walucie indeksacji, czyli franku szwajcarskim, w którą mogą zaopatrywać się również na wolnym rynku.

25 Wobec wzrostu kursu franka szwajcarskiego I.W. i R.W. powołali się przed sądem odsyłającym na nieuczciwy charakter indeksacji kredytu do franka szwajcarskiego, domagając się stwierdzenia nieważności umowy i zwrotu wszystkich kwot uiszczonych tytułem rat kapitałowo-odsetkowych i opłat związanych z tą umową.

26 Zdaniem sądu odsyłającego warunki dotyczące indeksacji udzielonego kredytu oraz zasad ustalania kursu waluty, w której kredyt podlega spłacie, odnoszą się do głównego przedmiotu umowy. W zakresie, w jakim sąd ten twierdzi, że warunki te zostały zredagowane w sposób zrozumiały i jasny oraz że dłużnicy zrozumieli ich zakres i skutki, co potwierdzili składając na piśmie stosowne oświadczenie wobec Banku BPH, nie można powoływać się na nieuczciwy charakter tych warunków.

27 Natomiast ten sam sąd uznaje te warunki umowy za nieuczciwe w zakresie, w jakim pozwalają Bankowi BPH na pobieranie marży związanej z transakcją kupna i sprzedaży waluty obcej. Ponieważ metoda ustalenia tej marży nie została sprecyzowana w pierwotnej umowie kredytu, sąd odsyłający wywiódł z tego, że wspomniana marża powoduje znaczącą nierównowagę, ze szkodą dla konsumenta.

28 O ile zdaniem tego sądu nieuczciwy charakter postanowień umownych dotyczących marży Banku BPH przy kupnie lub sprzedaży waluty obcej zniknął z chwilą zawarcia między stronami aneksu określającego zasady ustalania takiej marży banku, o tyle jednak sąd odsyłający zastanawia się, w pierwszej kolejności, w jakim zakresie pierwotny nieuczciwy charakter tych warunków może mieć wpływ na ważność klauzuli indeksacyjnej, a nawet umowy kredytu w całości.

29 W drugiej kolejności sąd odsyłający dąży do ustalenia, czy możliwe jest wyłączenie stosowania samych postanowień umownych dotyczących marży banku przy utrzymaniu ważności klauzuli indeksacyjnej oraz umowy, podczas gdy interwencja sądowa w tym zakresie skutkowałaby zmianą znaczenia tego warunku.

30 W trzeciej kolejności sąd ten zauważa, że ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. określa obecnie zasady ustalania zamiany waluty obcej w odniesieniu do kredytów indeksowanych do walut obcych. Wnioskuje on z tego, że cel polegający na odstraszeniu od stosowania nieuczciwych warunków nie uzasadnia już zakazu ograniczenia lub wymiany nieuczciwego warunku przez sąd krajowy, który stwierdza obecność takich warunków w umowie zawartej między

przedsiębiorcą a konsumentem, w szczególności gdy takie stwierdzenie może spowodować nieważność całej umowy.

31 W czwartej kolejności sąd odsyłający zastanawia się, czy roszczenie restytucyjne konsumenta dotyczące zwrotu świadczeń powstałe w następstwie stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku umowy jest nierozzerwalnie związane z orzeczeniem sądu krajowego stwierdzającym ten nieuczciwy charakter, czy też jego uznanie wymaga wyraźnego żądania konsumenta w ramach odrębnego postępowania, które może podlegać terminom przedawnienia.

32 W piątej i ostatniej kolejności sąd odsyłający ma wątpliwości co do zakresu obowiązku informowania, który może spoczywać na nim wobec konsumenta, ponieważ konsument ten powinien mieć możliwość podjęcia decyzji, czy zamierza odstąpić od podnoszenia nieuczciwego charakteru warunku umowy, której jest stroną.

33 W tych okolicznościach Sąd Okręgowy w Gdańsku XV Wydział Cywilny postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 3 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...] winien być rozumiany w ten sposób, że sąd krajowy ma obowiązek stwierdzenia nieuczciwości (w rozumieniu art. 3 ust. 1 [tej] dyrektywy) warunku umowy zawartej z konsumentem także wówczas, gdy w dacie orzekania na skutek dokonanej przez strony w formie aneksu zmiany treści umowy warunek został zmieniony tak, że nie ma charakteru nieuczciwego, a stwierdzenie nieuczciwości warunku w jego pierwotnym brzmieniu może skutkować upadkiem (unieważnieniem) całej umowy?

2) Czy art. 6 ust 1 w zw. z art. 3 ust. 1 i 2 zdanie 2 oraz art. 2. dyrektywy [...] 93/13 [...] winien być rozumiany w ten sposób, że zezwala sądowi krajowemu na stwierdzenie nieuczciwości tylko niektórych elementów warunku umownego dotyczącego ustalanego przez bank kursu wymiany waluty, do której indeksowany jest udzielony konsumentowi kredyt (tak jak w postępowaniu głównym), tj. przez eliminację zapisu dotyczącego ustalonej jednostronnie i w niejasny sposób marży banku będącej składową kursu wymiany, a pozostawienie jednoznacznego postanowienia odnoszącego się do średniego kursu banku centralnego (Narodowego Banku Polskiego), co nie rodzi potrzeby zastąpienia wyeliminowanej treści jakimkolwiek przepisem prawa, a skutkować będzie przywróceniem rzeczywistej równowagi pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, choć zmieni istotę zapisu dotyczącego spełnienia świadczenia przez konsumenta, z korzyścią dla niego?

3) Czy art. 6. ust. 1. w związku z art. 7 ust. 1. dyrektywy [...] 93/13 [...] należy rozumieć w ten sposób, że nawet w sytuacji wprowadzenia przez ustawodawcę krajowego środków zapobiegających stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków umownych, takich jak badane w postępowaniu głównym, poprzez wprowadzenie przepisów nakładających na banki obowiązek szczegółowego określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego wyliczana jest kwota kredytu, rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu, interes publiczny sprzeciwia się stwierdzeniu nieuczciwości tylko niektórych elementów warunku umownego w sposób opisany w pytaniu drugim?

4) Czy brak obowiązywania umowy, o którym mowa w art. 6 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...], stanowiący rezultat wyłączenia nieuczciwych warunków umownych, określonych w art. 2

lit. a) w związku z art. 3 [rzeczonej] dyrektywy, należy rozumieć w ten sposób, że jest to sankcja, która może nastąpić jako rezultat konstytutywnego orzeczenia sądu wydanego na wyraźne żądanie konsumenta, z konsekwencjami od momentu zawarcia umowy, tj. ex tunc, a roszczenia restytucyjne konsumenta i przedsiębiorcy stają się wymagalne wraz z uprawomocnieniem się wyroku?

5) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [...] 93/13 [...] w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 30 marca 2010 r. (Dz.U. 2010, C 83, s. 389) należy rozumieć w ten sposób, że nakłada on na sąd krajowy obowiązek informowania konsumenta, który zgłosił żądanie stwierdzenia nieważności umowy w związku z eliminacją warunków nieuczciwych, o skutkach prawnych takiego rozstrzygnięcia, w tym także o możliwych roszczeniach restytucyjnych przedsiębiorcy (banku), nawet nie zgłoszonych w danym postępowaniu, a także takich, których zasadność nie jest jednoznacznie przesądzona, nawet w sytuacji, gdy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika?''.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

34 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli wada obciążająca ten warunek została usunięta w następstwie zawarcia między tymi stronami aneksu do tej umowy, a stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku w jego pierwotnej wersji może prowadzić do nieważności umowy.

W przedmiocie dopuszczalności

35 I.W. i R.W. podnoszą zarzut niedopuszczalności tego pytania na tej podstawie, że przedstawienie okoliczności faktycznych w postanowieniu odsyłającym nie odpowiada okolicznościom faktycznym sprawy w postępowaniu głównym. W szczególności kwestionują oni okoliczność faktyczną, że aneks do umowy umożliwił zarządzenie nieuczciwemu charakterowi pierwotnej klauzuli indeksacyjnej, ponieważ mechanizm indeksacji jako całość jest nieuczciwy. Sąd odsyłający niesłusznie jednak ich zdaniem uważa, że jedynie element dotyczący marży Banku BPH związany z wymianą walut ma nieuczciwy charakter.

36 W tym względzie należy zauważyć, że sąd odsyłający stoi na stanowisku, iż zgodnie z art. 385¹ § 1 i 3 kodeksu cywilnego warunki spornej w postępowaniu głównym umowy dotyczące indeksacji kwoty kredytu, a także warunki dotyczące zasad ustalania kursu dotyczą głównego przedmiotu umowy w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13. Ponadto zdaniem tego sądu jedynie elementy odrębne od warunków dotyczących mechanizmu indeksacji odnoszące się do marży banku nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały. Na tej podstawie sąd odsyłający doszedł do wniosku, że pozostałe elementy warunków dotyczących mechanizmu indeksacji nie miały nieuczciwego charakteru.

37 Należy przypomnieć, że w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ocena stanu faktycznego sprawy oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Raiffeisen Bank i BRD Groupe Société Générale, C-698/18 i C-699/18, EU:C:2020:537, pkt 46).

38 Trybunał jest zatem związany ustaleniem i oceną okoliczności faktycznych dokonaną przez sąd odsyłający, wobec czego I.W. i R.W. nie mogą ich podważyć w ramach niniejszego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

39 Ponadto pytania dotyczące wykładni prawa Unii, z którymi zwrócił się do Trybunału sąd krajowy w ramach stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny – a prawidłowość tych ustaleń nie podlega ocenie Trybunału – korzystają z domniemania, iż mają one znaczenie dla sprawy. Odmowa przez Trybunał wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, z którym wystąpił sąd krajowy, jest możliwe tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wnioskowano, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu przed sądem krajowym, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje elementami stanu faktycznego albo prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania (wyrok z dnia 19 września 2019 r., Lovasné Tóth, C-34/18, EU:C:2019:764, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

40 Ponieważ w niniejszej sprawie sąd odsyłający określił ramy prawne i faktyczne umożliwiające Trybunałowi udzielenie odpowiedzi na pierwsze z zadanych pytań, a do Trybunału nie należy badanie prawidłowości tych ram, należy stwierdzić, że pytanie to jest dopuszczalne.

41 W tych okolicznościach na pierwsze pytanie prejudycjalne należy udzielić odpowiedzi.

Co do istoty

42 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Tak więc warunek umowy uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nie istniejący, z tym skutkiem, że nie może on wywoływać skutków wobec konsumenta (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

44 W konsekwencji zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sądy krajowe są zobowiązane do zaniechania stosowania nieuczciwych warunków umownych, aby warunki te nie wywierały, chyba że konsument się temu sprzeciwi, wiążących wobec niego skutków (wyroki: z dnia 9 lipca 2020 r., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 25 listopada 2020 r., Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, pkt 29).

45 Zdaniem sądu odsyłającego zmiana umowy w drodze aneksu, którego przedmiotem były pierwotne klauzule indeksacyjne, pozwoliła na wyeliminowanie obciążającej je wady oraz przywróciła równowagę między obowiązkami i prawami przedsiębiorcy i konsumentów. W związku z tym klauzule indeksacyjne w ich pierwotnej wersji nie wiązały stron umowy kredytowej od momentu podpisania aneksu.

46 W tym kontekście należy podkreślić, że prawo konsumenta do skutecznej ochrony zawiera w sobie także uprawnienie do niedochodzenia swoich praw, z tym skutkiem, że sąd

krajowy musi uwzględnić, w odpowiednim przypadku, wolę wyrażoną przez konsumenta, jeżeli mając świadomość niewiążącego charakteru danego nieuczciwego warunku, konsument wskaże jednak, iż sprzeciwia się temu, aby warunek ten został wyłączony, udzielając w ten sposób dobrowolnej i świadomej zgody na dany warunek (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 25).

47 Tak więc dyrektywa 93/13 nie zmierza tak daleko, by system ochrony przed stosowaniem przez przedsiębiorców nieuczciwych warunków umów – który ustanawia ona na rzecz konsumentów – czynić obowiązkowym. W konsekwencji w wypadku gdy konsument woli nie powoływać się na ten system ochrony, system ten nie jest stosowany (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).

48 W podobny sposób konsument może odstąpić od powoływania się na nieuczciwy charakter warunku w ramach umowy odnowienia zobowiązania, w drodze której konsument odstępuje od dochodzenia roszczeń będących konsekwencją stwierdzenia nieuczciwego charakteru tego warunku, z zastrzeżeniem, że odstąpienie to jest oparte na dobrowolnej i świadomej zgodzie (wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 28).

49 Z powyższego wynika, że system przewidziany w dyrektywie 93/13 nie może stać na przeszkodzie temu, by strony umowy eliminowały nieuczciwy charakter zawartego w niej warunku poprzez jego zmianę w drodze umowy, o ile, po pierwsze, odstąpienie przez konsumenta od powołania się na nieuczciwy charakter wynika z jego wolnej i świadomej zgody, i po drugie, nowy warunek zmieniający nie jest nieuczciwy, czego zbadanie należy do sądu odsyłającego.

50 Gdyby sąd odsyłający stwierdził, że w niniejszej sprawie konsumenci nie byli świadomi konsekwencji prawnych wynikających dla nich z takiego odstąpienia, należałoby przypomnieć – jak wskazano w pkt 43 niniejszego wyroku – że warunek umowny, którego nieuczciwy charakter stwierdzono, należy co do zasady uznać za nigdy nie istniejący, w związku z czym nie może on wywoływać skutków wobec konsumenta, co skutkuje przywróceniem sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znalazłby się w przypadku braku tego warunku (wyrok z dnia 14 marca 2019 r., *Dunai*, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).

51 Obowiązek wyłączenia przez sąd krajowy nieuczciwego warunku umownego nakazującego zapłatę kwot, które okazują się nienależne, wiąże się co do zasady z odpowiednim skutkiem restytucyjnym dotyczącym tych kwot (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., *Gutiérrez Naranjo i in.*, C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 62).

52 W związku z tym do sądu odsyłającego należy przywrócenie sytuacji, jaka miałaby miejsce w sytuacji I.W. i R.W. w braku pierwotnego warunku umownego, którego nieuczciwy charakter stwierdził.

53 Jeśli chodzi o wpływ, jaki ma na ważność danej umowy stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunków umowy, to należy podkreślić przede wszystkim, że zgodnie z art. 6 ust. 1 in fine dyrektywy 93/13 taka „umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

54 Następnie, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, dyrektywa 93/13 nie wymaga, aby sąd krajowy wyłączył, oprócz warunku uznanego za nieuczciwy, warunki, które nie zostały za takie uznane. Należy bowiem przypomnieć, że celem zamierzonym przez tę dyrektywę jest ochrona konsumenta i przywrócenie równowagi pomiędzy stronami poprzez wyłączenie zastosowania warunków uznanych za nieuczciwe, przy jednoczesnym zachowaniu, co do zasady, ważności pozostałych warunków danej umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 75).

55 W tym względzie cel realizowany przez prawodawcę unijnego w ramach dyrektywy 93/13 nie polega na wyeliminowaniu z obrotu wszystkich zawierających nieuczciwe warunki umów (wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 31).

56 Wreszcie, jeśli chodzi o kryteria umożliwiające dokonanie oceny tego, czy umowa może rzeczywiście nadal obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków, należy podnieść, że zarówno brzmienie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, jak i wymogi pewności prawa przy prowadzeniu działalności gospodarczej przemawiają za przyjęciem przy wykładni tego przepisu podejścia obiektywnego, w ramach którego sytuacja jednej ze stron umowy – w niniejszym przypadku konsumenta – nie może zostać uznana za decydujące kryterium rozstrzygające o dalszym losie umowy (zob. wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 32).

57 A zatem przy ocenie kwestii, czy zawierająca jeden lub więcej nieuczciwych warunków umowa może nadal obowiązywać po wyłączeniu z niej tych warunków, sąd rozpatrujący spór nie mógłby przyjąć za podstawę rozstrzygnięcia jedynie tego, iż unieważnienie owej umowy w całości byłoby ewentualnie bardziej korzystne dla konsumenta (wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 33).

58 W niniejszej sprawie sąd odsyłający uważa, że poprzez zawarcie aneksu strony umowy usunęły wadę, która miała wpływ na nieuczciwe pierwotne warunki umowne, i przywróciły równowagę między wynikającymi z umowy zobowiązaniami i prawami tych stron.

59 Tymczasem cele dyrektywy 93/13, które zostały przypomniane w pkt 54 niniejszego wyroku, są w pełni spełnione, w wypadku gdy sytuacja prawna i faktyczna, w jakiej konsument znalazłby się w braku nieuczciwego warunku umownego, zostaje przywrócona, a wada, która obciążała umowę, zostaje usunięta przez strony w drodze zawarcia aneksu, o ile konsument ten przy zawieraniu aneksu był świadomy niewiążącego charakteru tego warunku i wynikających z niego konsekwencji.

60 Z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika zatem, że w sytuacji, w której rezygnacja przez konsumenta z prawa do powoływania się na nieuczciwy charakter wynika z jego wolnej i świadomej zgody, stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnych warunków danej umowy skutkuje unieważnieniem umowy w brzmieniu zmienionym aneksem, nawet jeśli, po pierwsze, usunięcie tych warunków doprowadziłoby do unieważnienia całości pierwotnie zawartej umowy, a po drugie, takie unieważnienie byłoby korzystne dla konsumenta.

61 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy udzielić odpowiedzi, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego należy stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez te strony w drodze umowy.

Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter został stwierdzony, chyba że konsument poprzez zmianę rzeczonego nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. Jednakże z przepisu tego nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek.

W przedmiocie pytań drugiego i trzeciego

62 Poprzez pytania drugie i trzecie, które należy rozpatrywać łącznie, sąd odsyłający zasadniczo zmierza do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sprzeciwiają się one temu, aby sąd krajowy usunął wyłącznie mający nieuczciwy charakter element warunku umownego umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w szczególności gdy realizacja odstrasżającego celu tej dyrektywy jest zapewniona przez krajowe przepisy ustawowe regulujące jej zastosowanie.

63 Na wstępie należy zauważyć, że I.W. i R.W. kwestionują dopuszczalność pytania trzeciego, ponieważ poprzez to pytanie sąd odsyłający zwraca się do Trybunału o dokonanie wykładni prawa krajowego.

64 W tym względzie należy na wstępie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przytoczonym w pkt 37 niniejszego wyroku w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ustalenie i ocena stanu faktycznego sprawy stanowiącej przedmiot postępowania głównego oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego. W konsekwencji w sytuacji, gdy postawione pytanie dotyczy wykładni prawa Unii, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia.

65 Skoro więc pytanie trzecie dotyczy wykładni art 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13, Trybunał jest właściwy do jego rozpatrzenia.

66 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd krajowy rozpoznający nieuczciwy warunek umowny ma wyłączny obowiązek wyłączenia stosowania tego warunku, tak aby nie wywoływał on wiążących skutków wobec konsumenta, bez możliwości zmiany treści tego warunku. Umowa ta powinna bowiem co do zasady dalej istnieć bez jakiegokolwiek zmiany innej niż ta wynikająca ze zniesienia wspomnianego warunku, w zakresie, w jakim zgodnie z przepisami prawa krajowego możliwe jest takie dalsze istnienie umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 73).

67 Zatem w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku zawartego w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, że **niezgodny z tym przepisem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku** (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).

68 Gdyby bowiem sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców przez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały być one unieważnione, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).

69 W niniejszej sprawie sąd odsyłający wskazuje, że usunięcie elementu klauzuli indeksacyjnej kredytu hipotecznego będącego przedmiotem sporu w postępowaniu głównym dotyczącego marży banku nie powoduje żadnej luki, która wymagałaby od niego aktywnej interwencji. Podkreśla on jednak, że usunięcie to zmienia istotę klauzuli w jej pierwotnym brzmieniu.

70 Tymczasem Trybunał orzekł, że przepisy dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie temu, żeby uznany za nieuczciwy warunek został częściowo utrzymany w mocy poprzez usunięcie elementów przesądzających o jego nieuczciwym charakterze, w przypadku gdyby to usunięcie sprowadzało się do mającej wpływ na istotę tych warunków zmiany ich treści (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 64).

71 Jedynie gdyby element klauzuli indeksacyjnej rozpatrywanego w postępowaniu głównym kredytu hipotecznego dotyczący marży Banku BPH stanowił zobowiązanie umowne odrębne od innych postanowień umownych, które mogłoby być przedmiotem zindywidualizowanego badania jego nieuczciwego charakteru, sąd krajowy mógłby go usunąć.

72 Dyrektywa 93/13 nie wymaga bowiem, aby sąd krajowy wyłączył z umowy, oprócz warunku uznanego za nieuczciwy, warunki, które nie zostały za takie uznane. W rzeczywistości bowiem celem zamierzonym przez tę dyrektywę jest ochrona konsumenta i przywrócenie równowagi pomiędzy stronami poprzez wyłączenie zastosowania warunków uznanych za nieuczciwe przy jednoczesnym zachowaniu, co do zasady, ważności pozostałych warunków umowy (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 75).

73 Trybunał orzekł zatem w odniesieniu do warunków umowy kredytu dotyczących, odpowiednio, odsetek zwykłych i odsetek za zwłokę, że stwierdzenie nieważności warunku umowy kredytu ustalającego stopę odsetek za zwłokę z uwagi na nieuczciwy charakter tego warunku nie powinno pociągać również za sobą wyłączenia lub stwierdzenia nieważności warunku tej umowy ustalającego odsetki zwykłe, tym bardziej że te dwa warunki należy wyraźnie rozróżnić (zob. wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 76).

74 Rozważania te mają zastosowanie niezależnie od tego, jak zredagowano warunek umowny określający stopę odsetek za zwłokę oraz warunek umowny ustalający stopę odsetek zwykłych. W szczególności zachowują one swoją ważność nie tylko wówczas, gdy stopa odsetek za zwłokę została ustalona niezależnie od stopy odsetek zwykłych w odrębnym

warunku, ale także wówczas, gdy stopa odsetek za zwłokę została ustalona poprzez powiększenie stopy odsetek zwykłych o określoną liczbę punktów procentowych. W tym ostatnim przypadku – przypadku nieuczciwego warunku polegającego na takim powiększeniu – dyrektywa 93/13 wymaga jedynie, aby owo powiększenie zostało unieważnione (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, pkt 77).

75 Ponadto przyznana sądowi krajowemu w drodze wyjątku możliwość usunięcia nieuczciwego elementu warunku umowy wiążącej przedsiębiorcę z konsumentem nie może zostać podważona przez istnienie przepisów krajowych, które, regulując stosowanie takiego warunku, gwarantują zniechęcający cel realizowany przez tę dyrektywę, przypomniany w pkt 68 niniejszego wyroku.

76 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że od czasu przyjęcia ustawy z dnia 29 lipca 2011 r., które nastąpiło po zawarciu umowy oraz aneksu będącego przedmiotem postępowania głównego, banki nie mogą już stosować klauzul indeksacyjnych w formie takiej jak przewidziana w niniejszej sprawie. Zgodnie z przepisami tej ustawy umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej powinna od tej pory zawierać informacje dotyczące metod i dat ustalania kursu wymiany, na podstawie którego obliczana jest kwota kredytu, i raty kredytowe oraz zasady wymiany walut.

77 Trybunał orzekł już jednak, że chociaż art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stanowi dla państw członkowskich przeszkody w zapobiegnięciu za pośrednictwem przepisów krajowych stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich zawieranych przez przedsiębiorcę, to jednak faktem pozostaje, że prawodawca musi w tym kontekście spełnić wymogi wynikające z art. 6 ust. 1 tej dyrektywy (wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 42).

78 Fakt, że niektóre postanowienia umowne zostały w drodze przepisów krajowych uznane za nieuczciwe i nieważne oraz zastąpione nowymi postanowieniami w celu dalszego istnienia danej umowy, nie może bowiem prowadzić w konsekwencji do osłabienia ochrony gwarantowanej konsumentom, takiej jaką przypomniano w pkt 54 niniejszego wyroku (zob. analogicznie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 43).

79 W tych okolicznościach przyjęcie przez prawodawcę przepisów regulujących stosowanie warunków umownych i przyczyniających się do zapewnienia odstraszającego skutku dyrektywy 93/13 w odniesieniu do zachowania przedsiębiorców pozostaje bez uszczerbku dla praw przyznanych konsumentowi w tej dyrektywie.

80 W świetle całości powyższych rozważań na pytania drugie i trzecie należy odpowiedzieć, że wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy odstraszający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Z drugiej strony przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu.

W przedmiocie pytania czwartego

81 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że unieważnienie umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem z powodu stwierdzenia nieuczciwego charakteru jednego z warunków tej umowy stanowi przewidzianą w tej dyrektywie sankcję wynikającą z orzeczenia sądowego wydanego na wyraźne żądanie konsumenta i powoduje powstanie po stronie konsumenta uprawnienia do zwrotu kwot nienależnie pobranych przez przedsiębiorcę, czy też następuje ono z mocy prawa, niezależnie od woli tego konsumenta.

82 W tym kontekście należy przypomnieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi, że nieuczciwe postanowienia znajdujące się w umowie zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem nie są wiążące dla konsumentów, na warunkach określonych w prawie krajowym państw członkowskich, oraz że umowa pozostaje wiążąca dla stron zgodnie z zawartymi w niej postanowieniami, jeżeli może dalej obowiązywać bez nieuczciwych postanowień.

83 Tak więc celem tego przepisu, a w szczególności drugiego członu zdania, nie jest unieważnienie wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki, lecz zastąpienie formalnej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, jaką ustanawia umowa, równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości między nimi, przy czym uściślono, że dana umowa musi co do zasady nadal obowiązywać bez zmian innych niż wynikające ze zniesienia nieuczciwych warunków. Jeśli ten ostatni warunek jest spełniony, dana umowa może, zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, zostać utrzymana w mocy, pod warunkiem że zgodnie z przepisami prawa krajowego takie utrzymanie w mocy umowy bez nieuczciwych postanowień jest prawnie możliwe, co musi zostać zweryfikowane przy zastosowaniu obiektywnego podejścia (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo).

84 Wynika stąd, że art. 6 ust. 1 drugi człon zdania dyrektywy 93/13 sam w sobie nie określa kryteriów dotyczących możliwości dalszego obowiązywania umowy bez nieuczciwych warunków, lecz pozostawia ich ustalenie zgodnie z prawem Unii krajowemu porządkowi prawnemu. Do państw członkowskich należy zatem określenie, w drodze ich prawa krajowego, szczegółowych zasad, w ramach których następuje stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku znajdującego się w umowie i w ramach których występują konkretne skutki tego stwierdzenia. W każdym razie takie stwierdzenie powinno umożliwić przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znajdowałby się w braku takiego nieuczciwego warunku (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 66).

85 Z powyższych rozważań wynika jednak, że po pierwsze, jeżeli sąd krajowy uzna, iż zgodnie z odpowiednimi przepisami obowiązującego go prawa krajowego utrzymanie w mocy umowy bez zawartych w niej nieuczciwych warunków nie jest możliwe, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 zasadniczo nie stoi na przeszkodzie jej unieważnieniu (zob. wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 43).

86 Tym samym unieważnienie umowy, której nieuczciwy charakter został stwierdzony, nie może stanowić sankcji przewidzianej w dyrektywie 93/13.

87 Podobnie Trybunał orzekł już, że ustalanie rozsądnych terminów do wniesienia środków zaskarżenia pod rygorem prekluzji w interesie pewności prawa jest zgodne z prawem Unii (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 69).

88 Po drugie, kwestia, od jakiego momentu stwierdzenie nieważności umowy będącej przedmiotem postępowania głównego wywołuje skutki, zależy wyłącznie od prawa krajowego, o ile zapewniona zostanie ochrona zagwarantowana konsumentom przez przepisy dyrektywy 93/13.

89 Po trzecie, unieważnienie umowy w postępowaniu głównym nie może zależeć od wyraźnego żądania konsumentów, lecz wynika z obiektywnego zastosowania przez sąd krajowy kryteriów ustanowionych na mocy prawa krajowego.

90 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie czwarte należy odpowiedzieć, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że skutki stwierdzenia przez sąd istnienia nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem podlegają przepisom prawa krajowego, przy czym kwestia utrzymywania się w mocy takiej umowy powinna być oceniana z urzędu przez sąd krajowy zgodnie z obiektywnym podejściem na podstawie tych przepisów.

W przedmiocie pytania piątego

91 Poprzez pytanie piąte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”) należy interpretować w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta o skutkach prawnych, jakie może spowodować unieważnienie takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

92 W tym względzie z utrwalonego orzecznictwa wynika, że do sądu krajowego, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umownego i który powinien z niego wyciągnąć konsekwencje prawne, należy przestrzeganie wymogów rzeczywistej ochrony sądowej praw jednostek wynikających z prawa Unii, takich jak prawa zagwarantowane w art. 47 karty. Wśród wymogów tych znajduje się zasada kontrydiktoryjności, która stanowi część praw do obrony i do której przestrzegania sąd krajowy jest zobowiązany zwłaszcza w trakcie rozpatrywania sporu na podstawie zarzutu podniesionego z urzędu (zob. wyrok z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

93 Ponadto Trybunał orzekł, że w przypadku gdy sąd krajowy po ustaleniu na podstawie okoliczności faktycznych i prawnych, jakimi dysponuje, że dany warunek objęty jest zakresem zastosowania dyrektywy 93/13, stwierdza w trakcie oceny dokonywanej z urzędu, że warunek ten ma nieuczciwy charakter, co do zasady ma on obowiązek poinformować o tym strony sporu i wezwać je do kontrydiktoryjnego przedyskutowania tej okoliczności w sposób przewidziany w tym celu przez krajowe prawo procesowe (zobacz wyrok z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 31).

94 Zatem w zakresie, w jakim wspomniany system ochrony przed nieuczciwymi warunkami nie ma zastosowania, jeżeli konsument się temu sprzeciwia, konsument ten musi a fortiori mieć

prawo do sprzeciwienia się objęciu ochroną, w ramach tego samego systemu, przed szkodliwymi skutkami spowodowanymi unieważnieniem umowy jako całości, jeżeli nie chce powoływać się na tę ochronę (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 55).

95 W tym kontekście konsument może, po poinformowaniu go przez sąd krajowy, nie podnosić nieuczciwego i niewiążącego charakteru warunku umownego, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 66).

96 Z powyższego wynika, że informacje, jakimi sąd krajowy może dysponować na podstawie krajowych przepisów proceduralnych, wydają się tym bardziej istotne, że pozwalają one konsumentowi zdecydować, czy chce on zrezygnować z ochrony, która gwarantuje mu dyrektywa 93/13.

97 Aby jednak konsument mógł udzielić wolnej i świadomej zgody, sąd krajowy winien wskazać stronom, w ramach krajowych norm proceduralnych i w świetle zasady słuszności w postępowaniu cywilnym, w sposób obiektywny i wyczerpujący, konsekwencji prawnych, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku, i to niezależnie od tego, czy strony są reprezentowane przez pełnomocnika zawodowego, czy też nie.

98 Taka informacja jest w szczególności tym bardziej istotna, gdy niezastosowanie nieuczciwego warunku może prowadzić do unieważnienia całej umowy, narażając ewentualnie konsumenta na roszczenia restytucyjne, jak przewiduje to sąd odsyłający w sprawie w postępowaniu głównym.

99 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie piąte należy odpowiedzieć, iż wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 karty należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta, w ramach krajowych norm proceduralnych i w następstwie kontradyktoryjnej debaty, o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

W przedmiocie kosztów

100 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (siódma izba) orzeka, co następuje:

1) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez te strony w drodze umowy. Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter zostałby

stwierdzony, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. **Jednakże z przepisu tego nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek.**

2) Wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że z jednej strony nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy zniechęcający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. **Z drugiej strony, przepisy te stoją na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu.**

3) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że skutki stwierdzenia przez sąd istnienia nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem podlegają przepisom prawa krajowego, przy czym kwestia utrzymywania się w mocy takiej umowy powinna być oceniana z urzędu przez sąd krajowy zgodnie z obiektywnym podejściem na podstawie tych przepisów.

4) Wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej należy dokonywać w ten sposób, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta, w ramach krajowych norm proceduralnych i w następstwie kontradiktoryjnej debaty, o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika.

Kumin

Xuereb

Ziemele

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 29 kwietnia 2021 r.

Sekretarz

Prezes siódmej izby

A. Calot Escobar

A. Kumin

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 25 listopada 2020 r. C-269/19 Zastąpienie nieuczciwego warunku w umowie konsumenckiej.

UZASADNIENIE

Wstęp

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 25 listopada 2020 r. W sprawie C-269/19

Odesłanie prejudycjalne - Ochrona konsumentów - Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich - Dyrektywa 93/13/EWG - Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku - Zastąpienie nieuczciwego warunku - Sposób obliczania zmiennej stopy procentowej - Dopuszczalność - Wezwanie stron do podjęcia negocjacji

,

mającej za przedmiot wnioszek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Curtea de Apel Cluj (sąd apelacyjny w Klużu-Napoce, Rumunia) postanowieniem z dnia 27 lutego 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 29 marca 2019 r., w postępowaniu:

Banca B. SA

przeciwko

A.A.A.,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: J.-C. Bonichot, prezes izby, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan i N. Jääskinen (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po wezwaniu stron w postępowaniu głównym oraz zainteresowanych, o których mowa w art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, do udzielenia na piśmie odpowiedzi na pytania zadane przez Trybunał,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Banca B. SA - R. Trăilescu, I.-C. Șerban, D. Cristea i E. Tudose, avocați i,

- w imieniu A.A.A. - C. Neamț, avocată,

- w imieniu rządu rumuńskiego - początkowo C.R. Cantăra, E. Gane, O.C. Ichim i M. Chicu, a następnie E. Gane, O.C. Ichim i M. Chicu, w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa - Z. Lavery i S. Brandon, w charakterze pełnomocników, wspierani przez A. Howard, barrister,

- w imieniu Komisji Europejskiej - C. Gheorghiu, N. Ruiz García i P. Vanden Heede, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Uzasadnienie

Wyrok

1

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2

Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy instytucją bankową Banca B. SA a A.A.A. w przedmiocie domniemanego nieuczciwego charakteru i całkowitej nieważności szeregu warunków zawartych w umowie kredytowej dotyczącej udzielenia kredytu osobistego, zawartej przez A.A.A. z tą instytucją.

Ramy prawne

Prawo Unii

3

Z motywu dwudziestego czwartego dyrektywy 93/13 wynika, że sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

4

Artykuł 3 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

'Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją[c] w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.'

5

Zgodnie z art. 6 ust. 1 wskazanej dyrektywy:

'Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków.'

6

Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

'Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów, państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami.'

Prawo rumuńskie

7

Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori (ustawa nr 193/2000 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami, zwana dalej 'ustawą nr 193/2000') dokonuje transpozycji do prawa rumuńskiego dyrektywy 93/13.

8

Zgodnie z art. 6 ustawy nr 193/2000 nieuczciwe warunki zawarte w umowie, stwierdzone bądź osobiście, bądź za pośrednictwem podmiotów upoważnionych zgodnie z prawem, nie wywołują skutków dla konsumenta, a umowa wywołuje skutki nadal, za zgodą konsumenta, jedynie wtedy, gdy po usunięciu wspomnianych warunków może ona nadal obowiązywać.

9

Zgodnie z art. 7 wskazanej ustawy jeżeli umowa po usunięciu warunków uznanych za nieuczciwe nie może już wywoływać skutków, konsument ma prawo zażądać rozwiązania umowy oraz, w stosownych wypadkach, odszkodowania.

10

Artykuł 9 quater Ordonanței a Guvernului nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor (dekretu rządowego nr 21/1992 w przedmiocie ochrony konsumentów), wprowadzony przez art. II pkt 9 Ordonanței a de urgență a Guvernului nr. 174/2008 (pilnego dekretu rządowego nr 174/2008), przewiduje, że przy zawieraniu umów z konsumentami podmioty świadczące usługi finansowe są zobowiązane do przestrzegania następujących zasad, określonych w lit. g) w następujący sposób:

'do umów o kredyt o zmiennej stopie procentowej stosuje się następujące zasady:

1. zmiana stopy procentowej powinna być niezależna od woli podmiotu świadczącego usługi finansowe i odnosić się do wahań weryfikowalnych wskaźników referencyjnych określonych w umowie lub do zmian legislacyjnych, które narzucają taką zmianę;

2. stopa procentowa może się różnić w zależności od stopy referencyjnej podmiotu świadczącego usługi finansowe, pod warunkiem że owa stopa referencyjna jest jednolita dla wszystkich produktów finansowych przeznaczonych dla osób fizycznych, które oferuje dany podmiot gospodarczy, i nie przekracza pewnego poziomu wskazanego w umowie.'

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

11

W dniu 5 czerwca 2007 r. A.A.A. zawarł z Banca B. umowę kredytową, której przedmiotem było udzielenie kredytu osobistego. Umowa ta została zabezpieczona hipoteką z najwyższym pierwszeństwem w kwocie 182 222 EUR, obejmującej kwotę 179 000 EUR, odpowiadającą kredytowi osobistemu zwanemu 'Maxicredit' o stałej stopie procentowej przez okres jednego roku, oraz kwotę 3222 EUR, odpowiadającą prowizji za udzielenie tego kredytu na okres 300 miesięcy.

12

Z postanowienia odsyłającego wynika, że do umowy tej miały zastosowanie następujące warunki:

- art. 5 omawianej umowy kredytowej przewidywał roczną stopę procentową w wysokości 7,4% za pierwszy rok kredytowania, a następnie aktualną w danym czasie stopę procentową odpowiadającą zmiennej stopie referencyjnej podawanej do wiadomości w lokalach instytucji bankowej, powiększonej o 1,5 punktu procentowego;

- zgodnie z art. 2.6 załączonych do tej umowy ogólnych warunków kredytu w okresie kredytowania aktualna w danym czasie stopa procentowa mogła ulegać zmianie w zależności od zmiany podnoszonego przez instytucję bankową 'jednolitego kosztu obsługi zadłużenia klienta';

- zgodnie z art. 2.10 lit. a) tych ogólnych warunków w okresie kredytowania instytucja bankowa mogła zmienić wysokość odsetek bez zgody kredytobiorcy w zależności od kosztu finansowania kredytu, przy czym nowa stopa procentowa miała zastosowanie do salda kredytu od dnia jej zmiany. Zmiana zmiennej stopy procentowej prowadziła do ponownego obliczenia należnych odsetek;

- zgodnie z art. 2.10 lit. b) wspomnianych ogólnych warunków w przypadku kredytów o zmiennej stopie procentowej określanej na podstawie wskaźnika referencyjnego LIBOR lub Euribor stopa procentowa mogła być zmieniana w zależności od zmian tego wskaźnika;

- zgodnie z art. 2.11 tych samych ogólnych warunków nowa stopa procentowa, ulegająca zmianie co pół roku, była ogłaszana w siedzibie instytucji bankowej od daty zastosowania zmiany, a wynikająca z tej zmiany stopa procentowa była stosowana do salda kredytu pozostającego do spłaty na dzień zmiany;

- w przypadku linii kredytowych informacja o zmianie rocznej stopy procentowej oraz zaktualizowany harmonogram spłaty były podawane do wiadomości kredytobiorcy listem poleconym za potwierdzeniem odbioru lub w wyciągu z rachunku, który kredytobiorca mógł uzyskać nieodpłatnie w okienkach instytucji bankowej;

- w sytuacji gdy skutek zmiany stopy procentowej przez tę instytucję kredytobiorca nie zwrócił pozostałej części kredytu wraz z należnymi odsetkami w terminie 10 dni od dnia powzięcia wiadomości o zmianie, uznawano, że zaakceptował nową stopę procentową.

13

W dniu 9 czerwca 2017 r. A.A.A. wniósł pozew przeciwko Banca B. do Tribunalul Specializat Cluj (sądu wyspecjalizowanego w Klużu-Napoce), domagając się stwierdzenia, że warunki umowne dotyczące zmiennej stopy procentowej są nieuczciwe, stwierdzenia ich bezwzględnej nieważności, a w konsekwencji stwierdzenia nieważności sporządzonego na ich podstawie harmonogramu spłaty. Zażądał on również, aby sąd ten nakazał pozwanemu zmianę wspomnianych warunków i nakazał mu zwrot nadpłaty wynikającej ze stwierdzenia ich nieuczciwego charakteru. Przed sądem tym A.A.A. podnosił w szczególności, że sporne warunki umożliwiały Banca B. arbitralną zmianę wysokości tej stopy procentowej, co naruszało jego uzasadnione interesy jako konsumenta.

14

Wyrokiem z dnia 23 stycznia 2018 r. sąd ten częściowo uwzględnił powództwo A.A.A. Stwierdził on w szczególności bezwzględną nieważność części warunku zawartego w art. 5 rozpatrywanej umowy kredytu w odniesieniu do mechanizmu określania zmiennej stopy procentowej, zgodnie z którym aktualna stopa procentowa odpowiada zmiennej stopie referencyjnej ogłaszanej w lokalach instytucji bankowej, a także w art. 2.6, art. 2.10 lit. a) i art. 2.11, które przedstawiono w pkt 12 niniejszego wyroku. Bezwzględna nieważność warunku zawartego w art. 2.10 lit. b) wspomnianej umowy została stwierdzona w zakresie, w jakim instytucja bankowa miała jedynie możliwość, a nie obowiązek, dokonania modyfikacji zmiennej stopy procentowej odsetek w zależności od wskaźników referencyjnych określonych w umowie, a mianowicie LIBOR lub Euribor.

15

Ponadto Banca B. został zobowiązany do wyjaśnienia treści warunku dotyczącego odsetek w rozpatrywanej umowie kredytowej, poprzez zdefiniowanie, zgodnie z wytycznymi przekazanymi przez sąd, składników i kwoty tych odsetek. Po pierwsze, marża przewidziana w art. 5 umowy miała zostać ustalona na poziomie 1,5 punktu procentowego i powiększona o 6-miesięczny wskaźnik Euribor. Po drugie, wysokość stopy procentowej powinna być zmieniana wyłącznie na podstawie 6-miesięcznego wskaźnika referencyjnego Euribor, przy czym marża instytucji bankowej miała być stała i mogła zostać zmieniona tylko za pisemną zgodą stron, wobec czego zmiana stopy procentowej była uzależniona od zmian 6-miesięcznego wskaźnika Euribor.

16

Zdaniem Tribunalul Specializat Cluj (sądu wyspecjalizowanego w Klużu-Napoce) odstąpienie od stosowania warunku, który przyznaje instytucji bankowej wyłączne prawo do

kontrolowania mechanizmu dostosowania zmiennej stopy procentowej, bez sprecyzowania konsekwencji tego stwierdzenia, prowadziłoby w praktyce do zmiany umowy, polegającej na tym, że stopa procentowa została ustalona na poziomie obowiązującym w pierwszym roku kredytowania. Taka sytuacja byłaby szczególnie korzystna dla przedsiębiorcy i czyniłaby bezskutecznymi wszelkie dotyczące tej kwestii negocjacje między stronami umowy. Ponadto sąd ten zauważył, że ustanowienie stałej stopy procentowej stanowiłoby zmianę umowy sprzeczną z porozumieniem stron, które uzgodniły zmienną stopę procentową, a także z postanowieniami art. 969 kodeksu cywilnego, ustanawiającego zasadę przestrzegania zobowiązań umownych (*pacta sunt servanda*).

17

Co więcej, wobec braku w chwili zawierania rozpatrywanej umowy kredytowej przepisu krajowego regulującego ustalanie stopy procentowej w umowach kredytu hipotecznego Tribunalul Specializat Cluj (sąd wyspecjalizowany w Klużu-Napoce) zastosował w drodze analogii wskazane w pkt 10 niniejszego wyroku przepisy prawa dotyczące zasad ustalania stopy procentowej, które nie miały zastosowania *ratione temporis* w niniejszej sprawie.

18

W dniu 15 października 2018 r. Banca B. wniósł apelację od tego wyroku do sądu odsyłającego, Curtea de Apel Cluj (sądu apelacyjnego w Klużu-Napoce, Rumunia).

19

Przed tym sądem Banca B. podnosi zasadniczo, że sąd pierwszej instancji zmienił sposób obliczania spornych stóp procentowych w odniesieniu do całego okresu kredytowania, nie uwzględniając woli stron przy zawieraniu przedmiotowej umowy kredytowej. Orzekając w ten sposób, sąd ten przekroczył swe kompetencje jurysdykcyjne i zignorował ostateczne orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości. Banca B. twierdzi również, że sąd pierwszej instancji błędnie oparł swoje orzeczenie na przepisach, które nie obowiązywały w chwili zawarcia tej umowy.

20

Sąd odsyłający wyjaśnia, że sądy rumuńskie odmiennie interpretowały i stosowały art. 6 ustawy nr 193/2000, który transponuje do prawa rumuńskiego art. 6 dyrektywy 93/13, w szczególności w odniesieniu do określenia skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków umownych definiujących mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej poprzez odniesienie do nieprzejrzystych kryteriów.

21

Zważywszy, że umowa kredytowa zawarta przez konsumenta z przedsiębiorcą nie może z prawnego punktu widzenia dalej obowiązywać, w sytuacji gdy ów przedsiębiorca utracił swe prawo do pobierania odsetek, część sądów uważa, że do stron umowy należy wynegocjowanie w dobrej wierze, w sposób rzeczywisty i skuteczny, warunku dotyczącego sposobu ustalania stopy procentowej, tak aby zawarta przez nie umowa mogła nadal istnieć. Inne sądy nakazały stosowanie, po upływie okresu, w odniesieniu do którego przewidziano stałą stopę procentową, stopy procentowej będącej sumą stałej marży uzgodnionej,

począwszy od drugiego roku pożyczki, w umowie pożyczki oraz obiektywnego, przejrzystego i możliwego do zweryfikowania wskaźnika, takiego jak Euribor. Istnieje także linia orzecznicza, zgodnie z którą odsetki obejmują, począwszy od drugiego roku, wyłącznie stałą, uzgodnioną w umowie marżę, która zostaje utrzymana. Wreszcie niektóre sądy stoją na stanowisku, że warunek dotyczący sposobu obliczania stopy procentowej obowiązującej w pierwszym roku powinien obowiązywać w dalszym ciągu.

22

Zdaniem sądu odsyłającego określenie konsekwencji, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku określającego mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej, ma zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia zawisłego przed nim sporu. Po pierwsze, określenie owych konsekwencji jest konieczne w celu ustalenia stopy procentowej, która będzie mieć zastosowanie do wiążącego strony umowy stosunku prawnego na przyszłość. Po drugie, określenie to jest niezbędne do tego, aby sąd odsyłający mógł orzec w przedmiocie żądania A.A.A. zmierzającego do nakazania Banca B. zwrotu nadpłaty z tytułu odsetek. Ściślej rzecz ujmując, należałoby ustalić, czy owa nadpłata odpowiada różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi przez tego konsumenta a odsetkami obliczonymi na podstawie marży ustalonej na 1,5 punktu procentowego i powiększonej o 6-miesięczny wskaźnik Euribor po pierwszym roku kredytowania, różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi przez niego a odsetkami obliczonymi na podstawie stałej stopy procentowej ustalonej dla pierwszego roku kredytowania czy też różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi a stopą procentową ustaloną przez sąd w świetle okoliczności faktycznych dotyczących danej umowy kredytowej.

23

W powyższych okolicznościach Curtea de Apel Cluj (sąd apelacyjny w Klużu-Napoce) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

1) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku określającego mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej za pomocą wzoru »stałej marży i odsetek referencyjnych stosowanych przez bank w oparciu o nieprzejrzyste kryteria« w ramach umowy kredytu o stałej stopie procentowej ograniczonej do pierwszego roku i zmiennej stopie procentowej na kolejne lata, zgodnie ze wspomnianym wzorem, zezwala on sądowi krajowemu na dostosowanie umowy poprzez ustanowienie sposobu obliczania odsetek zmiennych na podstawie przejrzystych wskaźników referencyjnych (LIBOR lub Euribor) i stałej marży banku, w świetle faktycznych elementów zawartych w umowie kredytu, celem zapewnienia lepszej ochrony konsumenta?

2) W przypadku gdy odpowiedź na pytanie pierwsze jest przecząca, to czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku takiego jak warunek uprzednio wskazany zezwala on sądowi krajowemu na zastosowanie na drodze sądowej stałej stopy procentowej poprzez odniesienie do stałej marży ustalonej na drugi rok realizacji umowy lub do stałej stopy procentowej z pierwszego roku?

3) W przypadku gdy odpowiedź na pytanie drugie jest przecząca, to czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] i zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że w następstwie

stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku takiego jak warunek uprzednio wskazany uniemożliwiają one sądowi krajowemu wezwanie stron do podjęcia negocjacji w celu ustalenia nowej stopy procentowej bez wskazywania parametrów referencyjnych?

4) W przypadku odpowiedzi przeczącej na pytanie trzecie: jakie są możliwe środki zaradcze w celu zagwarantowania ochrony konsumenta zgodnie z przepisami art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13]?'

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

24

Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatecznie należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na uwadze, Trybunał powinien w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania (wyroki: z dnia 7 sierpnia 2018 r., *Smith*, C-122/17, EU:C:2018:631, pkt 34; z dnia 3 marca 2020 r., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 27).

25

W tym względzie należy wyjaśnić, że w niniejszej sprawie do Trybunału nie zwrócono się z pytaniem o kryteria oceny nieuczciwego charakteru warunków regulujących mechanizm ustalania sposobu obliczania zmiennej stopy procentowej rozpatrywanej umowy kredytowej. Pytania przedstawione w niniejszej sprawie dotyczą natomiast wyłącznie skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru takich warunków umownych.

26

W celu udzielenia sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi należy zatem uznać, że poprzez swe pytania, które należy zbadać łącznie, sąd ten dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, który mógłby zostać zastosowany w miejsce owych warunków, wskazany przepis dyrektywy stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy ustalił nowy sposób obliczania stopy procentowej lub wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia nowego sposobu obliczania tej stopy, bez ograniczania zakresu tych negocjacji.

27

W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie należy na wstępie przypomnieć podstawy ochrony konsumentów w dziedzinie nieuczciwych warunków umownych wynikające z dyrektywy 93/13, zgodnie z jej wykładnią dokonaną przez Trybunał.

System ochrony stworzony przez dyrektywę 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi się on na postanowienia sformułowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść. Ze względu na to gorsze położenie dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia mechanizmu zapewniającego, by wszelkie warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane, mogły zostać poddane kontroli w celu dokonania oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).

29 W tym względzie zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd odsyłający jest zobowiązany do zaniechania stosowania nieuczciwych warunków umownych, aby w braku sprzeciwu konsumenta nie wywierały one wiążących wobec niego skutków (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo). Umowa powinna jednak w zasadzie nadal obowiązywać, bez jakiegokolwiek zmiany innej niż wynikająca z uchylecia nieuczciwych warunków umownych, o ile takie dalsze obowiązywanie umowy jest prawnie możliwe zgodnie z zasadami prawa krajowego (zob. w szczególności wyrok z dnia 5 czerwca 2019 r., GT, C-38/17, EU:C:2019:461, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).

30 W konsekwencji w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem sąd ten nie może uzupełnić tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo).

31

Trybunał uznał bowiem, że gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały one być unieważnione, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób uwzględnienie interesu rzeczonych przedsiębiorców (wyroki: z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 69; z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 79; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 60).

32 Natomiast Trybunał przyznał, że w sytuacji, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po usunięciu nieuczciwego warunku, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy w zastosowaniu zasad rządzących prawem zobowiązań usunął nieuczciwy warunek poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym w sytuacjach, w których unieważnienie nieuczciwego warunku zobowiązywałaby sąd do stwierdzenia nieważności danej umowy w całości, narażając przez to konsumenta na szczególnie

niekorzystne penalizujące go konsekwencje (zob. w szczególności wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 80, 83; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 56; z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, **pkt 48**; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 61).

33 Takie zastąpienie jest w pełni uzasadnione w świetle celu dyrektywy 93/13. Jest ono bowiem zgodne z celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, ponieważ przepis ten zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron bez konieczności unieważnienia wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki (zob. w szczególności wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 81, 82 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 26 mara 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 57; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 62).

34

Natomiast gdyby w sytuacji takiej jak ta opisana w pkt 32 niniejszego wyroku sąd krajowy nie mógł zastąpić nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym i byłby zobowiązany do unieważnienia danej umowy w całości, konsument mógłby zostać narażony na szczególnie niekorzystne konsekwencje, skutkiem czego osiągnięcie skutku odstrasżającego wynikającego z unieważnienia umowy byłoby zagrożone. W przypadku umowy kredytu takie unieważnienie pociąga bowiem za sobą co do zasady takie same następstwa jak postawienie pozostałej do spłaty kwoty kredytu w stan natychmiastowej wymagalności, co może przekraczać możliwości finansowe konsumenta i z tego względu penalizuje raczej tego ostatniego niż kredytodawcę, który nie zostanie przez to zniechęcony do wprowadzania takich warunków w proponowanych przez siebie umowach (zob. w szczególności wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 83 i 84; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 58; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 63).

35 Ponadto Trybunał orzekł także, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie wynikających z usunięcia z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, które nie były przedmiotem szczególnej analizy prawodawcy w celu określenia równowagi między całością praw i obowiązków stron umowy, które nie korzystają w związku z tym z domniemania braku nieuczciwego charakteru, które przewidują, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów i które nie stanowią przepisów dyspozytywnych ani przepisów mających zastosowanie w wypadku, gdy strony umowy wyrażą na to zgodę (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 61, 62).

36

W niniejszej sprawie sąd odsyłający zwraca się do Trybunału z pytaniem o uprawnienia, jakie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przyznaje sądowi krajowemu, w przypadku gdy umowa nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków, lecz sąd krajowy nie może zastąpić tych warunków przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

O ile brzmienie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie zawiera żadnej wskazówki w tym względzie, o tyle należy podkreślić, że celem dyrektywy 93/13 jest przyznanie konsumentom wysokiego poziomu ochrony. Prawodawca Unii wyraźnie wskazał w szczególności, w art. 7 dyrektywy 93/13 w związku z motywem dwudziestym czwartym tego aktu, że organy władzy, w tym organy sądowe, muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki umożliwiające położenie kresu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

38 Z tej perspektywy - jak wynika z orzecznictwa przytoczonego w pkt 31-34 niniejszego wyroku - konsekwencje, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku zawartego w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, muszą umożliwiać osiągnięcie dwóch celów. Po pierwsze, sąd powinien czuwać nad tym, aby możliwe było przywrócenie równości stron umowy, której istnienie zostało podane w wątpliwość w wyniku stosowania nieuczciwego warunku wobec konsumenta. Po drugie, należy upewnić się, że przedsiębiorca zostanie zniechęcony do wprowadzania takich warunków w umowach oferowanych konsumentom.

39

Dyrektywa 93/13 nie ma na celu proponowania jednolitych rozwiązań w odniesieniu do konsekwencji, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego. Tak więc skoro w myśl art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nieuczciwe warunki nie mogą wiązać konsumentów, to cele te mogły zostać osiągnięte, w zależności od konkretnej sytuacji i krajowych ram prawnych, po prostu poprzez niestosowanie wobec konsumenta danego nieuczciwego warunku lub, jeżeli umowa nie mogłaby dalej obowiązywać bez tego warunku, poprzez zastąpienie go przepisami prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

40

Te konsekwencje stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego nie mają jednak charakteru wyczerpującego.

41 I tak, jeśli sąd krajowy uzna, że rozpatrywana umowa kredytowa nie może, zgodnie z prawem umów, nadal być prawnie wiążąca po usunięciu danych nieuczciwych warunków, a przy tym nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym ani przepis znajdujący zastosowanie w wypadku osiągnięcia przez strony umowy porozumienia umożliwiającego zastąpienie tych warunków, należy uznać, że jeżeli konsument nie wyraził woli utrzymania w mocy nieuczciwych warunków umownych, a unieważnienie umowy narażałoby tego konsumenta na szczególnie szkodliwe konsekwencje, to wysoki poziom ochrony konsumentów, jaki powinien zostać zapewniony zgodnie z dyrektywą 93/13, wymaga, aby dla przywrócenia rzeczywistej równowagi między wzajemnymi prawami i obowiązkami stron umowy sąd krajowy podjął, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie danej umowy kredytowej, w szczególności ze względu na natychmiastową wymagalność wierzytelności przysługującej przedsiębiorcy wobec konsumenta.

42

W tym względzie należy uściślić, że w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw dyrektywy 93/13 celu ochrony konsumenta.

43

Jak przypomniał już Trybunał, sąd ten jest bowiem zobowiązany, w miarę możliwości, do stosowania swego prawa krajowego w taki sposób, aby wyciągnąć wszystkie konsekwencje, które zgodnie z prawem krajowym wynikają ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru danego warunku, i aby osiągnąć rezultat określony w art. 6 ust. 1 tej dyrektywy, a mianowicie brak związania konsumenta nieuczciwym warunkiem (zob. podobnie wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Jörös, C-397/11, EU:C:2013:340, pkt 52, 53). To samo tyczy się określenia, w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku, konsekwencji, jakie należy wyciągnąć z tego stwierdzenia w celu zapewnienia, zgodnie z celem tej dyrektywy, wysokiego poziomu ochrony konsumenta.

44 Należy jednak uściślić, że uprawnienia sądu nie mogą wykraczać poza to, co jest ściśle konieczne w celu przywrócenia równowagi na gruncie umowy między jej stronami, a tym samym ochrony konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie mogłyby spowodować unieważnienie danej umowy kredytowej. Gdyby bowiem sąd mógł swobodnie zmieniać lub ograniczać treść nieuczciwych warunków, to uprawnienie tego rodzaju mogłoby zagrozić realizacji wszystkich celów, o których mowa w pkt 38 niniejszego wyroku.

45

W świetle powyższych rozważań na przedstawione pytania należy odpowiedzieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków, gdy unieważnienie rzeczzonej umowy powodowałoby szczególnie szkodliwe konsekwencje dla konsumenta i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, sąd krajowy powinien podjąć, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie owej umowy. W okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw dyrektywy 93/13 celu ochrony konsumenta.

W przedmiocie kosztów

46

Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy

rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Sentencja

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków, gdy unieważnienie rzeczony umowy powodowałoby szczególnie szkodliwe konsekwencje dla konsumenta i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, sąd krajowy powinien podjąć, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie owej umowy. W okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw **dyrektywy** 93/13 celu ochrony konsumenta.

WYROK TRYBUNAŁU (dziewiąta izba)

z dnia 21 września 2023 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Kredyt hipoteczny indeksowany do waluty obcej – Kryteria oceny nieuczciwego charakteru warunku dotyczącego wymiany walut – Krajowy rejestr postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone – Obowiązek informowania

W sprawie C-139/22

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Polska) postanowieniem z dnia 18 stycznia 2022 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 25 lutego 2022 r., w postępowaniu:

AM,

PM

przeciwko

mBankowi S.A.,

przy udziale:

Rzecznika Finansowego,

TRYBUNAŁ (dziewiąta izba),

w składzie: L.S. Rossi, prezes izby, S. Rodin (sprawozdawca) i O. Spineanu-Matei, sędziowie,

rzecznik generalny: A.M. Collins,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu AM i PM – W. Bochenek i T. Zaremba, radcowie prawni,
- w imieniu mBanku S.A. – A. Cudna-Wagner, radca prawny, i B. Miąskiewicz, adwokat,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna i S. Żyrek, w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu portugalskiego – P. Barros da Costa, A. Cunha, B. Lavrador, L. Medeiros oraz A. Pimenta, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – I. Galindo Martín, S.L. Kaléda, U. Małecka oraz N. Ruiz García, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy AM i PM, dwoma konsumentami, z jednej strony a mBankiem S.A. z drugiej strony w przedmiocie stosowania przez ten ostatni postanowień wzorców umów wpisanych do krajowego rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone (zwanego dalej „krajowym rejestrem klauzul niedozwolonych”).

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motyw dwudziesty czwarty dyrektywy 93/13 stanowi:

„sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich”.

4 Artykuł 2 lit. b) tej dyrektywy stanowi:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[...]

b) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [działalnością handlową lub zawodową]”.

5 Zgodnie z art. 3 wspomnianej dyrektywy:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, uznaje się za nieuczciwe, jeśli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

2. Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeżeli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.

Fakt, że niektóre aspekty warunku lub jeden szczególny warunek były negocjowane indywidualnie, nie wyłącza stosowania niniejszego artykułu do pozostałej części umowy, jeżeli ogólna ocena umowy wskazuje na to, że została ona sporządzona w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.

Jeśli sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca] twierdzi, że standardowe warunki umowne zostały wynegocjowane indywidualnie, ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim.

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

6 Zgodnie z art. 4 tejże dyrektywy:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

7 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 brzmi następująco:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

8 Artykuł 7 ust. 1 i 2 tej dyrektywy stanowi:

„1. Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami.

2. Środki określone w ust. 1 obejmują postanowienia, według których osoby i organizacje mające uzasadniony interes na mocy prawa krajowego, związany z ochroną konsumentów, będą mogły wszcząć postępowanie zgodnie z właściwym prawem krajowym przed sądami lub przed organami administracyjnymi mającymi odpowiednie kwalifikacje do decydowania, czy warunki umowy sporządzone do celów ogólnego wykorzystania są nieuczciwe; co umożliwi powyższym osobom i organizacjom podjęcie stosownych i skutecznych środków w celu zapobieżenia dalszemu stosowaniu takich warunków”.

9 Artykuł 8 rzeczonyj dyrektywy stanowi:

„W celu zapewnienia wyższego stopnia ochrony konsumenta państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać bardziej rygorystyczne przepisy prawne zgodne z traktatem w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą”.

Prawo polskie

10 Zgodnie z art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej:

„Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa”.

11 Artykuł 22¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93), w wersji mającej zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym (zwanej dalej „kodeksem cywilnym”), stanowi:

„Za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową”.

12 Artykuł 58 § 1 kodeksu cywilnego stanowi:

„Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy”.

13 Zgodnie z art. 385¹ §§ 1 i 3 tego kodeksu:

„1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

[...]

3. Niezgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta”.

14 Artykuł 385² kodeksu cywilnego ma następujące brzmienie:

„Oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny”.

15 Artykuł 479³⁶ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296), w wersji mającej zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym (zwanej dalej „kodeksem postępowania cywilnego”), stanowił:

„Sprawy o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone należą do właściwości Sądu Okręgowego w Warszawie [(Polska)] – sądu ochrony konkurencji i konsumentów”.

16 Artykuł 479⁴² § 1 kodeksu postępowania cywilnego przewidywał:

„W razie uwzględnienia powództwa sąd w sentencji wyroku przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystywania”.

17 Artykuł 479⁴³ kodeksu postępowania cywilnego miał następujące brzmienie:

„Wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

18 W dniu 7 października 2009 r. powodowie w postępowaniu głównym, będący w związku małżeńskim, zawarli z mBankiem umowę kredytu hipotecznego dla osób fizycznych indeksowanego kursem wymiany franka szwajcarskiego (CHF) (zwaną dalej „przedmiotową umową kredytu w postępowaniu głównym”). Przedmiotem tej umowy był kredyt w wysokości 246 500 PLN (złoty) (około 54 560 EUR). Umowa ta przewidywała zmienną stopę procentową, ustalaną jako stawka bazowa *3 Month London Interbank Offered Rate* (LIBOR 3M) dla waluty, w której kredyt ten został udzielony, powiększonej o stałą w całym okresie kredytowania marżę banku w wysokości 2,70 %.

19 W ramach przedmiotowej umowy kredytu w postępowaniu głównym powodowie w postępowaniu głównym podpisali oświadczenie, zgodnie z którym zapoznali się z ryzykiem związanym z podpisaniem tej umowy oraz z jej warunkami.

20 W dniu złożenia wniosku kredytowego AM, posiadająca dyplom ukończenia studiów podyplomowych, była zatrudniona przez mBank od trzech i pół roku. Pracownik mBanku przedstawił jej historyczny wykres zmian kursu wymiany CHF/PLN w okresie trzech lat poprzedzających złożenie tego wniosku, a także symulację przewidującą zmianę kwoty długu i rat kredytu w razie wzrostu tego kursu wymiany. Natomiast PM, który podpisał wniosek o kredyt i przedmiotową umowę kredytu w postępowaniu głównym, nie uczestniczył w postępowaniu w sprawie przyznania tego samego kredytu ani w spotkaniach organizowanych z pracownikami mBanku.

21 W dniu 7 kwietnia 2020 r. AM i PM wnieśli do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Polska), który jest sądem odsyłającym, pozew przeciwko mBankowi, oparty na nieważności niektórych warunków przedmiotowej umowy kredytu w postępowaniu głównym. W pozwie tym żądają zasądzenia od mBanku na ich rzecz kwoty 37 439,70 PLN (około 8290 EUR), powiększonej o odsetki ustawowe, tytułem zwrotu rat kapitałowych i odsetek w zakresie, w jakim zostały one nienależnie pobrane, a w przypadku stwierdzenia przez sąd odsyłający nieważności tej umowy – kwoty 74 768,63 PLN (około 16 550 EUR), powiększonej o odsetki ustawowe, tytułem zwrotu środków otrzymanych przez pozwaną w postępowaniu głównym.

22 Sąd odsyłający zauważa, że w dniu 5 sierpnia 2014 r. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Polska) wpisał do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych postanowienie wzorca umowy stosowanego przez mBank, zgodnie z którym: „Raty

kapitałowo-odsetkowe oraz raty odsetkowe spłacane są w złotych po uprzednim ich przeliczeniu wg kursu wymiany sprzedaży [franka szwajcarskiego] z tabeli kursowej [...] Banku S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50”.

23 Ponadto w dniu 25 maja 2021 r. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów wpisał do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych postanowienia wzorca umowy stosowanego przez mBank: „Wysokość kursów kupna/sprzedaży walut obowiązujących w danym dniu roboczym może ulegać zmianie. Decyzja o zmianie kursów jak również o częstotliwości zmiany podejmowana jest przez Bank z uwzględnieniem czynników wymienionych w ust. 6”, oraz: „Kursy kupna/sprzedaży walut, jak również wysokość spreadu walutowego wyznaczone są z uwzględnieniem poniższych czynników: 1) bieżących notowań kursów wymiany walut na rynku międzybankowym, 2) podaży i popytu na waluty na rynku krajowym, 3) różnicy stóp procentowych oraz stóp inflacji na rynku krajowym, 4) płynności rynku walutowego, 5) stanu bilansu płatniczego i handlowego”.

24 Zdaniem sądu odsyłającego warunki umowne analogiczne do warunków wpisanych w dniach 5 sierpnia 2014 r. i 25 maja 2021 r. do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych są uznawane przez polskie sądy za nieuczciwe z tego powodu, że takie warunki umowne dają danemu bankowi prawo dowolnego kształtowania kursu waluty obcej i w rezultacie prawo swobodnego decydowania o wysokości świadczenia spełnianego przez kredytobiorcę, podczas gdy jednocześnie kredytobiorca ten jest zobowiązany do spłaty kredytu tylko w złotych polskich.

25 Sąd ten stwierdza ponadto, że warunki przedmiotowej umowy kredytu w postępowaniu głównym mają tę samą treść co warunki wpisane do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych, o których mowa w pkt 23 niniejszego wyroku.

26 Rzeczonemu sąd zastanawia się, czy już samo stwierdzenie, że umowa zawiera postanowienie odpowiadające pod względem treści postanowieniu wpisanemu do rejestru klauzul niedozwolonych, jest wystarczające do uznania, że klauzula ta stanowi niedozwolone postanowienie umowne, bez konieczności badania i ustalania okoliczności zawarcia tej umowy.

27 O ile przedmiotowa umowa kredytu w postępowaniu głównym zawiera postanowienia, które przewidują, że kredyt ten jest spłacany w złotych polskich, podczas gdy mBank przelicza tę walutę na franki szwajcarskie według własnego kursu wymiany, o tyle zawiera ona również klauzulę wynikającą z nowego brzmienia ogólnych warunków mBanku z dnia 1 lipca 2009 r., która przewiduje możliwość spłaty tego kredytu bezpośrednio we frankach szwajcarskich przez powodów w postępowaniu głównym. W ten sposób ci ostatni mogą przeliczać kwotę podlegającą zwrotowi co miesiąc według wybranego przez siebie kursu wymiany instytucji bankowej i nie są już podporządkowani kursowi wymiany ustalonemu przez mBank.

28 Orzecznictwo krajowe nie jest jednolite w kwestii tego, czy warunek umowy może utracić swój nieuczciwy charakter ze względu na inny warunek tej umowy, który czyni go fakultatywnym.

29 Bez uszczerbku dla kwestii, czy oba rozpatrywane warunki powinny zostać automatycznie uznane za nieuczciwe, sąd odsyłający powinien przynajmniej ocenić nieuczciwy charakter warunku, który stanowi, że przedmiotowa umowa kredytu

w postępowaniu głównym jest indeksowana do franka szwajcarskiego, ponieważ warunek ten nigdy nie został wpisany do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych.

30 W tym kontekście sąd odsyłający zastanawia się, czy mBank powinien być zobowiązany do dostarczenia informacji na temat ryzyka kursowego również AM, jego pracownicy w dniu złożenia wniosku o kredyt, biorąc pod uwagę jej wykształcenie i doświadczenie zawodowe.

31 W przypadku odpowiedzi przeczącej, to znaczy na wypadek gdyby w razie zawarcia przez przedsiębiorcę jednej umowy z dwoma konsumentami zakres obowiązku informacyjnego ciążącego na tym przedsiębiorcy mógł różnić się w zależności od danego konsumenta, sąd ten zastanawia się nad konsekwencjami, jakie mogłyby z tego wynikać, w szczególności w odniesieniu do możliwości stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku, a nawet nieważności tej umowy w odniesieniu do tylko jednego z tych dwóch konsumentów.

32 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 3 ust. 1, art. 7 ust. 1 i 2 oraz art. 8 dyrektywy [93/13], a także zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że do uznania nieuzgodnionego indywidualnie warunku umownego za nieuczciwy warunek umowny wystarczające jest stwierdzenie, że treść tego warunku umownego odpowiada treści postanowienia wzorca umownego wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych?
- 2) Czy art. 3 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą nieuczciwy warunek umowny traci swój nieuczciwy charakter, jeżeli konsument może zdecydować, że będzie wykonywał swoje obowiązki wynikające z umowy w oparciu o inny warunek umowny, który jest uczciwy?
- 3) Czy art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca ma obowiązek informowania o istotnych cechach umowy i ryzykach związanych z umową każdego konsumenta, nawet jeżeli określony konsument posiada odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie?
- 4) Czy art. 3 ust. 1, art. 6 ust. [1] i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w razie zawarcia tej samej umowy przez kilku konsumentów z jednym przedsiębiorcą możliwe jest uznanie, że te same warunki umowne są wobec pierwszego konsumenta nieuczciwe, a wobec drugiego uczciwe, a jeżeli tak, to czy konsekwencją tego może być, że umowa okaże się wobec pierwszego konsumenta nieważna, zaś wobec drugiego konsumenta umowa będzie ważna i tym samym będą go obciążać wszystkie obowiązki wynikające z niej?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

33 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1, art. 7 ust. 1 i 2 oraz art. 8 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by warunek umowny, który nie był indywidualnie negocjowany, mógł zostać uznany przez właściwe organy krajowe za nieuczciwy z tego tylko powodu, że jego treść jest równoważna treści warunku zawartego we wzorcu umowy wpisanego krajowego rejestru klauzul niedozwolonych.

34 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału ustanowiony przez dyrektywę 93/13 system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania (wyrok z dnia 4 maja 2023 r., BRD Groupe Societé Générale i Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

35 W związku z tym przede wszystkim zgodnie z art. 3 ust. 1 tej dyrektywy warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą zostać uznane za nieuczciwe, jeżeli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z tej umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla zainteresowanego konsumenta, podczas gdy zgodnie z art. 6 ust. 1 wspomnianej dyrektywy taki nieuczciwy warunek nie wiąże tego konsumenta. Ten ostatni przepis zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie formalnej równowagi, jaką umowa ustanawia między prawami i obowiązkami stron, równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości między nimi (zob. podobnie wyrok z dnia 4 maja 2023 r., BRD Groupe Societé Générale i Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

36 Następnie, zważywszy na charakter i znaczenie interesu publicznego, jakim jest ochrona konsumentów znajdujących się w takiej słabszej pozycji, art. 7 ust. 1 tej dyrektywy w związku z jej motywem dwudziestym czwartym zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych z konsumentami przez przedsiębiorców (wyrok z dnia 4 maja 2023 r., BRD Groupe Societé Générale i Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 Jak wynika z art. 7 ust. 2 dyrektywy, wspomniane środki obejmują możliwość wszczęcia postępowania sądowego przez osoby i organizacje mające uzasadniony interes w ochronie konsumentów w celu ustalenia, czy postanowienia umowne sporządzone do celów ogólnego wykorzystywania są nieuczciwe, oraz uzyskania, w odpowiednim wypadku, zakazu ich stosowania (wyrok z dnia 26 kwietnia 2012 r., Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, pkt 36).

38 W niniejszej sprawie, ponieważ powodowie w postępowaniu głównym wystąpili do sądu odsyłającego z żądaniem dotyczącym konkretnej umowy, nie ma potrzeby udzielania odpowiedzi na pytanie pierwsze w świetle art. 7 ust. 2 dyrektywy 93/13.

39 Wreszcie, zgodnie z motywem dwunastym tej dyrektywy dokonuje ona jedynie częściowej i minimalnej harmonizacji ustawodawstw krajowych dotyczących nieuczciwych warunków umownych, pozostawiając państwom członkowskim, w poszanowaniu postanowień traktatu FUE, możliwość zapewnienia danemu konsumentowi wyższego poziomu ochrony poprzez wprowadzenie przepisów prawa krajowego bardziej rygorystycznych niż przepisy tej dyrektywy. Ponadto zgodnie z art. 8 tej dyrektywy państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać w mocy bardziej rygorystyczne przepisy prawne zgodne z traktatem w dziedzinie objętej tą dyrektywą w celu zapewnienia wyższego stopnia

ochrony tego konsumenta (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2021 r., Trapeza Peiraios, C-243/20, EU:C:2021:1045, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).

40 Tymczasem w odniesieniu do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych Trybunał orzekł, po pierwsze, że mechanizm taki jak ten rejestr klauzul, polegający na sporządzeniu wykazu postanowień, które należy uznać za nieuczciwe, należy do bardziej rygorystycznych przepisów, które państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać w mocy na podstawie art. 8 dyrektywy 93/13 (zob. podobnie wyrok z dnia 26 lutego 2015 r., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, pkt 61), i że rejestr ten odpowiada co do zasady interesowi ochrony konsumentów (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Biuro podróży Partner, C-119/15, EU:C:2016:987, pkt 36).

41 Stwierdzenie nieuczciwego charakteru spornego warunku umownego na podstawie porównania jego treści z treścią postanowienia wpisanego do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych może bowiem przyczynić się w szybki sposób do tego, by nieuczciwe warunki stosowane w wielu umowach przestały wywoływać skutki wobec konsumentów będących stronami tych umów.

42 W ten sposób zresztą Trybunał uznał, nadal na podstawie art. 8 dyrektywy 93/13, że państwa członkowskie co do zasady dysponują swobodą w zakresie objęcia ochroną przewidzianą w art. 3 ust. 1 i 3 tej dyrektywy w związku z pkt 1 załącznika do tej dyrektywy, stwierdzając w sposób ogólny nieuczciwy charakter warunków wymienionych w tym punkcie, bez konieczności przeprowadzenia dodatkowego badania zgodnie z kryteriami zawartymi w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 (wyrok z dnia 19 września 2019 r., Lovasné Tóth, C-34/18, EU:C:2019:764, pkt 47).

43 Po drugie, Trybunał orzekł, że jeżeli krajowy rejestr klauzul niedozwolonych jest zarządzany w sposób przejrzysty, w interesie nie tylko konsumentów, lecz również przedsiębiorców, oraz że jest on aktualizowany, z poszanowaniem zasady pewności prawa, utworzenie tego rejestru jest zgodne z prawem Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Biuro podróży Partner, C-119/15, EU:C:2016:987, pkt 36–39, 43).

44 Trybunał stwierdził bowiem, że stosowanie mechanizmu rejestru klauzul niedozwolonych zakłada dokonanie przez właściwy sąd krajowy oceny równoważności spornego postanowienia umownego z postanowieniem wzorca umowy uznanym za niezgodne z prawem i wpisanym do tego rejestru, ponieważ zainteresowany przedsiębiorca ma możliwość zakwestionowania tej równoważności przed sądem krajowym w celu ustalenia, czy w świetle wszystkich istotnych okoliczności każdego przypadku to postanowienie umowne jest identyczne, w szczególności w świetle skutków, jakie wywołuje, z postanowieniem wpisanym do takiego rejestru (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Biuro podróży Partner, C-119/15, EU:C:2016:987, pkt 40–42).

45 Ponadto należy również przypomnieć, że o ile zgodnie z art. 8 dyrektywy 93/13 państwa członkowskie mają swobodę ustanowienia w prawie krajowym szerszego badania z urzędu niż to, które ich sądy powinny przeprowadzić na podstawie tej dyrektywy, a nawet uproszczonych procedur oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego, takiego jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, o tyle sąd krajowy jest jednak co do zasady zobowiązany do poinformowania stron sporu o tej ocenie i wezwania ich do kontradiktoryjnego przedyskutowania tej oceny, według formy przewidzianej w tym

względzie przez krajowe przepisy proceduralne (zob. podobnie wyrok z dnia 11 marca 2020 r., Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, pkt 41, 42).

46 W tych okolicznościach na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 3 ust. 1, art. 7 ust. 1 i art. 8 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by warunek umowny, który nie był indywidualnie negocjowany, został uznany przez właściwe organy krajowe za nieuczciwy z tego tylko powodu, że jego treść jest równoznaczna z treścią postanowienia wzorca umowy wpisanego do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych.

W przedmiocie pytania drugiego

47 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że warunek umowy, który ze względu na warunki wykonania niektórych przewidzianych w nim zobowiązań konsumenta należy uznać za nieuczciwy, może utracić taki charakter z powodu innego warunku tej umowy, który przewiduje możliwość wykonania przez tego konsumenta tych zobowiązań na odmiennych warunkach.

48 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem właściwość Trybunału w tym zakresie obejmuje dokonywanie wykładni pojęcia „nieuczciwych warunków”, o których mowa w art. 3 ust. 1 dyrektywy oraz w załączniku do niej, jak też wykładni kryteriów, jakie sąd krajowy może względnie powinien stosować w toku badania postanowienia umowy w świetle przepisów rzeczonyj dyrektywy, przy czym to do sądu krajowego należy dokonanie skonkretyzowanej kwalifikacji danego warunku umownego w oparciu o wskazane kryteria oraz w świetle okoliczności danej sprawy. Wynika stąd, że Trybunał powinien ograniczyć się w swej odpowiedzi do udzielenia sądowi krajowemu wskazówek, które ten ostatni powinien uwzględnić przy dokonywaniu oceny nieuczciwego charakteru rozpatrywanego warunku umownego (wyrok z dnia 8 grudnia 2022 r., Caisse régionale de Crédit mutuel de Loire-Atlantique et du Centre Ouest, C-600/21, EU:C:2022:970, pkt 38).

49 W tym względzie należy przypomnieć, że przy ocenie nieuczciwego charakteru warunku umownego, który nie był indywidualnie negocjowany, do sądu krajowego należy ustalenie, przy uwzględnieniu kryteriów określonych w art. 3 ust. 1 i art. 5 dyrektywy 93/13, czy w świetle konkretnych okoliczności danego przypadku warunek ten spełnia ustanowione w tej dyrektywie wymogi dobrej wiary, równowagi i przejrzystości (zob. podobnie wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 50 i przytoczone tam orzecznictwo).

50 Sąd krajowy, co prawda, w celu dokonania oceny charakteru ewentualnie nieuczciwego warunku umowy, który stanowi podstawę wniesionego do niego pozwu, powinien brać pod uwagę wszystkie pozostałe warunki danej umowy (wyrok z dnia 27 stycznia 2021 r., Dexia Nederland, C-229/19 i C-289/19, EU:C:2021:68, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo), ponieważ – w zależności od treści tej umowy – może być konieczna ocena kumulatywnego skutku wszystkich jej warunków (zob. podobnie wyrok z dnia 11 marca 2020 r., Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo).

51 Trybunał wyjaśnił jednak, że w ramach oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego sąd krajowy musi się odnieść wyłącznie do daty zawarcia danej umowy i ocenić w szczególności w świetle wszystkich okoliczności towarzyszących temu zawarciu umowy,

czy warunek ten sam w sobie zawierał nierównowagę praw i obowiązków stron z korzyścią dla danego przedsiębiorcy, i to nawet wówczas, gdy wspomniana nierównowaga mogłaby wystąpić tylko wtedy, gdyby zaistniały pewne okoliczności, lub gdy w innych okolicznościach wspomniany warunek mógłby nawet przynieść korzyść danemu konsumentowi (zob. podobnie wyrok z dnia 27 stycznia 2021 r., *Dexia Nederland*, C-229/19 i C-289/19, EU:C:2021:68, pkt 54, 55).

52 W niniejszej sprawie z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że przedmiotowa umowa kredytu w postępowaniu głównym zawiera warunki, których treść jest równoważna treści warunków wpisanych do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych, zobowiązujących kredytobiorcę do spłaty kredytu indeksowanego do waluty obcej wyłącznie w walucie krajowej przeliczonej według kursu wymiany swobodnie ustalonego przez dany bank.

53 Ponadto umowa kredytu analizowana w postępowaniu głównym zawiera również inne warunki umożliwiające powodom w postępowaniu głównym spłatę przedmiotowego kredytu bezpośrednio we frankach szwajcarskich, co skutkuje tym, że mogą oni pozyskać, co miesiąc, kwotę potrzebną do spłaty w tej walucie od wybranej przez nich instytucji, nie pozwalając w ten sposób mBankowi na swobodne ustalenie tej kwoty. Jak podkreśla Komisja Europejska w swoich uwagach na piśmie, te pozostałe warunki stanowią zatem alternatywny sposób spłaty kredytu przez danego konsumenta w porównaniu ze sposobem przewidzianym w warunkach, o których mowa w poprzednim punkcie.

54 Tymczasem z pkt 23 niniejszego wyroku wynika, że te ostatnie warunki zostały uznane za nieuczciwe ze względu na to, iż dają one zainteresowanemu bankowi prawo do swobodnego ustalania kursu wymiany, a tym samym kwoty świadczenia, które ma zostać wykonane, i z tego względu same w sobie tworzą znaczącą nierównowagę praw i obowiązków stron na korzyść danego przedsiębiorcy. W związku z tym okoliczność, że owa nierównowaga może nie wystąpić, z uwagi na fakt, że dany konsument postanowi w trakcie wykonywania umowy skorzystać z przewidzianych w niej alternatywnych sposobów spłaty kredytu, nie ma, jak wskazano w pkt 51 niniejszego wyroku, wpływu na ocenę nieuczciwego charakteru wspomnianych ostatnich warunków jako takich.

55 Należy dodać, że włączenie do umowy zawartej z konsumentem dwóch alternatywnych warunków dotyczących wykonania tego samego obowiązku ciążącego na konsumentce, z których jeden jest nieuczciwy, a drugi zgodny z prawem, pozwala danemu przedsiębiorcy na spekulowanie, że poprzez brak informacji, nieuwagę lub niezrozumienie konsument wykona dane zobowiązanie zgodnie z warunkiem, który powoduje znaczącą nierównowagę praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. W związku z tym taki mechanizm umowny może sam w sobie mieć nieuczciwy charakter.

56 Ponadto brak stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku mogłoby zagrozić realizacji długoterminowego celu określonego w art. 7 dyrektywy 93/13, jakim jest zaniechanie stosowania nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami.

57 W tych okolicznościach na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że postanowienie umowy, które ze względu na warunki wykonania niektórych przewidzianych w nim zobowiązań danego konsumenta należy uznać za nieuczciwe, nie może utracić takiego charakteru z powodu

innego postanowienia tej umowy, które przewiduje możliwość wykonania przez tego konsumenta tych zobowiązań na innych warunkach.

W przedmiocie pytania trzeciego

58 Pytanie trzecie, które dotyczy wykładni art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, odnosi się do wymogu przejrzystości, który ciąży na przedsiębiorcy przed zawarciem umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej wobec potencjalnego kredytobiorcy, jeżeli jest on jego pracownikiem. Jednakże ów wymóg przejrzystości został przewidziany w art. 4 ust. 2 tej dyrektywy w odniesieniu do warunków takich jak te rozpatrywane w postępowaniu głównym, a pojęcie „konsumenta” zostało zdefiniowane w art. 2 lit. b) wspomnianej dyrektywy.

59 W związku z tym należy stwierdzić, że poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w związku z jej art. 2 lit. b) należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca ma obowiązek poinformowania zainteresowanego konsumenta o istotnych cechach zawartej umowy i o ryzyku związanym z tą umową, i to nawet wówczas, gdy ów konsument jest jego pracownikiem i posiada wiedzę istotną w dziedzinie wspomnianej umowy.

60 Trzeba przypomnieć, że wymóg przejrzystości warunków umownych, przewidziany w art. 4 ust. 2 tej dyrektywy, należy rozumieć jako nakładający obowiązek, aby dany warunek umowny nie tylko był zrozumiały dla konsumenta pod względem formalnym i gramatycznym, ale również by umożliwił właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu przeciętnemu konsumentowi zrozumienie konkretnego działania metody obliczania tej stopy procentowej i oszacowanie tym samym w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria – potencjalnie istotnych – konsekwencji ekonomicznych takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 64 i przytoczone orzecznictwo).

61 To odniesienie do przeciętnego konsumenta stanowi kryterium obiektywne. Ponadto pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 ma charakter obiektywny i jest niezależne od konkretnego zasobu wiedzy, jaki może mieć dana osoba, czy też od posiadanych przez nią w rzeczywistości informacji (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

62 Co się tyczy w szczególności umów kredytu indeksowanych do waluty obcej, takich jak umowa rozpatrywana w postępowaniu głównym, wymóg przejrzystości warunków umownych oznacza między innymi, że kredytobiorca musi zostać jasno poinformowany, iż podpisując umowę kredytu denominowaną w obcej walucie, ponosi pewne ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w wypadku dewaluacji waluty, w której uzyskuje swoje dochody. Ponadto przedsiębiorca musi przedstawić możliwe zmiany kursów wymiany walut i ryzyko związane z zawarciem takiej umowy (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 71 i przytoczone tam orzecznictwo).

63 Informacje przekazane przez rzeczony przedsiębiorcę powinny umożliwić właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu przeciętnemu konsumentowi nie tylko zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla

jego zobowiązań finansowych, lecz również zrozumienie, w ramach zaciągnięcia kredytu denominowanego w walucie obcej, rzeczywistego ryzyka, na które narażony jest on w trakcie całego okresu obowiązywania umowy w razie znacznej deprecjacji waluty, w której uzyskuje swoje dochody, względem waluty rozliczeniowej (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 72).

64 Do sądu krajowego należy ustalenie, z uwzględnieniem ogółu okoliczności zawarcia umowy, czy w rozpatrywanej sprawie danemu konsumentowi podano wszystkie informacje mogące mieć wpływ na zakres jego zobowiązania i pozwalające mu ocenić jego konsekwencje finansowe [wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., D.V. (Wynagrodzenie adwokata – Zasada stawki godzinowej), C-395/21, EU:C:2023:14, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo].

65 W niniejszej sprawie z informacji przekazanych przez sąd odsyłający wynika, że AM, która wraz z PM zawarła umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, była pracownikiem mBanku i posiadała, ze względu na swoje wykształcenie i doświadczenie zawodowe, wiedzę na temat podstawowych cech i ryzyka związanego z tą umową kredytu, która była wiedzą odpowiadającą tej, którą dysponuje konsument bardziej poinformowany niż przeciętny konsument.

66 Jednakże z pkt 60 i 61 niniejszego wyroku wynika, że spełnienie wymogu przejrzystości należy zweryfikować w odniesieniu do obiektywnego standardu właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta, któremu nie odpowiadają w szczególności ani konsument mniej poinformowany niż ten przeciętny konsument, ani konsument bardziej poinformowany od tego ostatniego.

67 Ponadto z brzmienia art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 wynika, że ochrona przyznana przez tę dyrektywę zależy od celów, w jakich działa osoba fizyczna, a mianowicie celów niezwiązanych z jej działalnością zawodową lub gospodarczą, a nie od posiadanej przez tę osobę konkretnej wiedzy.

68 Ta szeroka koncepcja pojęcia „konsumenta” pozwala na zapewnienie ochrony przyznanej przez tę dyrektywę wszystkim osobom fizycznym znajdującym się w słabszej pozycji względem przedsiębiorcy, nie tylko ze względu na stopień poinformowania, lecz również ze względu na zdolność negocjacyjną, która to sytuacja skłania te osoby fizyczne do wyrażenia zgody na postanowienia umowne sporządzone uprzednio przez tego przedsiębiorcę, bez możliwości wywierania jakiegokolwiek wpływu na ich treść (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 25, 28).

69 Zatem okoliczność, iż osoba fizyczna zawiera ze swoim pracodawcą umowę inną niż umowa o pracę, jako taka nie stoi na przeszkodzie uznaniu tej osoby za „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 (wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 29).

70 W tych okolicznościach na pytanie trzecie należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w związku z jej art. 2 lit. b) należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca ma obowiązek poinformowania zainteresowanego konsumenta o istotnych cechach zawartej z nim umowy oraz o ryzyku związanym z tą umową, i to nawet wówczas,

gdy ów konsument jest jego pracownikiem i posiada odpowiednią wiedzę w dziedzinie wspomnianej umowy.

W przedmiocie pytania czwartego

71 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy przepisy dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w razie zawarcia tej samej umowy przez dwóch konsumentów z jednym przedsiębiorcą możliwe jest uznanie, że te same warunki umowne są wobec pierwszego konsumenta nieuczciwe, a wobec drugiego uczciwe.

72 Jak wynika z pkt 31 niniejszego wyroku, pytanie to zostało zadane jedynie na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytanie trzecie. Ponieważ w niniejszej sprawie sytuacja ta nie ma miejsca, nie ma potrzeby udzielania odpowiedzi na pytanie czwarte.

W przedmiocie kosztów

73 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (dziewiąta izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Artykuł 3 ust. 1, art. 7 ust. 1 i art. 8 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by warunek umowny, który nie był indywidualnie negocjowany, został uznany przez właściwe organy krajowe za nieuczciwy z tego tylko powodu, że jego treść jest równoznaczna z treścią postanowienia wzorca umowy wpisanego do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych.**
- 2) **Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że postanowienie umowy, które ze względu na warunki wykonania niektórych przewidzianych w nim zobowiązań danego konsumenta należy uznać za nieuczciwe, nie może utracić takiego charakteru z powodu innego postanowienia tej umowy, które przewiduje możliwość wykonania przez tego konsumenta tych zobowiązań na innych warunkach.**
- 3) **Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w związku z jej art. 2 lit. b) należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca ma obowiązek poinformowania zainteresowanego konsumenta o istotnych cechach zawartej z nim umowy oraz o ryzyku związanym z tą umową, i to nawet wówczas, gdy ów konsument jest jego pracownikiem i posiada odpowiednią wiedzę w dziedzinie wspomnianej umowy.**

Rossi

Rodin

Spineanu-Matei

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 21 września 2023 r.

Sekretarz
A. Calot Escobar

Prezes izby
L. S. Rossi

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 15 czerwca 2023 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Dyrektywa 93/13/EWG – Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 – Kredyt hipoteczny indeksowany do waluty obcej – Klauzule przeliczeniowe – Określenie kursu wymiany między tą walutą obcą a walutą krajową – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Skutki uznania umowy za nieważną w całości – Możliwość dochodzenia roszczeń wykraczających poza zwrot kwot uzgodnionych w umowie i poza zapłatę odsetek za zwłokę – Szkoda po stronie konsumenta – Niemożliwość rozporządzania kwotą miesięcznych rat przekazanych bankowi – Szkoda po stronie banku – Niemożliwość rozporządzania kwotą kapitału przekazanego konsumentowi – Odstraszający skutek zakazu stosowania nieuczciwych warunków umownych – Skuteczna ochrona konsumenta – Wykładnia sądowa przepisów krajowych

W sprawie C-520/21

mającej za przedmiot wnioszek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Polska) postanowieniem z dnia 12 sierpnia 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 24 sierpnia 2021 r., w postępowaniu:

Arkadiusz Szcześniak

przeciwko

Bankowi M. SA,

przy udziale:

Rzecznika Praw Obywatelskich,

Rzecznika Finansowego,

Prokuratora Prokuratury Rejonowej Warszawa-Śródmieście w Warszawie,

Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: C. Lycourgos, prezes izby, L.S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin (sprawozdawca) i O. Spineanu-Matei, sędziowie,

rzecznik generalny: A.M. Collins,

sekretarz: M. Siekierzyńska, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 12 października 2022 r.

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Arkadiusza Szcześniaka – R. Górski oraz P. Płaska, radcowie prawni,
- w imieniu Banku M. SA – A. Cudna-Wagner, G. Marzec, radcowie prawni, B. Miąskiewicz oraz M. Minkiewicz, adwokaci,
- w imieniu Rzecznika Praw Obywatelskich – M. Taborowski, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich, B. Wojciechowska, radca prawny oraz G. Heleniak, adwokat,
- w imieniu Rzecznika Finansowego – B. Pretkiel, Rzecznik Finansowy, którego wspierali P. Tronowska oraz M. Obroślak, radcowie prawni,
- w imieniu Prokuratora Prokuratury Rejonowej Warszawa-Śródmieście w Warszawie – M. Dejak, prokurator delegowany do Prokuratury Regionalnej w Warszawie oraz M. Dubowski, Prokurator Okręgowy w Warszawie,
- w imieniu Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego – J. Jastrzębski, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, K. Liberadzki oraz A. Tupaj-Cholewa, radca prawny,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna oraz S. Żyrek, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu portugalskiego – P. Barros da Costa, C. Chambel Alves, A. Cunha oraz S. Fernandes, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – N. Ruiz Garcíá oraz A. Szmytkowska, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 16 lutego 2023 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29) oraz zasad skuteczności, pewności prawa i proporcjonalności.

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Arkadiuszem Szcześniakiem (zwanym dalej „A.S.”) a Bankiem M. SA w przedmiocie powództwa o zaspokojenie roszczenia wynikającego z korzystania z pieniędzy na podstawie umowy kredytu hipotecznego, która powinna zostać uznana za nieważną ze względu na to, że umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej nieuczciwych warunków.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motywy dziesiąty i dwudziesty czwarty dyrektywy 93/13 mają następujące brzmienie:

„bardziej skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć poprzez przyjęcie jednolitych norm prawnych dotyczących nieuczciwych warunków; [...]

[...]

sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich”.

4 Artykuł 6 ust. 1 tej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

5 Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

Przepisy polskie.

6 Artykuł 5 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16) w wersji mającej zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym (zwanej dalej „kodeksem cywilnym”) stanowi:

„Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”.

7 Artykuł 222 § 1 tego kodeksu stanowi:

„Właściciel może żądać od osoby, która włada faktycznie jego rzeczą, ażeby rzecz została mu wydana, chyba że osobie tej przysługuje skuteczne względem właściciela uprawnienie do władania rzeczą”.

8 Zgodnie z art. 358¹ §§ 1–4 tego kodeksu:

„§ 1. Jeżeli przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania jest suma pieniężna, spełnienie świadczenia następuje przez zapłatę sumy nominalnej, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

§ 2. Strony mogą zastrzec w umowie, że wysokość świadczenia pieniężnego zostanie ustalona według innego niż pieniądz miernika wartości.

§ 3. W razie istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zmienić wysokość lub sposób spełnienia świadczenia pieniężnego, chociażby były ustalone w orzeczeniu lub umowie.

§ 4. Z żądaniem zmiany wysokości lub sposobu spełnienia świadczenia pieniężnego nie może wystąpić strona prowadząca przedsiębiorstwo, jeżeli świadczenie pozostaje w związku z prowadzeniem tego przedsiębiorstwa”.

9 Artykuł 361 §§ 1 i 2 tego kodeksu stanowi:

„§ 1. Zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła.

§ 2. W powyższych granicach, w braku odmiennego przepisu ustawy lub postanowienia umowy, naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono”.

10 Artykuł 385¹ §§ 1 i 2 wspomnianego kodeksu ma następujące brzmienie:

„§ 1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

§ 2. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie”.

11 Artykuł 405 tego kodeksu brzmi:

„Kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości”.

12 Artykuł 410 §§ 1 i 2 tego kodeksu stanowi:

„§ 1. Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego.

§ 2. Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna

zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

13 W dniu 25 lipca 2008 r. A.S. i jego małżonka E.S. zawarli z Bankiem M. umowę kredytu hipotecznego na okres 336 miesięcy opiewającego na kwotę 329 707,24 złotych polskich (PLN) (około 73 000 EUR), wraz z odsetkami według zmiennej stopy procentowej (zwaną dalej „umową kredytu hipotecznego”). Warunki tej umowy nie były negocjowane indywidualnie. Kredyt był indeksowany do franka szwajcarskiego (CHF), a umowa przewidywała, że miesięczne raty kredytu powinny zostać spłacone w złotych polskich po przeliczeniu zgodnie z kursem sprzedaży franka szwajcarskiego według tabeli kursów walut obcych stosowanej przez Bank M. w dniu zapłaty każdej raty. W następstwie zawarcia aneksu do tej umowy w dniu 6 września 2011 r. A.S. i E.S. uzyskali możliwość zapłaty miesięcznych rat kredytu bezpośrednio we frankach szwajcarskich.

14 W pozwie wniesionym w dniu 31 maja 2021 r. A.S. zażądał od Banku M. zapłaty kwoty 3660,76 PLN (około 800 EUR), powiększonej o ustawowe odsetki za zwłokę od dnia 8 czerwca 2021 r. do dnia zapłaty. Na poparcie swojego powództwa A.S. podniósł, że umowa kredytu hipotecznego zawiera nieuczciwe warunki powodujące jej nieważność, w związku z czym Bank M. pobrał miesięczne raty kredytu bez podstawy prawnej.

15 Zdaniem A.S., korzystając w okresie od dnia 1 października 2011 r. do dnia 31 grudnia 2020 r. z kwoty 7769,06 PLN (około 1700 EUR) odpowiadającej miesięcznym ratom zapłaconym w okresie od czerwca 2011 r. do września 2011 r., Bank M. uzyskał korzyść w wysokości 7321,51 PLN (około 1600 EUR). W konsekwencji A.S. zażądał od Banku M. zapłaty połowy tej kwoty, to jest 3660,76 PLN (około 800 EUR), jako że druga połowa przypada jego małżonce E.S., która nie jest stroną w postępowaniu głównym.

16 W odpowiedzi na pozew, złożonej w dniu 1 lipca 2021 r., Bank M. wniósł o oddalenie powództwa A.S., podnosząc, że umowa kredytu hipotecznego nie powinna zostać uznana za nieważną, ponieważ nie zawierała ona nieuczciwych warunków, a w każdym razie, gdyby miała ona zostać uznana za nieważną, to wyłącznie Bank M., a nie A.S., mógłby dochodzić zapłaty należności z tytułu korzystania z kapitału bez podstawy prawnej.

17 Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Polska), który jest sądem odsyłającym, wskazał, że A.S. kwestionuje postanowienia zawarte w § 2 ust. 2 i § 7 ust. 1 umowy kredytu hipotecznego, zgodnie z którymi kapitał kredytu i miesięczne raty kredytu są przeliczane z franków szwajcarskich na złote polskie i ze złotych polskich na franki szwajcarskie przy wykorzystaniu kursu wymiany ustalanego przez Bank M. (tzw. „klauzule przeliczeniowe”).

18 Sąd ten wyjaśnia, po pierwsze, że klauzule przeliczeniowe takie jak te będące przedmiotem sporu w postępowaniu głównym są jednolicie uznawane przez polskie sądy za niedozwolone postanowienia umowne i że zostały one wpisane do Rejestru klauzul niedozwolonych prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Polska).

19 Po drugie, sąd odsyłający wskazuje, że orzecznictwo krajowe nie jest jeszcze jednomyślne w kwestii skutków obecności takich nieuczciwych klauzul przeliczeniowych

w umowie kredytu hipotecznego. Niemniej jednak z chwilą wydania przez Trybunał wyroku w sprawie Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), to jest od dnia 3 października 2019 r., w krajowym orzecznictwie zdecydowanie dominuje stanowisko, wedle którego zawarcie w umowie kredytu tego rodzaju postanowień powoduje nieważność tej umowy.

20 W odniesieniu do skutków uznania umowy za nieważną w prawie krajowym sąd odsyłający wyjaśnił, że umowę, której nieważność stwierdzono, uważa się za nigdy niezawartą (nieważność *ex tunc*). Ponieważ strony wykonały pewne świadczenia na podstawie tej umowy, mogą żądać ich zwrotu, ponieważ są to świadczenia nienależne.

21 Dokładniej rzecz ujmując, sąd odsyłający wyjaśnia, że z jednej strony bank może żądać od kredytobiorcy zwrotu równowartości kwoty głównej kredytu, która została mu udzielona, a z drugiej strony kredytobiorca może dochodzić od banku zwrotu równowartości wpłaconych miesięcznych rat kredytu oraz należności pobranych przez bank. Sąd ów wskazał, że każda ze stron może również żądać zapłaty odsetek ustawowych za opóźnienie, należnych od dnia skierowania wezwania do zapłaty.

22 Sąd odsyłający podkreśla jednak, że orzecznictwo krajowe nie jest jednolite w odniesieniu do kwestii, czy strony nieważnej umowy kredytu mogą żądać, poza zapłatą kwot wymienionych w pkt 21 niniejszego wyroku, zapłaty innych kwot z tytułu korzystania ze środków pieniężnych przez pewien czas bez podstawy prawnej. Podstawą prawną najczęściej przywoływaną przez strony na poparcie takich roszczeń jest bezpodstawne wzbogacenie i zwrot świadczenia nienależnego.

23 Zdaniem tego sądu Trybunał nie wypowiedział się jeszcze w przedmiocie możliwości, w świetle dyrektywy 93/13, żądania przez strony umowy kredytu uznanej za nieważną zwrotu kwot wykraczających poza kwoty wypłacone przez nie w wykonaniu tej umowy.

24 Sąd odsyłający uważa, że nie można uznać żadnego żądania banku, które wykraczałoby poza zwrot kapitału wypłaconego konsumentowi (oraz poza zapłatę, w danym przypadku, odsetek za zwłokę według stopy ustawowej od dnia wezwania do zapłaty), gdyż w przeciwnym razie doszłoby do naruszenia celów realizowanych przez dyrektywę 93/13. Zdaniem tego sądu, jako że nieważność umowy kredytu wynika z zachowania banku, który zastosował nieuczciwe warunki, należy wykluczyć czerpanie przez ów bank korzyści ze swego zachowania, które jest sprzeczne nie tylko z dyrektywą 93/13, lecz również z wymogami dobrej wiary i dobrych obyczajów. Przyznanie korzyści przedsiębiorcom, którzy skorzystali z nieuczciwych warunków, byłoby również sprzeczne z koniecznością zachowania odstraszającego skutku zakazu stosowania takich warunków przewidzianego w dyrektywie 93/13.

25 W związku z tym zdaniem sądu odsyłającego przyjęcie takiego rozwiązania prowadziłoby do tego, że konsument, który dowiedział się o istnieniu nieuczciwego warunku, wolałby kontynuować wykonanie umowy, niż dochodzić swoich praw, ponieważ nieważność umowy mogłaby narazić go na negatywne konsekwencje finansowe, takie jak zapłata wynagrodzenia z tytułu korzystania z kapitału.

26 Natomiast w odniesieniu do konsumenta sąd odsyłający zauważa, że możliwość żądania przez niego zapłaty kwot wykraczających poza miesięczne raty, które zapłacił bankowi, oraz poza ewentualnie odsetki za zwłokę według stopy ustawowej od momentu

wezwania do zapłaty, kosztów, prowizji i składek ubezpieczeniowych, nie wydaje się sprzeczna z zasadą skuteczności.

27 Niemniej jednak zdaniem tego sądu umożliwienie konsumentom żądania od przedsiębiorców zapłaty takich kwot z tytułu korzystania bez podstawy prawnej z kwoty miesięcznych rat oznaczałoby nałożenie na przedsiębiorców nieproporcjonalnej sankcji.

28 Ponadto sąd odsyłający uważa, że możliwe podstawy prawne takich żądań ze strony konsumentów mają bardzo podobny charakter, w związku z czym nie byłoby uzasadnione stworzenie możliwości jednoczesnego dochodzenia tak wielu roszczeń bez naruszenia zasady proporcjonalności. Zdaniem tego sądu przyznanie takiej możliwości byłoby również sprzeczne z zasadą pewności prawa, którą należy rozumieć w ten sposób, że jeżeli umowa pożyczki zostanie uznana za nieważną w całości, obie strony są zobowiązane do zwrotu wszystkich świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy, z wyłączeniem wszelkich innych roszczeń.

29 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 [dyrektywy 93/13], a także zasady skuteczności, pewności prawa i proporcjonalności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą w przypadku uznania, że umowa kredytu zawarta przez bank i konsumenta jest od początku nieważna z powodu zawarcia w niej nieuczciwych warunków umownych, strony oprócz zwrotu pieniędzy zapłaconych w wykonaniu tej umowy (bank – kapitału kredytu, konsument – rat, opłat, prowizji i składek ubezpieczeniowych) oraz odsetek ustawowych za opóźnienie od chwili wezwania do zapłaty, mogą domagać się także jakichkolwiek innych świadczeń, w tym należności (w szczególności wynagrodzenia, odszkodowania, zwrotu kosztów lub waloryzacji świadczenia) z tytułu tego, że:

1. spełniający świadczenie pieniężne został czasowo pozbawiony możliwości korzystania ze swoich pieniędzy, przez co utracił możliwość zainwestowania ich i osiągnięcia dzięki temu korzyści,
2. spełniający świadczenie pieniężne poniósł koszty obsługi umowy kredytu i przekazania pieniędzy drugiej stronie,
3. otrzymujący świadczenie pieniężne odniósł korzyść polegającą na tym, że mógł czasowo korzystać z cudzych pieniędzy, w tym mógł je zainwestować i dzięki temu uzyskać korzyści,
4. otrzymujący świadczenie pieniężne czasowo miał możliwość korzystania z cudzych pieniędzy nieodpłatnie, co byłoby niemożliwe w warunkach rynkowych,
5. wartość nabywcza pieniędzy spadła na skutek upływu czasu, co oznacza realną stratę dla spełniającego świadczenie pieniężne,
6. czasowe udostępnienie pieniędzy do korzystania może zostać potraktowane jako spełnienie usługi, za którą spełniający świadczenie pieniężne nie otrzymał wynagrodzenia”.

W przedmiocie wniosku o otwarcie ustnego etapu postępowania na nowo

30 Bank M., po przedstawieniu opinii przez rzecznika generalnego, pismami złożonymi w sekretariacie Trybunału w dniach 10 marca 2023 r. i 26 kwietnia 2023 r., wniósł o otwarcie ustnego etapu postępowania na nowo na podstawie art. 83 regulaminu postępowania przed Trybunałem.

31 Na poparcie swojego wniosku Bank M. podnosi w pierwszej kolejności, że opinia rzecznika generalnego, a w szczególności jego uwagi zawarte w pkt 17, 19, 28, 29, 61, 62 i 66, nie pozwala zrozumieć zakresu roszczeń przedsiębiorcy i konsumenta, co uniemożliwia prawidłowe zastosowanie zasad proporcjonalności i skuteczności.

32 W drugiej kolejności Bank M. zastanawia się, czy konsumenci, którzy zaciągnęli kredyt hipoteczny w Polsce, znajdują się w korzystniejszej sytuacji niż konsumenci, którzy zaciągnęli taki kredyt w innym państwie członkowskim, w przypadku gdyby uzyskali oni prawo do dochodzenia, poza zwrotem miesięcznych rat i kosztów, innych roszczeń wobec banku.

33 W trzeciej kolejności Bank M. krytykuje niektóre uwagi zawarte w opinii rzecznika generalnego.

34 W czwartej i ostatniej kolejności Bank M. podnosi, że ustny etap postępowania powinien zostać otwarty na nowo, aby umożliwić Trybunałowi wyjaśnienie wpływu wyroku z dnia 21 marca 2023 r., Mercedes-Benz Group (Odpowiedzialność producentów pojazdów wyposażonych w urządzenia ograniczające skuteczność działania) (C-100/21, EU:C:2023:229), na sprawę rozpatrywaną w postępowaniu głównym.

35 W tym względzie należy przypomnieć, po pierwsze, że statut Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz regulamin postępowania nie dają zainteresowanym, o których mowa w art. 23 tego statutu, możliwości przedkładania uwag w odpowiedzi na opinię przedstawioną przez rzecznika generalnego [wyrok z dnia 21 marca 2023 r., Mercedes-Benz Group (Odpowiedzialność producentów pojazdów wyposażonych w urządzenia ograniczające skuteczność działania), C-100/21, EU:C:2023:229, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo].

36 Po drugie, na podstawie art. 252 akapit drugi TFUE rzecznik generalny przedstawia publicznie, przy zachowaniu całkowitej bezstronności i niezależności, uzasadnioną opinię w sprawach, które zgodnie ze statutem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wymagają jego zaangażowania. Trybunał nie jest związany ani tą opinią, ani uzasadnieniem, w oparciu o które rzecznik generalny dochodzi do zawartych w opinii wniosków. W konsekwencji okoliczność, że jedna z zainteresowanych stron nie zgadza się z opinią rzecznika generalnego, bez względu na to, jakie kwestie poruszono w tej opinii, nie może sama w sobie stanowić uzasadnienia dla otwarcia ustnego etapu postępowania na nowo [wyrok z dnia 21 marca 2023 r., Mercedes-Benz Group (Odpowiedzialność producentów pojazdów wyposażonych w urządzenia ograniczające skuteczność działania), C-100/21, EU:C:2023:229, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo].

37 Prawdą jest, że zgodnie z art. 83 regulaminu postępowania Trybunał może w każdej chwili, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, postanowić o otwarciu ustnego etapu postępowania na nowo, w szczególności jeśli uzna, że okoliczności zawisłej przed nim sprawy nie są wystarczająco wyjaśnione, lub jeśli po zamknięciu ustnego etapu

postępowania strona przedstawiła nowy fakt mogący mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia Trybunału, lub też jeśli sprawa ma zostać rozstrzygnięta na podstawie argumentu, który nie był przedmiotem dyskusji między zainteresowanymi, o których mowa w art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

38 Jednakże w niniejszym przypadku Trybunał stwierdza, że posiada wszystkie informacje niezbędne do wydania wyroku, a podstawy rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie nie stanowią argumenty, które nie były przedmiotem dyskusji między zainteresowanymi. Wreszcie, w obu wnioskach o otwarcie ustnego etapu postępowania na nowo, o których mowa w pkt 30 niniejszego wyroku, nie wskazano żadnej nowej okoliczności faktycznej mogącej mieć decydujący wpływ na orzeczenie, jakie Trybunał ma wydać w tej sprawie.

39 W tych okolicznościach Trybunał stwierdza, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, że nie ma potrzeby zarządzenia otwarcia ustnego etapu postępowania na nowo.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

W przedmiocie dopuszczalności zadanego pytania i właściwości Trybunału do udzielenia na nie odpowiedzi

40 We wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd odsyłający podniósł kwestię dopuszczalności pytania, które skierował do Trybunału, jako że pytanie to dotyczy zarówno roszczeń konsumenta, jak i roszczeń banku w przypadku uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną, podczas gdy do sądu tego zwrócono się wyłącznie z żądaniem konsumenta.

41 W tym względzie należy przypomnieć, że w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE współpracy między Trybunałem i sądami krajowymi wyłącznie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i który powinien przyjąć na siebie odpowiedzialność za mające zapaść orzeczenie sądowe, należy dokonanie oceny, w świetle szczególnych okoliczności sprawy, zarówno konieczności wydania orzeczenia w trybie prejudycjalnym po to, aby tenże sąd krajowy był w stanie wydać swoje orzeczenie, jak i znaczenia dla sprawy pytań zadanych Trybunałowi. W związku z tym, jeśli postawione pytania dotyczą wykładni prawa Unii, Trybunał jest w zasadzie zobowiązany do wydania orzeczenia (wyrok z dnia 13 października 2022 r., Baltijas Starptautiskā Akadēmija i Stockholm School of Economics in Riga, C-164/21 i C-318/21, EU:C:2022:785, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo).

42 Oznacza to, że pytania dotyczące prawa Unii korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy pytania prejudycjalnego jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania lub gdy problem jest natury hipotetycznej (wyrok z dnia 13 października 2022 r., Baltijas Starptautiskā Akadēmija i Stockholm School of Economics in Riga, C-164/21 i C-318/21, EU:C:2022:785, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Jako że w niniejszym przypadku część pytania prejudycjalnego dotyczy roszczeń przedsiębiorcy wobec konsumenta, podczas gdy w niniejszej sprawie w dniu, w którym

złożono wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nie zostało sformułowane przez Bank M. żadne żądanie w tym zakresie, sąd odsyłający jest zdania, że dopuszczalność tej części pytania prejudycjalnego jest uzasadniona w pierwszej kolejności okolicznością, że uznanie umowy za nieważną *ex tunc* oznacza zwrot świadczeń nienależnych wykonanych przez każdego z dwóch kontrahentów, w związku z czym odpowiedź na całe pytanie prejudycjalne jest mu niezbędna do wydania orzeczenia w przedmiocie ewentualnych zarzutów przedsiębiorcy w celu sprzeciwienia się żądaniu konsumenta.

44 W drugiej kolejności sąd ten informuje Trybunał, że zgodnie z wykładnią dominującą w orzecznictwie krajowym, jeżeli obie strony umowy spełniły świadczenia nienależne tego samego rodzaju, a ich świadczenia wynikały z tego samego stosunku prawnego, to za bezpodstawnie wzbogaconą może zostać uznana tylko ta strona, która uzyskała świadczenie w większym zakresie. W konsekwencji w sprawie przed sądem krajowym sąd ten jest w każdym razie zobowiązany do zbadania zasadności roszczeń obu kontrahentów.

45 W trzeciej i ostatniej kolejności sąd ten uważa, że brak odpowiedzi na pytanie prejudycjalne w całości miałby negatywny wpływ na odstraszający skutek dyrektywy 93/13, ponieważ banki działające w Polsce publicznie grożą konsumentom poważnymi konsekwencjami, jeżeli postanowią oni podtrzymać żądania uznania umów kredytu hipotecznego za nieważne, ze względu na to, że przedsiębiorcy ci będą dochodzić od konsumentów roszczeń związanych z bezumownym korzystaniem z kapitału przez konsumentów.

46 Ponadto na rozprawie, która odbyła się przed Trybunałem w dniu 12 października 2022 r., Bank M. poinformował Trybunał, że wszczął odrębne postępowanie zmierzające do uzyskania od A.S. rekompensaty z tytułu bezumownego korzystania z pożyczonego kapitału. Postępowanie to zostało jednak zawieszono do czasu zakończenia niniejszego postępowania przed Trybunałem.

47 Jak zauważył rzecznik generalny w pkt 31–33 opinii, niniejsza sprawa nie jest objęta żadną z sytuacji wymienionych w pkt 42 niniejszego wyroku, w których domniemanie znaczenia dla sprawy pytania prejudycjalnego może zostać obalone. Z wyjaśnień przedstawionych Trybunałowi, streszczonych w pkt 43–46 niniejszego wyroku, wynika bowiem, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, w zakresie, w jakim dotyczy roszczeń banku o rekompensatę wykraczającą poza zwrot kwoty głównej w przypadku nieważności umowy kredytu hipotecznego, ma związek z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym, ponieważ sąd odsyłający może być zmuszony, w danym przypadku z urzędu, do zbadania takich roszczeń. Ponadto Trybunał dysponuje informacjami w zakresie stanu prawnego i faktycznego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na zadane pytanie. W konsekwencji postawione pytanie jest dopuszczalne.

48 Ponadto należy przypomnieć, że sąd krajowy winien wskazać stronom, w ramach krajowych norm proceduralnych i w świetle zasady słuszności w postępowaniu cywilnym, w sposób obiektywny i wyczerpujący, skutki prawne, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku, i to niezależnie od tego, czy strony są reprezentowane przez pełnomocnika zawodowego, czy też nie (wyrok z dnia 29 kwietnia 2021 r., Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, pkt 97).

49 Taka informacja jest w szczególności tym bardziej istotna, gdy niezastosowanie nieuczciwego warunku może prowadzić do nieważności całej umowy, narażając ewentualnie

konsumenta na roszczenia restytucyjne (zob. podobnie wyrok z dnia 29 kwietnia 2021 r., Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, pkt 98).

50 W niniejszej sprawie z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że spór przed sądem odsyłającym dotyczy właśnie skutków prawnych, jakie może pociągnąć za sobą uznanie umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na fakt, że umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu nieuczciwych warunków, w związku z czym odpowiedź na część pytania prejudycjalnego, która dotyczy roszczeń przedsiębiorcy wobec konsumenta, jest konieczna, aby umożliwić sądowi odsyłającemu wypełnienie ciążącego na nim obowiązku poinformowania A.S. o takich skutkach.

51 Ponadto Bank M. stwierdził, że Trybunał nie jest właściwy do udzielenia odpowiedzi na to pytanie, ponieważ dotyczy ono skutków uznania umowy za nieważną, które są regulowane nie przez dyrektywę 93/13, lecz przez różne przepisy prawa krajowego, których wykładnia należy do wyłącznej właściwości sądów krajowych.

52 W tym względzie, jakkolwiek bezsporne jest, że w kompetencji Trybunału nie leży wypowiedanie się w ramach procedury odesłania prejudycjalnego w przedmiocie wykładni przepisów krajowych ani orzekanie o poprawności ich wykładni zastosowanej przez sąd odsyłający, gdyż taka wykładnia należy do wyłącznej właściwości sądów krajowych (zob. podobnie wyrok z dnia 3 lipca 2019 r., UniCredit Leasing, C-242/18, EU:C:2019:558, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo), to jednak – jak stwierdził rzecznik generalny w pkt 35 opinii – pytanie prejudycjalne nie dotyczy wykładni prawa polskiego, lecz wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13, a także zasad skuteczności, pewności prawa i proporcjonalności.

53 W konsekwencji Trybunał jest właściwy do udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytanie i jest ono dopuszczalne.

Co do istoty

Uwagi wstępne

54 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem system ochrony ustanowiony na mocy dyrektywy 93/13 opiera się na założeniu, że konsument znajduje się w gorszym położeniu niż przedsiębiorca, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi on się na warunki umowy sporządzone uprzednio przez przedsiębiorcę, na których treść nie może mieć wpływu (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo).

55 Ze względu na tego rodzaju gorsze położenie dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia mechanizmu zapewniającego, że wszelkie warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą zostać poddane kontroli do celów oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru. W tym zakresie do sądu krajowego należy ustalenie, przy uwzględnieniu kryteriów określonych w art. 3 ust. 1 i art. 5 dyrektywy 93/13, czy w świetle okoliczności konkretnego przypadku dany warunek spełnia ustanowione w tej dyrektywie wymogi dobrej wiary, równowagi i przejrzystości (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 50 i przytoczone tam orzecznictwo).

56 Z uwagi na charakter i znaczenie interesu publicznego, jakim jest ochrona konsumentów, dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie, co wynika z jej art. 7 ust. 1 w związku z jej motywem dwudziestym czwartym, do zapewnienia stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami. W tym celu sądy odsyłające są zobowiązane do odstąpienia od stosowania nieuczciwych warunków umowy, aby nie wywierały one, w braku sprzeciwu konsumenta, wiążących wobec niego skutków [wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo; a także podobnie wyrok z dnia 8 września 2022 r., D.B.P. i in. (Kredyt hipoteczny denominowany w walucie obcej), od C-80/21 do C-82/21, EU:C:2022:646, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo].

57 Warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczowego warunku (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 61).

58 W tym względzie Trybunał wyjaśnił, że spoczywający na sądzie krajowym obowiązek odstąpienia od stosowania nieuczciwego warunku umownego nakazującego zapłatę kwot, które okazują się nienależne, pociąga za sobą co do zasady odpowiedni skutek restytucyjny w odniesieniu do tych kwot, ponieważ brak takiego skutku mógłby naruszać skutek odstraszący, jaki art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 7 ust. 1 tej dyrektywy zamierza przypisać stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunków zawartych w umowach zawieranych przez przedsiębiorcę z konsumentami (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 62, 63).

59 Należy również przypomnieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 wymaga, aby państwa członkowskie przewidziały, że nieuczciwe warunki nie wiążą konsumentów „na mocy prawa krajowego” (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 64 i przytoczone tam orzecznictwo).

60 Niemniej jednak ustalenie przez prawo krajowe ram prawnych ochrony zagwarantowanej konsumentom przez dyrektywę 93/13 nie może zmienić zakresu i – w związku z tym – istoty tej ochrony, podważając tym samym wzmocnienie skuteczności wspomnianej ochrony poprzez przyjęcie jednolitych zasad dotyczących nieuczciwych warunków, które to wzmocnienie było zamiarem prawodawcy Unii, co zostało wskazane w motywie dziesiątym dyrektywy 93/13 (wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 65).

61 W konsekwencji, o ile do państw członkowskich należy określenie za pomocą prawa krajowego warunków, w ramach których następuje stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku zawartego w umowie i w ramach których następują konkretne skutki tego stwierdzenia, o tyle jednak takie stwierdzenie powinno umożliwić przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znajdowałby się w braku takiego nieuczciwego warunku, uzasadniając w szczególności prawo do zwrotu korzyści nienależnie nabytych przez przedsiębiorcę, ze szkodą dla konsumenta, w oparciu o wspomniany nieuczciwy warunek

(wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 66).

62 Przedłożone pytanie prejudycjalne należy badać w świetle tych właśnie rozważań.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

63 Poprzez pytanie prejudycjalne sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy w kontekście uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na to, że nie może ona dalej obowiązywać po usunięciu z niej nieuczciwych warunków, art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że:

– stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą konsument ma prawo żądać od instytucji kredytowej rekompensaty wykraczającej poza zwrot miesięcznych rat i kosztów zapłaconych z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty, oraz

– stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą instytucja kredytowa ma prawo żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty.

64 Należy stwierdzić, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 44 opinii, że dyrektywa 93/13 nie reguluje wyraźnie skutków nieważności umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem po usunięciu zawartych w niej nieuczciwych warunków. W związku z tym do państw członkowskich należy określenie skutków, jakie pociąga za sobą takie stwierdzenie, przy czym ustanowione przez nie w tym względzie przepisy powinny być zgodne z prawem Unii, a w szczególności z celami tej dyrektywy.

65 Ponadto, jak wskazano w pkt 57 niniejszego wyroku, warunek umowny uznany za „nieuczciwy” należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno co do zasady skutkować przywróceniem sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znajdowałby się w braku takiego warunku, uzasadniając w szczególności prawo do zwrotu korzyści nienależnie nabytych przez przedsiębiorcę, ze szkodą dla konsumenta, w oparciu o wspomniany nieuczciwy warunek (zob. podobnie wyrok z dnia 31 marca 2022 r., Lombard Lízing, C-472/20, EU:C:2022:242, pkt 50, 55 i przytoczone tam orzecznictwo).

66 W zakresie, w jakim – jak wynika z orzecznictwa przytoczonego w pkt 58 niniejszego wyroku – brak takiego skutku mógłby naruszać odstraszący skutek, jaki art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 7 ust. 1 tej dyrektywy zamierza przypisać stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunków zawartych w umowach zawieranych przez przedsiębiorcę z konsumentami, należy uznać podobny skutek restytucyjny, w sytuacji gdy nieuczciwy charakter warunków umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem powoduje nie tylko nieważność tych warunków, lecz również nieważność tej umowy w całości.

67 Ponadto z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z jej motywem dwudziestym czwartym wynika, że dyrektywa ta ma również na celu zniechęcenie przedsiębiorców do stosowania nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

68 Wynika z tego, że zgodność z prawem Unii przepisów krajowych regulujących praktyczne skutki nieważności umowy kredytu hipotecznego z powodu istnienia nieuczciwych warunków zależy od tego, czy przepisy te, po pierwsze, pozwalają na przywrócenie pod względem prawnym i faktycznym sytuacji konsumenta, w której znajdowałby się on w braku tej umowy, a po drugie, nie zagrażają realizacji odstrasżającego skutku zamierzonego w dyrektywie 93/13.

69 W niniejszej sprawie, co się tyczy w pierwszej kolejności możliwości dochodzenia przez konsumenta, w przypadku uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną, roszczeń wykraczających poza zwrot miesięcznych rat i kosztów zapłaconych z tytułu wykonania tej umowy, a także, w danym przypadku, poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty, nie wydaje się, z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd odsyłający, by taka możliwość podważała cele przywołane w pkt 68 niniejszego wyroku.

70 W tym względzie do sądu odsyłającego należy zbadanie w świetle wszystkich okoliczności zawisłej przed nim sprawy, czy właściwe przepisy krajowe umożliwiają przywrócenie pod względem prawnym i faktycznym sytuacji konsumenta, w której znajdowałby się w braku tej umowy.

71 Co się tyczy odstrasżającego skutku zamierzonego przez art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy wskazać, że możliwość przywołana w pkt 69 niniejszego wyroku może przyczynić się do zniechęcenia przedsiębiorców do włączania nieuczciwych warunków do umów zawieranych z konsumentami, ponieważ włączenie takich warunków pociągających za sobą nieważność umowy w całości mogłoby pociągać za sobą konsekwencje finansowe wykraczające poza zwrot kwot zapłaconych przez konsumenta i poza zapłatę, w danym przypadku, odsetek za zwłokę.

72 Należy dodać, że przyjęcie przez właściwy sąd środków takich jak te, o których mowa w pkt 69 niniejszego wyroku, nie może zostać uznane za sprzeczne z zasadą pewności prawa, ponieważ stanowi ono konkretne wprowadzenie w życie zakazu stosowania nieuczciwych warunków przewidzianego w dyrektywie 93/13.

73 Ponadto zasada proporcjonalności, która stanowi ogólną zasadę prawa Unii, wymaga, aby przepisy krajowe wykonujące to prawo nie wykraczały poza to, co jest konieczne do osiągnięcia zamierzonych celów (zob. podobnie wyroki: z dnia 14 marca 2013 r., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 74; z dnia 8 grudnia 2022 r., BTA Baltic Insurance Company, C-769/21, EU:C:2022:973, pkt 34). W konsekwencji do sądu odsyłającego należy dokonanie oceny w świetle wszystkich okoliczności sporu w postępowaniu głównym, czy i w jakim zakresie uwzględnienie roszczeń konsumenta, takich jak te, o których mowa w pkt 69 niniejszego wyroku, wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia celów przywołanych w pkt 68 niniejszego wyroku.

74 Wynika z tego, że w kontekście uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na to, że umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu zawartych w niej nieuczciwych warunków, dyrektywa 93/13 nie stoi na przeszkodzie wykładni prawa krajowego, zgodnie z którą konsument ma prawo żądać od instytucji kredytowej rekompensaty wykraczającej poza zwrot miesięcznych rat i kosztów zapłaconych z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za

zwłokę od dnia wezwania do zapłaty, pod warunkiem poszanowania celów dyrektywy 93/13 i zasady proporcjonalności.

75 W drugiej kolejności, co się tyczy roszczeń przedsiębiorcy wobec konsumenta, należy wskazać, że podobnie jak w przypadku możliwości dochodzenia przez konsumenta roszczeń wynikających z nieważności umowy kredytu hipotecznego takie roszczenia mogą być dopuszczalne tylko wtedy, gdy nie zagrażają celom wskazanym w pkt 68 niniejszego wyroku.

76 Tymczasem przyznanie instytucji kredytowej prawa do żądania od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę, w danym przypadku, odsetek za zwłokę mogłoby podważyć odstrasżający skutek zamierzony przez dyrektywę 93/13, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 60 opinii.

77 Trybunał miał już okazję wyjaśnić w innym kontekście, że gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania odstrasżającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały one być uznane za nieważne, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców (wyrok z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 69).

78 Podobnie wykładnia prawa krajowego, zgodnie z którą instytucja kredytowa ma prawo żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy, a tym samym otrzymania wynagrodzenia za korzystanie tego kapitału przez konsumenta, przyczyniłaby się do wyeliminowania odstrasżającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez uznanie tej umowy za nieważną.

79 Ponadto skuteczność ochrony przyznanej konsumentom przez dyrektywę 93/13 byłaby zagrożona, gdyby byli oni narażeni, w ramach powoływania się na swoje prawa wynikające z tej dyrektywy, na ryzyko konieczności zapłaty takiej rekompensaty. Jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 61 opinii, taka wykładnia groziłaby stworzeniem sytuacji, w których bardziej korzystne dla konsumenta byłoby raczej kontynuowanie wykonania umowy zawierającej nieuczciwy warunek niż skorzystanie z praw, które wywodzi on ze wspomnianej dyrektywy.

80 Rozumowania tego nie może podważyć argumentacja Banku M., zgodnie z którą w braku możliwości żądania przez przedsiębiorców rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę, w danym przypadku, odsetek za zwłokę, konsumenci uzyskaliby „darmowy” kredyt. Nie może go również podważyć argumentacja Banku M. i Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego (Polska), zgodnie z którą stabilność rynków finansowych byłaby zagrożona, gdyby banki nie mogły żądać od konsumentów takiej rekompensaty.

81 W tym względzie, po pierwsze, zgodnie z zasadą nemo auditur propriam turpitudinem allegans (powołujący się na własny występ nie będzie wysłuchany) nie

można dopuścić ani do tego, by strona czerpała korzyści gospodarcze ze swojego niezgodnego z prawem zachowania, ani do tego, by otrzymała odszkodowanie za niedogodności nim wywołane.

82 W niniejszej sprawie, jak zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 58 opinii, ewentualne uznanie umowy kredytu hipotecznego za nieważną jest skutkiem stosowania nieuczciwych warunków przez Bank M. W związku z tym nie może on uzyskać odszkodowania za utratę zysku analogicznego do tego, jaki zamierzał osiągnąć ze wspomnianej umowy.

83 Po drugie, jak wskazał rzecznik generalny w pkt 63 opinii, argument dotyczący stabilności rynków finansowych nie ma znaczenia w ramach wykładni dyrektywy 93/13, która ma na celu ochronę konsumentów. Ponadto nie można dopuścić, by przedsiębiorcy mogli obejść cele realizowane przez dyrektywę 93/13 ze względu na zachowanie stabilności rynków finansowych. Do instytucji bankowych należy bowiem organizacja działalności w sposób zgodny z tą dyrektywą.

84 W konsekwencji w kontekście uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na to, że nie może ona dalej obowiązywać po usunięciu zawartych w niej nieuczciwych warunków, dyrektywa 93/13 stoi na przeszkodzie wykładni prawa krajowego, zgodnie z którą instytucja kredytowa ma prawo żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty.

85 W świetle całości powyższych rozważań na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że w kontekście uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na to, że nie może ona dalej obowiązywać po usunięciu z niej nieuczciwych warunków, art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że:

- nie stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą konsument ma prawo żądać od instytucji kredytowej rekompensaty wykraczającej poza zwrot miesięcznych rat i kosztów zapłaconych z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty, pod warunkiem poszanowania celów dyrektywy 93/13 i zasady proporcjonalności, oraz
- stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą instytucja kredytowa ma prawo żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty.

W przedmiocie kosztów

86 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

W kontekście uznania umowy kredytu hipotecznego za nieważną w całości ze względu na to, że nie może ona dalej obowiązywać po usunięciu z niej nieuczciwych warunków,

art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich

należy interpretować w ten sposób, że:

- **nie stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą konsument ma prawo żądać od instytucji kredytowej rekompensaty wykraczającej poza zwrot miesięcznych rat i kosztów zapłaconych z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty, pod warunkiem poszanowania celów dyrektywy 93/13 i zasady proporcjonalności, oraz**
- **stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą instytucja kredytowa ma prawo żądać od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę od dnia wezwania do zapłaty.**

Lycourgos
Rodin

Rossi

Bonichot
Spineanu-Matei

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 15 czerwca 2023 r.

Sekretarz
A. Calot Escobar

Prezes izby
C. Lycourgos

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 8 czerwca 2023 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Umowa o dwojakim celu – Artykuł 2 lit. b) – Pojęcie „konsumenta” – Kryteria

W sprawie C-570/21

mającej za przedmiot wnioski o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Polska) postanowieniem z dnia 22 czerwca 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 13 września 2021 r., w postępowaniu:

I.S.,

K.S.

przeciwko

YYY.S.A.,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: E. Regan, prezes izby, D. Gratsias, M. Ilešič, I. Jarukaitis i Z. Csehi (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu I.S. i K.S. – P. Artymionek, A. Citko i M. Siejko, radcowie prawni,
- w imieniu YYY S.A. – Ł. Hejmej, M. Przygodzka i A. Szczęśniak, adwokaci,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej – S.L. Kalèda, U. Małeczka i N. Ruiz Garcíá, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 15 grudnia 2022 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między I.S. i K.S. a YYY.S.A., bankiem, w przedmiocie zapłaty kwoty pieniężnej, powiększonej o odsetki, otrzymanej przez ten bank na podstawie warunków zawartych w umowie kredytu hipotecznego indeksowanego kursem wymiany waluty obcej.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 93/13

3 Zgodnie z motywem dziesiątym dyrektywy 93/13:

„[...] bardziej skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć poprzez przyjęcie jednolitych norm prawnych dotyczących nieuczciwych warunków; powyższe normy powinny odnosić się do wszelkich umów zawieranych pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami [przedsiębiorcami] a konsumentami; [...]”.

4 Artykuł 1 tej dyrektywy stanowi w ust. 1:

„Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem”.

5 Artykuł 2 omawianej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[...]

b) »konsument« oznacza: każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [z działalnością gospodarczą lub zawodową];

c) »sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca]« oznacza: każdą osobę fizyczną lub prawną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu [działalności gospodarczej lub zawodowej], bez względu na to, czy należy do sektora publicznego, czy prywatnego”.

6 Artykuł 3 ust. 1 tej samej dyrektywy przewiduje, że „[w]arunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.

7 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

Dyrektywa 2011/83

8 Motyw 17 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającą dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. 2011, L 304, s. 64) stanowi:

„Definicja konsumenta powinna obejmować osoby fizyczne działające w celach niezwiązanych z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jednakże w przypadku umów o podwójnym charakterze [dwojakim celu], gdy umowa zawierana jest w celach, które częściowo są związane z działalnością handlową danej osoby, a częściowo nie są z nią związane, a cel handlowy jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, taka osoba również powinna być uznawana za konsumenta”.

9 Artykuł 2 tej dyrektywy stanowi:

„Na użytek niniejszej dyrektywy stosuje się następujące definicje:

1) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą ani wykonywaniem wolnego zawodu;

2) »przedsiębiorca« oznacza każdą osobę fizyczną lub każdą osobę prawną, niezależnie od tego, czy jest to podmiot publiczny, czy prywatny, która działa – w tym również za pośrednictwem każdej innej osoby działającej w jej imieniu lub na jej rzecz – w celach związanych z jej [ze swą] działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu, w związku z umowami objętymi zakresem niniejszej dyrektywy;

[...]”.

Dyrektywa 2013/11

10 Motyw 18 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz.U. 2013, L 165, s. 63) stanowi:

„Definicja »konsumenta« powinna obejmować osoby fizyczne, których działania nie mają związku z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jeśli jednak umowa zostaje zawarta w celu częściowo związanym

z działalnością handlową danej osoby, a częściowo niemającym takiego związku (umowy o dwojakim celu), a cel związany z działalnością handlową jest na tyle ograniczony, że nie ma charakteru przeważającego w ogólnym kontekście dostawy, osobę taką należy również uznać za konsumenta”.

11 Artykuł 4 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Na użytek niniejszej dyrektywy:

a) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną działającą w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu;

b) »przedsiębiorca« oznacza każdą osobę fizyczną lub każdą osobę prawną, niezależnie od tego, czy jest to podmiot publiczny, czy prywatny, która działa – w tym również za pośrednictwem każdej innej osoby działającej w jej imieniu lub na jej rzecz – w celach związanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu;

[...]”.

Rozporządzenie nr 524/2013

12 Motyw 13 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenia w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz.U. 2013, L 165, s. 1) stanowi:

„Definicja »konsumenta« powinna obejmować osoby fizyczne, których działania nie mają związku z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jeśli jednak umowa zostaje zawarta w celu częściowo związanym z działalnością handlową danej osoby, a częściowo niemającym takiego związku (umowy o dwojakim celu), a cel związany z działalnością handlową jest na tyle ograniczony, że nie ma charakteru przeważającego w ogólnym kontekście dostawy, osobę taką należy również uznać za konsumenta”.

13 Artykuł 4 rzonego rozporządzenia stanowi:

„1. Na użytek niniejszego rozporządzenia:

a) »konsument« oznacza konsumenta zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy [2013/11];

b) »przedsiębiorca« oznacza przedsiębiorcę zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 1 lit. b) dyrektywy [2013/11];

[...]”.

Prawo polskie

14 Artykuł 22¹ ustawy z dnia 24 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93, z późn. zm.) (zwanej dalej „kodeksem cywilnym”) w brzmieniu mającym zastosowanie do okoliczności faktycznych będących przedmiotem postępowania głównego, definiuje „konsumenta” jako „osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową”.

15 Zgodnie z art. 385¹ § 1 kodeksu cywilnego:

„Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne).

Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

16 Powodowie w postępowaniu głównym, I.S. i K.S., zawarli związek małżeński bez zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej.

17 W dniu 28 lutego 2006 r. powodowie złożyli do poprzednika prawnego pozwanej w postępowaniu głównym wnioski o udzielenie kredytu hipotecznego na kwotę 206 120 PLN (złoty polskich, około 45 800 EUR), którego walutą indeksacji był frank szwajcarski (CHF). Kredyt ten był przeznaczony, po pierwsze, na refinansowanie zobowiązań konsumenckich związanych z kredytem konsumenckim, bieżącym rachunkiem bankowym i kartą kredytową, a po drugie, na finansowanie prac związanych z remontem domu.

18 W dniu 21 marca 2006 r. powodowie w postępowaniu głównym zawarli z poprzednikiem pozwanej w postępowaniu głównym umowę kredytu hipotecznego na kwotę 198 996,73 PLN (około 44 200 EUR), indeksowanego do franka szwajcarskiego na okres 300 miesięcy. Pierwsza transza tego kredytu była przeznaczona, po pierwsze, na spłatę na rachunku bieżącym w imieniu spółki zarządzanej przez I.S. kwoty 70 000 PLN (około 15 600 EUR) tytułem kredytu, a po drugie, na zapłatę różnych składek ubezpieczeniowych w wysokości 1216,80 PLN (około 270 EUR), 3979,93 PLN (około 880 EUR) i 3800 PLN (około 840 EUR). Druga transza była przeznaczona, po pierwsze, na spłatę różnych zobowiązań finansowych powodów w postępowaniu głównym, odpowiadających kwotom 9720 PLN (około 2200 EUR), 7400 PLN (około 1600 EUR) i 9000 PLN (około 2000 EUR), a po drugie, na sfinansowanie prac związanych z remontem domu w wysokości 93 880 PLN (około 20 900 EUR).

19 Zarówno w dniu złożenia wniosku o kredyt, jak i w dniu zawarcia tej umowy kredytu, I.S. prowadziła działalność zawodową w formie spółki cywilnej, a K.S. pracował jako ślusarz na podstawie umowy o pracę.

20 Powodowie w postępowaniu głównym wystąpili do sądu odsyłającego z powództwem o zwrot kwoty 13 142,03 PLN (około 2900 EUR), powiększonej o odsetki, otrzymanej przez YYY. na podstawie warunków wspomnianej umowy kredytu dotyczących waloryzacji kwoty miesięcznych rat spłaty kredytu i kwoty długu, ze względu na to, że wskazane warunki są nieuczciwe.

21 Z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że YYY. twierdziła przed sądem odsyłającym przede wszystkim, że rozpatrywany kredyt został przyznany w celu spłaty kredytu związanego z działalnością zawodową, w związku z czym powodowie w postępowaniu głównym nie mogli powoływać się na ochronę prawną przewidzianą w art. 385¹ kodeksu cywilnego.

22 Ponadto z wniosku tego wynika, że na rozprawie, która odbyła się w dniu 11 stycznia 2021 r. przed sądem odsyłającym, I.S. potwierdziła, że przyznana w ramach rozpatrywanej umowy kredytu kwota 70 000 PLN (około 15 600 EUR) została przeznaczona na spłatę długu na jej rachunku związanym z działalnością gospodarczą lub zawodową i że po tej spłacie rachunek ten został zamknięty. I.S. oświadczyła również, że wspomniany zwrot stanowił warunek, od którego uzależnione było zawarcie tej umowy.

23 W tych okolicznościach sąd odsyłający miał wątpliwości co do wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w sytuacji, w której w ramach umowy kredytu „mieszanego” część kredytu, a mianowicie 35 % jego kwoty, która nie jest ani przeważająca, ani marginalna, została wykorzystana w celu spłaty kredytu związanego z działalnością zawodową jednego z powodów w postępowaniu głównym, a druga część tej kwoty, czyli 65 % jego kwoty, została przeznaczona na cele konsumpcyjne niezwiązane z działalnością zawodową. Sąd ten zastanawia się w istocie nad kwestią, czy wykładnia pojęcia „konsumenta” oparta na przepisach dotyczących jurysdykcji w odniesieniu do umów zawartych przez konsumentów, przyjęta w wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r., Gruber (C-464/01, zwanym dalej „wyrokiem Gruber”, [EU:C:2005:32](#)), w którym Trybunał orzekł, że aby osoba, która zawarła umowę dotyczącą towaru przeznaczonego do użytku po części gospodarczego, a po części niezwiązanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, mogła powołać się na dobrodziejstwo tych przepisów jurysdykcyjnych, użytek gospodarczy musi być na tyle marginalny, że odgrywa on nieznaczną rolę w ogólnym kontekście danej transakcji, i może być stosowany w drodze analogii do wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13.

24 W tym względzie wspomniany sąd zauważa, że z motywu 17 dyrektywy 2011/83 i z motywu 13 rozporządzenia nr 524/2013 wynika, iż dla zdefiniowania pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu, to znaczy umów zawieranych w celach, które jedynie częściowo wchodzą w zakres działalności gospodarczej lub zawodowej zainteresowanego, cel zawodowy należy ograniczyć do tego stopnia, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście danej umowy.

25 Ponadto sąd odsyłający zastanawia się nad kryteriami, jakie należy wziąć pod uwagę w ramach takiej definicji. Zmierza on w szczególności do ustalenia, czy okoliczność, że tylko jeden z powodów w postępowaniu głównym realizował cel gospodarczy, oraz okoliczność, że bez spłaty długu danego przedsiębiorstwa przedmiotowy kredyt nie zostałby udzielony w celu niezwiązanym z działalnością gospodarczą, stanowią kryteria istotne w tym względzie.

26 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Polska) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 oraz jej motywy należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwiają się one zaliczeniu do definicji »konsumenta« osoby prowadzącej działalność gospodarczą, która zawarła wspólnie z kredytobiorcą nieprowadzącym takiej

działalności umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, przeznaczonego do użytku po części gospodarczego jednego z kredytobiorców, a po części niezwiązanego z jego działalnością gospodarczą, i to nie tylko w sytuacji, gdy użytek gospodarczy jest na tyle marginalny, iż odgrywa jedynie nikłą rolę w ogólnym kontekście danej umowy, przy braku znaczenia, iż pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący?

2) W razie pozytywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze, czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 oraz jej motywy należy interpretować w ten sposób, że zawarte w tym przepisie pojęcie »konsumenta« obejmuje także osobę, która w chwili podpisania umowy prowadziła działalność gospodarczą, zaś drugi kredytobiorca takiej działalności w ogóle nie prowadził, a następnie obie te osoby zawarły z bankiem umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, którego kapitał został częściowo wykorzystany na cel gospodarczy jednego z kredytobiorców, a po części na cel niezwiązany z prowadzoną działalnością gospodarczą, w sytuacji, gdy użytek gospodarczy nie ma charakteru marginalnego i nie odgrywa jedynie nikłej roli w ogólnym kontekście umowy kredytu, przy czym pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący, a bez wykorzystania kapitału kredytu na cel gospodarczy nie byłoby możliwe jego udzielenie na cel pozagospodarczy?».

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

27 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie zakwalifikowaniu jako „konsumenta” osoby, która zawarła umowę kredytu z przeznaczeniem częściowo związanym z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a częściowo niezwiązanym z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli związek istniejący między tą umową a działalnością zawodową tej osoby nie jest tak marginalny, by odgrywał nieznaczną rolę w ogólnym kontekście tej umowy, lecz jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest on przeważający w tym kontekście.

28 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przy dokonywaniu wykładni przepisu prawa Unii należy uwzględniać nie tylko jego brzmienie, lecz także jego kontekst oraz cele regulacji, której część on stanowi (wyrok z dnia 7 listopada 2019 r., Kanyeba i in., od C-349/18 do C-351/18, [EU:C:2019:936](#), pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

29 Odnośnie do treści art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy zauważyć, że zgodnie z tym przepisem „konsument” oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych tą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

30 Tym samym posiadanie przez daną osobę statusu „konsumenta” należy ustalać na podstawie kryterium funkcjonalnego, polegającego na ocenie, czy dany stosunek umowny wpisuje się w ramy działalności niezwiązanej z wykonywaniem danego zawodu [wyrok z dnia 27 października 2022 r., S.V. (Budynek mieszkalny należący do wspólnoty mieszkaniowej), C-485/21, [EU:C:2022:839](#), pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo]. Trybunał miał ponadto okazję wyjaśnić, że pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 ma charakter obiektywny i jest niezależne od konkretnego zasobu wiedzy, jaki może mieć dana osoba, czy też od posiadanych przez nią w rzeczywistości informacji

(wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, [EU:C:2019:232](#), pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

31 Brzmienie art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 nie pozwala jednak na ustalenie, czy – a jeśli tak, to w jakich przypadkach – osobę, która zawarła umowę o dwojakim celu, która tylko częściowo wchodzi w zakres swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, można uznać za konsumenta w rozumieniu tej dyrektywy.

32 Co się tyczy kontekstu, w jaki wpisuje się art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, a także realizowanych przez nią celów, należy przypomnieć, że dyrektywa ta ma zastosowanie, jak wynika z jej art. 1 ust. 1 i art. 3 ust. 1, do nieuczciwych warunków w „umowach zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem”, które „nie były indywidualnie negocjowane” (wyrok z dnia 15 stycznia 2015 r., Šiba, C-537/13, [EU:C:2015:14](#), pkt 19 i przytoczone tam orzecznictwo).

33 Jak przewiduje motyw dziesiąty tej dyrektywy, jednolite normy prawne dotyczące nieuczciwych warunków umownych powinny, z zastrzeżeniem wyjątków wymienionych w tym motywie, odnosić się do „wszelkich umów” zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami, zgodnie z definicjami zawartymi w art. 2 lit. b) i c) tej dyrektywy [wyrok z dnia 27 października 2022 r., S.V. (Budynek mieszkalny należący do wspólnoty mieszkaniowej), C-485/21, [EU:C:2022:839](#), pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo].

34 Tak więc dyrektywa 93/13 definiuje umowy, do jakich ma zastosowanie, poprzez odniesienie do statusu kontrahentów, w zależności od tego, czy działają oni w ramach swojej działalności zawodowej, czy też nie (wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, [EU:C:2019:232](#), pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

35 Takie kryterium odpowiada założeniu, na jakim opiera się system ochrony ustanowiony przez dyrektywę, a mianowicie że konsument znajduje się w słabszej pozycji niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i stopnia poinformowania, a w związku z tym godzi się na warunki umowne sporządzone uprzednio przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (wyrok z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, [EU:C:2015:538](#), pkt 18 i przytoczone tam orzecznictwo).

36 Ze względu na tę słabszą pozycję konsumenta art. 6 ust. 1 tej dyrektywy przewiduje, że nieuczciwe warunki umowne nie są wiążące dla konsumentów. Jest to przepis bezwzględnie obowiązujący, który zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron (wyrok z dnia 17 maja 2022 r., Ibercaja Banco, C-600/19, [EU:C:2022:394](#), pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 Ponadto Trybunał uznał już, że to szerokie rozumienie pojęcia „konsumenta” w znaczeniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 pozwala na zapewnienie ochrony przyznanej przez tę dyrektywę wszystkim osobom fizycznym znajdującym się w słabszej pozycji względem przedsiębiorcy (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, [EU:C:2019:232](#), pkt 28).

38 W tych okolicznościach, jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 61 i 66 opinii, bezwzględnie wiążący charakter przepisów zawartych w dyrektywie 93/13 i związane z nimi szczególne wymogi ochrony konsumenta wymagają, aby szeroka wykładnia pojęcia

„konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy była uprzywilejowana w celu zapewnienia skuteczności tej dyrektywy.

39 W związku z tym, mimo że co do zasady przepisy dyrektywy 93/13 znajdują zastosowanie wyłącznie w sytuacji, gdy przedmiotem danej umowy jest towar lub usługa przeznaczone do użytku innego niż gospodarczy, osoba fizyczna, która zawiera umowę dotyczącą towaru lub usługi do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a zatem tylko w części niezwiązanej z tą działalnością, mogłaby w pewnych sytuacjach zostać uznana za „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy, a tym samym korzystać z ochrony przyznanej przez tę dyrektywę.

40 W celu zagwarantowania poszanowania celów realizowanych przez prawodawcę Unii Europejskiej w dziedzinie umów zawieranych z udziałem konsumentów, jak również spójności prawa Unii, należy w szczególności uwzględnić pojęcie konsumenta występujące w innych uregulowaniach prawa Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Vapenik, C-508/12, [EU:C:2013:790](#), pkt 25).

41 Jak podkreślają w swoich uwagach na piśmie powodowie w postępowaniu głównym, rząd polski i Komisja Europejska, dyrektywa 2011/83 ma szczególne znaczenie w tym względzie.

42 Poza okolicznością, że definicje pojęcia „konsumenta” zawarte w art. 2 dyrektywy 93/13 i w art. 2 dyrektywy 2011/83 są w dużej mierze równoważne, ta ostatnia dyrektywa realizuje ten sam cel co dyrektywa 93/13. Dyrektywa 2011/83 dotyczy bowiem praw konsumentów w odniesieniu do umów zawieranych z przedsiębiorcami i ma na celu zapewnienie wysokiego poziomu ochrony konsumentów poprzez zagwarantowanie im dostępu do informacji i bezpieczeństwa w transakcjach z przedsiębiorcami (zob. podobnie postanowienie z dnia 15 kwietnia 2021 r., MiGame, C-594/20, [EU:C:2021:309](#), pkt 28).

43 Ponadto, jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 72 opinii, dyrektywa 2011/83 pozostaje w ścisłym związku z dyrektywą 93/13, ponieważ pierwsza z nich zmieniła drugą, a obie te dyrektywy mogą mieć zastosowanie do tej samej umowy, pod warunkiem że umowa ta jest jednocześnie objęta ich odpowiednimi przedmiotowymi zakresami stosowania. Ponadto prawodawca Unii niedawno wzmocnił ten związek, przyjmując dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2161 z dnia 27 listopada 2019 r. zmieniającą dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 98/6/WE, 2005/29/WE oraz 2011/83/UE w odniesieniu do skuteczniejszego egzekwowania i unowocześnienia unijnych przepisów dotyczących ochrony konsumentów (Dz.U. 2019, L 328, s. 7).

44 W tych okolicznościach, w celu dokonania wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, należy wziąć pod uwagę motyw 17 dyrektywy 2011/83, który wyjaśnia wolę prawodawcy Unii w odniesieniu do definicji pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu, z którego wynika, że jeżeli umowa została zawarta w celach, które mieszczą się tylko częściowo w ramach działalności gospodarczej danej osoby, a cel związany z działalnością gospodarczą jest tak ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, osobę tę należy również uznać za konsumenta.

45 Znaczenie wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w świetle motywu 17 dyrektywy 2011/83 znajduje potwierdzenie w motywie 18 dyrektywy 2013/11 i w motywie 13

rozporządzenia nr 524/2013, które zawierają takie samo uściślenie w odniesieniu do definicji pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu. Chociaż dyrektywa 2013/11 oraz rozporządzenie nr 524/2013 dotyczą rozstrzygnięcia sporów konsumenckich, a zatem kwestii innych niż uregulowane w dyrektywach 93/13 i 2011/83 w odniesieniu do ochrony konsumentów, motywy te świadczą o tym, że prawodawca Unii powinien nadać tej definicji zakres horyzontalny.

46 W zakresie, w jakim wspomniane motywy znajdują się w aktach ustawodawczych późniejszych w stosunku do okoliczności faktycznych sporu w postępowaniu głównym, wystarczy przypomnieć, że – jak wskazano w pkt 38 niniejszego wyroku – bezwzględnie wiążący charakter przepisów zawartych w dyrektywie 93/13 i związane z nimi szczególne wymogi ochrony konsumenta wymagają, aby szeroka wykładnia pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy była uprzywilejowana w celu zapewnienia skuteczności tego aktu. W związku z tym wykładnia teleologiczna dyrektywy 93/13 przemawia za podejściem wskazanym przez prawodawcę Unii w tych samych motywach, zgodnie z którymi osobę, która zawarła umowę w celach mieszczących się częściowo w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, należy uznać za konsumenta, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

47 Wykładnia pojęcia „konsumenta” przyjęta przez Trybunał w pkt 31 i 45 wyroku Gruber i potwierdzona w pkt 29–32 wyroku z dnia 25 stycznia 2018 r., Schrems (C-498/16, [EU:C:2018:37](#)), w odniesieniu do wykładni art. 15–17 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1), a także w pkt 87–91 wyroku z dnia 14 lutego 2019 r., Milivojević (C-630/17, [EU:C:2019:123](#)), w odniesieniu do wykładni art. 17–19 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2012, L 351, s. 1) również nie stoi na przeszkodzie temu, aby art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 był interpretowany w świetle motywu 17 dyrektywy 2011/83.

48 W wyroku Gruber Trybunał dokonał bowiem wykładni art. 13–15 Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmienionej późniejszymi konwencjami o przystąpieniu nowych państw członkowskich do tej konwencji (zwanej dalej „konwencją brukselską”).

49 Jak wynika w szczególności z pkt 32, 33 i 43 tego wyroku, dotyczył on wykładni przepisów jurysdykcyjnych w sprawach dotyczących umów zawartych z konsumentami, przewidzianych w konwencji brukselskiej, które stanowią odstępstwo od zasady jurysdykcji ogólnej przewidzianej w konwencji brukselskiej, a mianowicie jurysdykcji sądów umawiającego się państwa, na którego terytorium pozwany ma miejsce zamieszkania, i które jako przepisy jurysdykcyjne stanowiące odstępstwo od tej zasady jurysdykcji ogólnej podlegają wykładni ścisłej w ten sposób, że nie mogą one prowadzić do wykładni wykraczającej poza przypadki wyraźnie przewidziane w tej konwencji.

50 W tym szczególnym kontekście uwzględniając również inne istotne czynniki mające znaczenie dla wykładni przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych w tej konwencji, takie jak wymogi pewności prawa i przewidywalności właściwej jurysdykcji, a także cel odpowiedniej

ochrony konsumenta realizowany przez przepisy sekcji 4 tytułu II tej konwencji (zob. podobnie wyrok Gruber, pkt 34, 45) Trybunał orzekł, iż osoba, która zawarła umowę w celu, który w części odnosi się do jej działalności gospodarczej lub zawodowej, a zatem tylko w części niezwiązanej z jej działalnością, nie może powoływać się na dobrodziejstwo szczególnych przepisów jurysdykcyjnych w dziedzinie umów zawieranych z konsumentami przewidzianych w konwencji brukselskiej, chyba że użytek gospodarczy jest na tyle marginalny, że odgrywa nieznaczną rolę w ogólnym kontekście danej transakcji (zob. podobnie wyrok Gruber, pkt 39, 54).

51 W związku z tym, skoro art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 nie jest przepisem, który podlega ścisłej wykładni, a także biorąc pod uwagę ratio legis tej dyrektywy, mające na celu ochronę konsumentów w przypadku nieuczciwych warunków umownych, ścisła wykładnia pojęcia „konsumenta” przyjęta w wyroku Gruber w celu określenia zakresu stanowiących odstępstwo przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych w art. 13–15 konwencji brukselskiej w przypadku umów o dwojakim celu nie może zostać rozszerzona w drodze analogii na pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13.

52 W celu udzielenia sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi należy również zauważyć, że w ramach umowy kredytu zawartej z przedsiębiorcą osoba fizyczna znajdująca się w sytuacji współdłużnika jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, jeżeli działa w celach niezwiązanych z jej działalnością zawodową lub gospodarczą, i powinna – jeżeli znajduje się ona względem tego przedsiębiorcy w sytuacji analogicznej do sytuacji dłużnika – wraz z tym ostatnim korzystać z ochrony przewidzianej w tej dyrektywie (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura, C-348/14, niepublikowany, [EU:C:2015:447](#), pkt 35–39).

53 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu obejmuje osobę, która zawarła umowę kredytu do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a w części niezwiązanego z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

W przedmiocie pytania drugiego

54 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do sprecyzowania kryteriów pozwalających na uściślenie, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, a ściślej rzecz ujmując, czy gospodarczy lub zawodowy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

55 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że sąd krajowy rozpoznający spór dotyczący umowy mogącej podlegać zastosowaniu omawianej dyrektywy powinien zbadać, biorąc pod uwagę cały materiał dowodowy, a w szczególności brzmienie tej umowy, czy daną osobę będącą stroną umowy można zakwalifikować jako „konsumenta” w rozumieniu dyrektywy 93/13. W tym celu sąd krajowy powinien uwzględnić wszystkie okoliczności sprawy, w szczególności charakter towaru lub usługi, będących przedmiotem rozpatrywanej umowy, które to okoliczności mogą wykazać cel nabycia tego towaru lub tej usługi (zob. podobnie

wyroki: z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, [EU:C:2015:538](#), pkt 22, 23; a także z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, [EU:C:2019:232](#), pkt 26).

56 To samo dotyczy, po pierwsze, oceny, w odniesieniu do umowy kredytu dotyczącej w części działalności gospodarczej lub zawodowej kredytobiorcy, a w części celów niezwiązanych z tą działalnością, zakresu każdej z tych dwóch części w ogólnym kontekście tej umowy, a po drugie, dominującego celu wspomnianej umowy.

57 W tym względzie podział wykorzystania pożyczonego kapitału na działalność zawodową i pozazawodową może stanowić istotne kryterium ilościowe. Jednakże kryteria nieilościowe mogą również okazać się istotne, takie jak okoliczność, że w przypadku większej liczby kredytobiorców tylko jeden z nich realizuje poprzez rozpatrywaną umowę kredytu cel zawodowy lub, w odpowiednim przypadku, okoliczność, że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu, przeznaczonego początkowo wyłącznie na cele konsumpcyjne, od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

58 Kryteria te nie są ani wyczerpujące, ani wyłączne, w związku z czym do sądu odsyłającego należy zbadanie wszystkich okoliczności związanych z umową rozpatrywaną w postępowaniu głównym i dokonanie oceny, na podstawie obiektywnych dowodów, jakimi dysponuje, w jakim zakresie cel zawodowy albo niezawodowy tej umowy jest przeważający w ogólnym kontekście tej umowy.

59 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu, a w szczególności, czy gospodarczy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy, sąd odsyłający jest zobowiązany uwzględnić wszystkie istotne okoliczności towarzyszące tej umowie, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, takie jak w szczególności podział wykorzystania pożyczonego kapitału pomiędzy działalność zawodową i pozazawodową, a w przypadku większej liczby kredytobiorców okoliczność, że tylko jeden z nich realizuje cel gospodarczy lub że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu przeznaczonego na cele konsumenckie od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

W przedmiocie ograniczenia w czasie skutków niniejszego wyroku

60 W swoich uwagach na piśmie pozwana w postępowaniu głównym wniosła w istocie o ograniczenie przez Trybunał skutków wyroku w czasie na wypadek, gdyby nie dokonał on wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w świetle wyroku Gruber. Na poparcie swojego wniosku powołała się ona na zasady pewności prawa i niedziałania prawa wstecz.

61 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem jedynie w całkiem wyjątkowych przypadkach Trybunał, stosując ogólną zasadę pewności prawa stanowiącą nieodłączną część porządku prawnego Unii, może uznać, że należy ograniczyć w odniesieniu do wszystkich zainteresowanych możliwość powołania się na przepis, którego wykładni dokonał, w celu podważenia stosunków prawnych nawiązanych w dobrej wierze. Aby tego rodzaju ograniczenie mogło mieć miejsce, winny zostać spełnione dwie istotne przesłanki, mianowicie dobra wiara zainteresowanych i ryzyko poważnych

konsekwencji (wyrok z dnia 11 listopada 2020 r., DenizBank, C-287/19, [EU:C:2020:897](#), pkt 108 i przytoczone tam orzecznictwo).

62 W niniejszej sprawie pozwana w postępowaniu głównym ogranicza się jednak do podniesienia argumentów natury ogólnej, nie przedstawiając konkretnych i precyzyjnych dowodów mogących wykazać zasadność jej wniosku w świetle tych dwóch kryteriów.

63 W związku z tym nie ma podstaw do ograniczenia skutków niniejszego wyroku w czasie.

W przedmiocie kosztów

64 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 2 lit. b) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich**

należy interpretować w ten sposób, że:

pojęcie „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu obejmuje osobę, która zawarła umowę kredytu do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a w części niezwiązanego z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

2) **Artykuł 2 lit. b) dyrektywy 93/13**

należy interpretować w ten sposób, że:

w celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu, a w szczególności, czy gospodarczy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy, sąd odsyłający jest zobowiązany uwzględnić wszystkie istotne okoliczności towarzyszące tej umowie, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, takie jak w szczególności podział wykorzystania pożyczonego kapitału na działalność zawodową i pozazawodową, a w przypadku większej liczby kredytobiorców okoliczność, że tylko jeden z nich realizuje cel gospodarczy lub że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu przeznaczonego na cele konsumenckie od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

Jarukaitis

Csehi

Ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 8 czerwca 2023 r.

Sekretarz

A. Calot Escobar

Prezes izby

E. Regan

WYROK TRYBUNAŁU (dziewiąta izba)

z dnia 8 września 2022 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 – Umowy kredytu hipotecznego – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Przedawnienie – Zasada skuteczności

W sprawach połączonych od C-80/21 do C-82/21

mających za przedmiot wnioski o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożone przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Polska) postanowieniami z dnia 13 października (C-82/21) i 27 października 2020 r. (C-80/21 i C-81/21), które wpłynęły do Trybunału w dniach 8 lutego (C-80/21) i 9 lutego 2021 r. (C-81/21 i C-82/21), w postępowaniach:

E.K.,

S.K.

przeciwko

D.B.P. (C-80/21),

oraz

B.S.,

W.S.

przeciwko

M. (C-81/21),

oraz

B.S.,

Ł.S.

przeciwko

M. (C-82/21),

TRYBUNAŁ (dziewiąta izba),

w składzie: S. Rodin (sprawozdawca), prezes izby, J.-C. Bonichot i O. Spineanu-Matei, sędziowie,

rzecznik generalny: A.M. Collins,

sekretarz: M. Ferreira, główna administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 17 marca 2022 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu E.K. i S.K. – M. Jusypenko, adwokat,
- w imieniu D.B.P. – S. Dudzik, M. Kruk-Nieznańska, T. Spyra, A. Wróbel i A. Zapała, radcowie prawni,
- w imieniu B.S. i W.S. – J. Wędrychowska, adwokat,
- w imieniu B.S. i Ł.S. – M. Skrobacki, radca prawny,
- w imieniu M. – A. Beneturski, adwokat, A. Cudna-Wagner, P. Gasińska, radcowie prawni, B. Miąskiewicz, adwokat, i J. Wolak, radca prawny,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna i S. Żyrek, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu fińskiego – H. Leppo, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – A. Ballesteros Panizo, A. Gavela Llopis i J. Ruiz Sánchez, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – N. Ruiz García, M. Siekierzyńska oraz i A. Szymkowska, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczą wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2 Wnioski te zostały złożone w ramach trzech sporów pomiędzy, w przypadku pierwszego, E.K. i S.K. a D.B.P. (sprawa C-80/21), w przypadku drugiego, B.S. i W.S. a M. (sprawa C-81/21) i, w przypadku trzeciego, B.S. i Ł.S. a M. (sprawa C-82/21), w przedmiocie żądania tych pierwszych, występujących w charakterze konsumentów, zmierzającego do stwierdzenia nieważności umów kredytu zawartych z D.B.P. i M., instytucjami bankowymi, opartego na tym, że umowy te zawierają nieuczciwe warunki.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 ma następujące brzmienie:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

4 Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy przewiduje:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

Prawo polskie

Kodeks cywilny

5 Artykuł 5 kodeksu cywilnego w brzmieniu mającym zastosowanie do sporów w postępowaniach głównych (zwanego dalej „kodeksem cywilnym”), stanowi:

„Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współzycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”.

6 Artykuł 58 kodeksu cywilnego przewiduje:

„§ 1. Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy.

§ 2. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współzycia społecznego.

§ 3. Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana”.

7 Artykuł 65 tego kodeksu ma następujące brzmienie:

„§ 1. Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współzycia społecznego oraz ustalone zwyczaje.

§ 2. W umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu”.

8 Artykuł 117 § 1 i 2 tego kodeksu stanowi:

„§ 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu.

§ 2. Po upływie terminu przedawnienia ten, przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, chyba że zrzeka się korzystania z zarzutu przedawnienia. Jednakże zrzeczenie się zarzutu przedawnienia przed upływem terminu jest nieważne”.

9 Artykuł 118 tego kodeksu brzmi:

„Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, termin przedawnienia wynosi sześć lat, a dla roszczeń o świadczenia okresowe oraz roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – trzy lata. Jednakże koniec terminu przedawnienia przypada na ostatni dzień roku kalendarzowego, chyba że termin przedawnienia jest krótszy niż dwa lata”.

10 Artykuł 118 kodeksu cywilnego, w brzmieniu obowiązującym do dnia 8 lipca 2018 r., miał następujące brzmienie:

„Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, termin przedawnienia wynosi lat dziesięć, a dla roszczeń o świadczenia okresowe oraz roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – trzy lata”.

11 Artykuł 120 § 1 tego kodeksu stanowi:

„Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie”.

12 Artykuł 123 § 1 wspomnianego kodeksu ma następujące brzmienie:

„Bieg przedawnienia przerywa się: 1) przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, podjętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia; 2) przez uznanie roszczenia przez osobę, przeciwko której roszczenie przysługuje; 3) przez wszczęcie mediacji”.

13 Zgodnie z art. 358 § 1–3 tego kodeksu:

„§ 1. Jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia w walucie obcej.

§ 2. Wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia wymagalności roszczenia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna stanowi inaczej.

§ 3. W razie zwłoki dłużnika wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonana”.

14 Artykuł 358 § 1 kodeksu cywilnego, w brzmieniu obowiązującym do dnia 23 stycznia 2009 r., przewidywał:

„Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, zobowiązania pieniężne na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej mogą być wyrażone tylko w pieniądzu polskim”.

15 Artykuł 385¹ tego kodeksu ma następujące brzmienie:

„§ 1. Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

§ 2. Jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie.

§ 3. Niezgodnione indywidualnie są te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta.

§ 4. Ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na tym, kto się na to powołuje”.

16 Zgodnie z art. 385² wspomnianego kodeksu:

„Oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny”.

17 Artykuł 405 tego samego kodeksu brzmi następująco:

„Kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości”.

18 Artykuł 410 kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego.

§ 2. Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia”.

19 Artykuł 442¹ § 1 tego kodeksu jest sformułowany następująco:

„Roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się albo przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę”.

20 Artykuł 442¹ § 1 tego kodeksu, w brzmieniu obowiązującym do dnia 26 czerwca 2017 r., stanowił:

„Roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę”.

Ustawa Prawo bankowe

21 Artykuł 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997 r., nr 140, poz. 939), w brzmieniu mającym zastosowanie do sporów w postępowaniach głównych, ma następujące brzmienie:

„Przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu”.

22 Artykuł 69 ust. 2 ustawy Prawo bankowe, w brzmieniu mającym zastosowanie do sporów w postępowaniach głównych, stanowi:

„Umowa kredytu hipotecznego powinna być zawarta na piśmie i określać w szczególności: 1) strony umowy, 2) kwotę i walutę kredytu, 3) cel, na który kredyt został udzielony, 4) zasady i termin spłaty kredytu, 5) wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany, 6) sposób zabezpieczenia spłaty kredytu, 7) zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty kredytu, 8) terminy i sposób postawienia do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych, 9) wysokość prowizji, jeżeli umowa ją przewiduje, 10) warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy”.

Postępowania główne, pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

Sprawa C-80/21

23 E.K. i S.K. są konsumentami, którzy w latach 2006 i 2008 zawarli cztery umowy kredytu hipotecznego z D.B.P., instytucją bankową w celu sfinansowania kosztów nabycia czterech lokali mieszkalnych w Polsce. Jedna z tych umów, zawarta w dniu 8 lipca 2008 r., denominowana kursem franka szwajcarskiego (CHF), opiewała na kwotę 103 260 CHF (około 100 561 EUR) i podlegała zwrotowi w 360 miesiącach, czyli do dnia 4 sierpnia 2038 r. (zwana dalej „umową w sprawie C-80/21”). Oprocentowanie kredytu było zmienne, a wyjściowo wynosiło 3,80% w stosunku rocznym. Kredyt był spłacany w równych ratach.

24 E.K. i S.K. zaakceptowali przy tej okazji „Warunki kredytu”, które regulowały wypłaty i spłaty kredytu oraz zawierały postanowienia dotyczące sposobów płatności, a w szczególności przeliczenia na franka szwajcarskiego.

25 Zgodnie z tymi postanowieniami, po pierwsze, kwota kredytu powinna zostać wypłacona w złotych polskich (PLN), a w celu przeliczenia kwoty kredytu bank stosuje kurs kupna franka szwajcarskiego opublikowany w „Tabeli kursów wymiany” D.B.P. obowiązujący w dniu wypłaty kwoty kredytu lub miesięcznej raty. Po drugie, kredyt może być również wypłacony we frankach szwajcarskich lub w innej walucie za zgodą banku. Po trzecie, w przypadku nieprzestrzegania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu lub stopnia wypłacalności, bank może wypowiedzieć umowę lub obniżyć kwotę przyznanego kredytu, jeżeli kredyt ten nie został wypłacony w całości. Po czwarte, spłata kredytu jest dokonywana poprzez obciążanie na rzecz banku rachunku bankowego kredytobiorcy kwotą w złotych polskich stanowiącą równowartość bieżącej raty we frankach szwajcarskich, zadłużenia przeterminowanego i innych należności banku we frankach szwajcarskich obliczonych przy zastosowaniu kursu sprzedaży franka szwajcarskiego opublikowanego w „Tabeli kursów wymiany” obowiązującego w banku na dwa dni robocze przed terminem każdej spłaty kwoty kredytu.

26 W toku procedury zawierania umowy w sprawie C-80/21 E.K. i S.K. kontaktowali się z bankiem za pomocą środków komunikacji zdalnej, a większość dokumentów kredytowych została podpisana przez pełnomocników wyznaczonych przez E.K. i S.K. bez negocjowania żadnego z warunków tej umowy z D.B.P. E.K. i S.K. zwrócili się do D.B.P. o przesłanie im projektu umowy, tak aby mogli ją podpisać w drodze e-maila, jednak prośby te pozostały bez odpowiedzi, a umowę kredytu w sprawie C-80/21 podpisali w imieniu E.K. i S.K. ich pełnomocnicy.

27 Stwierdziwszy, że umowa w sprawie C-80/21 zawierała nieuczciwe warunki umowne, E.K. i S.K. wnieśli pozew do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie o zasądzenie na ich rzecz od D.B.P. kwoty 26.274,90 PLN (około 5716 EUR) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 lipca 2018 r. do dnia zapłaty.

28 W toku postępowania przed sądem odsyłającym E.K. i S.K. zostali poinformowani o skutkach ewentualnego uznania umowy za nieważną w sprawie C-80/21. Powodowie oświadczyli, że rozumieją prawne i finansowe skutki nieważności umowy kredytu, akceptują je i wyrażają zgodę na uznanie umowy za nieważną przez sąd odsyłający.

29 Sąd odsyłający wskazuje, że zgodnie z niemal całkowicie utrwalonym orzecznictwem sądy polskie stoją na stanowisku, że klauzule przeliczeniowe, w szczególności te dotyczące możliwości spłaty kredytu przez kredytobiorcę we frankach szwajcarskich lub w innej walucie za zgodą banku (zwane dalej „klauzulami przeliczeniowymi”), są niedozwolone. Niemniej jednak większość sądów krajowych twierdzi, że klauzule przeliczeniowe są tylko częściowo nieuczciwe, w szczególności ze względu na to, że uzależniają one zapłatę i spłacanie kredytu we frankach szwajcarskich od wyraźnej zgody banku i że po orzeczeniu ich nieważności bank nie uniemożliwia wykonania umowy.

30 Sąd odsyłający wskazuje, po pierwsze, że praktyka orzecznicza, zgodnie z którą możliwe jest stwierdzenie nieważności części klauzul przeliczeniowych, zgodnie z którą wypłata i spłata kredytu mogą być dokonywane we frankach szwajcarskich wyłącznie za zgodą banku, tak aby umożliwić kredytobiorcy przeprowadzenie tych transakcji we frankach

szwajcarskich bez tej uprzedniej zgody, prowadzi do zmiany treści nieuczciwego warunku, co byłoby sprzeczne z orzecznictwem Trybunału.

31 Ponadto sąd ten zauważa, że taka praktyka z jednej strony ogranicza skutek odstrasżający wynikający ze stwierdzenia nieważności nieuczciwego warunku, ponieważ gwarantuje przedsiębiorcy wprowadzającemu do umowy nieuczciwe warunki, że w najgorszym dla niego wypadku sąd dokona takiej ich modyfikacji, która zapewni dalsze niezakłócone wykonywanie umowy, zaś taki przedsiębiorca nie poniesie niemal żadnych negatywnych konsekwencji. Z drugiej strony nie zapewnia ona ochrony konsumentów, którzy opierając się na treści umowy, są przekonani, że są zobowiązani do spłaty kredytu wyłącznie w złotych polskich, chyba że bank wyraził wyraźną zgodę na spłatę we frankach szwajcarskich, do czasu wydania przez sąd krajowy odmiennego orzeczenia.

32 Po drugie, sąd odsyłający, przypominając stanowisko Sądu Najwyższego (Polska), przedstawił orzecznictwo krajowe, na podstawie którego w przypadku gdy jedynie pewne warunki umowy są nieuczciwe i w konsekwencji niewiążące konsumenta, ich unieważnienie nie stoi na przeszkodzie temu, aby dokonać zmiany innych postanowień umowy w taki sposób, aby finalnie umowę dało się wykonywać. Ściślej rzecz ujmując, do sądu krajowego należy dokonanie wykładni woli stron i uznanie, że kwota kredytu została ustalona nie we frankach szwajcarskich, lecz w złotych polskich. Jednakże zdaniem tego sądu orzecznictwo to, oparte zasadniczo na art. 65 § 2 kodeksu cywilnego, może okazać się sprzeczne z art. 6 i 7 dyrektywy 93/13. W sytuacji bowiem, w której konsument przyjął nieważność umowy, taka praktyka krajowa byłaby sprzeczna w szczególności z zakazem zmiany przez sąd umowy w inny sposób niż przez stwierdzenie nieważności nieuczciwych warunków.

33 Po trzecie, sąd odsyłający w zakresie, w jakim E.K. i S.K. zgodzili się na stwierdzenie nieważności umowy w sprawie C-80/21, rozważa trzecie rozwiązanie. W pierwszej kolejności sąd krajowy mógłby uznać, że klauzule przeliczeniowe – jako całość – stanowią nieuczciwe warunki umowne, które nie są wiążące dla stron i bez których umowa nie może dalej obowiązywać. W drugiej kolejności sąd ten mógłby wówczas stwierdzić, że taka umowa, która nie zawiera postanowień koniecznych dotyczących sposobów spłaty kredytu i udostępnienia kredytobiorcy środków finansowych, jest sprzeczna z prawem, a zatem nieważna, w związku z czym wszystkie świadczenia dokonane w wykonaniu umowy byłyby nienależne i podlegające zwrotowi. Jednakże sąd ten zauważa, że takie rozwiązanie byłoby sprzeczne z dokonywaną przez sądy krajowe wykładnią właściwych przepisów krajowych.

34 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą sąd nie stwierdza nieuczciwego charakteru całego warunku umownego, a jedynie tę jego część, przez którą warunek jest nieuczciwy, w rezultacie czego warunek ten pozostaje częściowo skuteczny?

2) Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą sąd po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunku umownego, bez którego umowa nie mogłaby

obowiązywać, może zmodyfikować pozostałą część umowy w drodze wykładni oświadczeń woli stron, aby zapobiec nieważności umowy, która jest korzystna dla konsumenta?”.

Sprawa C-81/21

35 W dniu 3 lutego 2009 r. B.S. i W.S., dwaj konsumenci, zawarli z M., instytucją bankową, umowę kredytu hipotecznego na kwotę 340 000 PLN (około 73 971 EUR), przeznaczonego dla osób fizycznych i indeksowanego do franka szwajcarskiego, w celu nabycia mieszkania (zwaną dalej „umową w sprawie C-81/21”). Okres kredytowania wynosił 360 miesięcy, czyli od dnia 3 lutego 2009 r. do dnia 12 lutego 2039 r., i podlegał spłacie w stałych ratach miesięcznych. Był to kredyt o zmiennej stopie oprocentowania. Raty kapitałowo-odsetkowe podlegały spłacie w złotych polskich po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży opublikowanego w „Tabeli kursów wymiany” banku. Wcześniejsza spłata całości kredytu lub raty kapitałowo-odsetkowej, a także spłata przekraczająca wysokość raty powodowały, że kwota spłaty była przeliczana po kursie sprzedaży franka szwajcarskiego publikowanym w „Tabeli kursów wymiany” banku obowiązującym na dzień i godzinę spłaty.

36 W dniu 18 lutego 2012 r. strony zawarły aneks do umowy w sprawie C-81/21, który pozwalał B.S. i W.S. spłacać raty kredytu bezpośrednio we frankach szwajcarskich.

37 Stwierdziwszy, że umowa w sprawie C-81/21 zawierała nieuczciwe warunki umowne, B.S. i W.S. w dniu 23 lipca 2020 r. wnieśli pozew do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie o zasądzenie na ich rzecz od M. kwoty 37 866,11 PLN (około 8238 EUR) i kwoty 5358,10 CHF (około 5215 EUR) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, a także zwrotu równowartości nadwyżki kwot wpłat kapitałowych i składki ubezpieczenia kredytu.

38 Od dnia 1 czerwca 2010 r. do dnia 12 stycznia 2020 r. B.S. i W.S. wpłacili na rzecz M. tytułem spłaty kredytu kwotę stanowiącą równowartość 219 169,44 PLN (około 47 683 EUR). Zdaniem sądu odsyłającego, gdyby przyjąć, że B.S. i W.S. nie wiązały pewne warunki umowy w sprawie C-81/21 przy jednoczesnym obowiązywaniu pozostałych postanowień umowy, suma wpłat w tym okresie wynosiłaby o 43 749,97 PLN (około 9518 EUR) mniej. Ponadto, gdyby kurs wymiany stosowany do spłaty był kursem średnim Narodowego Banku Polski zamiast kursu ustalonego przez M., B.S. i W.S. wpłaciliby 2813,45 PLN (około 611 EUR) i 2369,79 CHF (około 2306 EUR) poniżej kwoty rat miesięcznych rzeczywiście zapłaconych w tym okresie.

39 Sąd odsyłający uściśliła, że zgodnie z niemal całkowicie utrwalonym orzecznictwem sądy polskie stoją na stanowisku, że klauzule przeliczeniowe, które wynikają z wzorców umów i które z tego względu nie były indywidualnie negocjowane, są uważane za niedozwolone na podstawie art. 385¹ § 1 kodeksu cywilnego. Zawisły przed nim spór dotyczy jednak konsekwencji takiego stwierdzenia.

40 W tym względzie sąd ten zauważa, że w dawniejszym orzecznictwie krajowym często spotykane były poglądy, iż brak związania konsumenta klauzulami przeliczeniowymi wywołuje jedynie taki skutek, że kapitał kredytu i raty kredytu powinny zostać przeliczone na podstawie innego kursu niż kurs pozwanego banku. Tymczasem w wyroku z dnia 3 października 2019 r., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), Trybunał orzekł, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wypełnieniu

luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę.

41 Sąd odsyłający wyjaśnia, że w orzecznictwie sądów polskich dominują dwa przeciwstawne poglądy. Według pierwszego poglądu umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej po usunięciu klauzul przeliczeniowych powinna być traktowana jako umowa kredytu złotówkowego. Zgodnie z drugim poglądem wyeliminowanie takich warunków powoduje nieważność całej umowy. Sąd ten przypomina jednak, że w czasie gdy obowiązywał już art. 358 kodeksu cywilnego w nowym brzmieniu, został rozwinięty trzeci pogląd, zgodnie z którym stwierdzenie abuzywności części postanowień dotyczących indeksacji nie musi oznaczać, że zakwestionowaniu podlega cały opisywany mechanizm waloryzacji, w związku z czym postanowienia uznane za niedozwolone podlegają zniesieniu w zakresie, w jakim ich treść jest niezgodna z prawem. W ten sposób uznanie nieuczciwego charakteru klauzul przeliczeniowych mogłoby doprowadzić do unieważnienia umowy w całości lub stwierdzenia nieważności części jej warunków, o ile bez nieuczciwych warunków umowa mogłaby zostać utrzymana w pierwotnej formie zamierzonej przez umawiające się strony.

42 Sąd odsyłający stoi na stanowisku, w świetle właściwego orzecznictwa Trybunału, że jeżeli sąd krajowy stwierdzi, iż dany warunek jest nieuczciwy, powinien stwierdzić, że warunek ten od początku i w całości nie wiąże konsumenta. Następnie sąd powinien rozważyć, czy umowa może funkcjonować bez nieuczciwego warunku. Jeśli jest to możliwe, sąd powinien poprzestać na uznaniu, że umowa obowiązuje z wyłączeniem klauzul abuzywnych i tym samym problem zastosowania przepisu dyspozytywnego w ogóle nie powstaje. Natomiast w razie stwierdzenia przez ten sąd, że umowa nie może istnieć bez nieuczciwego warunku i w konsekwencji należałoby ją uznać za nieważną, sąd powinien rozważyć, czy taka nieważność jest niekorzystna dla konsumenta. W takim wypadku albo gdy konsument wyraża zgodę na nieważność umowy w całości, sąd jest zobowiązany do uznania umowy za nieważną w całości i nie może uzupełnić jej treści przepisem dyspozytywnym.

43 W niniejszej sprawie B.S. i W.S., którzy oświadczyli, że rozumieją prawne i finansowe skutki nieważności umowy w sprawie C-81/21 i akceptują je, zwracają się z pytaniem, czy sąd odsyłający powinien stwierdzić, że umowa w sprawie C-81/21 może nadal obowiązywać bez klauzuli przeliczeniowej po dokonaniu zwrotu nadwyżki zapłaconych miesięcznych rat. Jeżeli natomiast sąd ten uzna, że umowa w sprawie C-81/21 nie może dalej obowiązywać bez klauzuli przeliczeniowej, domagają się oni zwrotu wszystkich zapłaconych rat miesięcznych. Biorąc pod uwagę zasady wypracowane w orzecznictwie Trybunału oraz zważywszy na zakres żądania skierowanego przez B.S. i W.S., sąd odsyłający uważa, że jest rzeczywiście zobowiązany do wyboru jednego z tych dwóch rozwiązań, bez możliwości odwołania się do przepisu prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, gdyż w przeciwnym razie doszłoby do naruszenia art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Tymczasem te dwie możliwości wydają się sprzeczne z rozwiązaniem, za którym opowiadają się sądy krajowe w następstwie wejścia w życie w dniu 24 stycznia 2009 r., czyli po zawarciu umowy w sprawie C-81/21, nowego brzmienia art. 358 kodeksu cywilnego.

44 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą sąd po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunku umownego, nieskutkującego nieważnością umowy, może uzupełnić treść umowy przepisem dyspozytywnym prawa krajowego?

2) Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą sąd po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunku umownego, skutkującego nieważnością umowy, może uzupełnić treść umowy przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, aby zapobiec nieważności umowy, pomimo że konsument godzi się na nieważność umowy?”.

Sprawa C-82/21

45 W dniu 4 sierpnia 2006 r. B.S. i Ł.S., dwaj konsumenci, zawarli z M., instytucją bankową, umowę kredytu hipotecznego na kwotę 600 000 PLN (około 130 445 EUR), przeznaczonych dla osób fizycznych i indeksowanego do franka szwajcarskiego w celu nabycia mieszkania (zwaną dalej „umową w sprawie C-82/21”). Okres kredytowania wynosił 360 miesięcy, czyli od dnia 8 sierpnia 2006 r. do dnia 5 sierpnia 2036 r. Kredyt był spłacany w drodze malejących rat miesięcznych i był kredytem o zmiennej stopie oprocentowania. W niniejszej sprawie raty kapitałowo-odsetkowe miały być spłacane w złotych polskich po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży franka szwajcarskiego opublikowanego w „Tabeli kursów wymiany” banku obowiązującego na dzień spłaty. Przewidziano również, że przedterminowa spłata całości kredytu lub miesięcznej raty albo kwoty wyższej od kwoty miesięcznej pociąga za sobą przeliczenie kwoty spłaty według kursu sprzedaży franka szwajcarskiego, opublikowanego w tej samej tabeli.

46 W dniu 8 grudnia 2008 r. B.S. i Ł.S. zawarli aneks do umowy kredytu w sprawie C-82/21, na podstawie którego wysokość oprocentowania kredytu stanowiła stawka bazowa tzw. „LIBOR 3M” powiększona o stałą w całym okresie kredytowania marżę banku w wysokości 0,57%.

47 Stwierdziwszy, że umowa w sprawie C-80/21 zawierała nieuczciwe warunki umowne, w szczególności przewidywała przeliczanie kapitału i rat kredytu po kursie franka szwajcarskiego oraz upoważniała M. do zmiany oprocentowania kredytu, B.S. i Ł.S. wnieśli do Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie pozew o zapłatę na ich rzecz od D.B.P. kwoty 74.414,52 PLN (około 16 285 EUR) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 lipca 2019 r. do dnia zapłaty. Ponadto B.S. i Ł.S. utrzymują, że gdyby uznano, iż umowa kredytu w sprawie C-82/21 jest nieważna w całości, którą to konsekwencję rozumieją i z nią się godzą, M. powinien zwrócić im całość rat kredytowych, a w tym przypadku żądają zasądzenia od M. na ich rzecz kwoty 72 136,01 PLN (około 15 787 EUR), odpowiadającej sumie miesięcznych rat zapłaconych w okresie od dnia 5 października 2006 r. do dnia 5 marca 2010 r.

48 Na podstawie orzecznictwa krajowego, zgodnie z którym postanowienia umowy kredytu tego rodzaju jak te, które wypowiedzieli B.S. i Ł.S., są niedozwolone i powinny skutkować nieważnością całej umowy, sąd odsyłający zamierza stwierdzić nieważność

umowy w sprawie C-82/21. Takie stwierdzenie nieważności miałyby jednak skutek *ex tunc*, w związku z czym wszystkie świadczenia wykonane w ramach tej umowy powinny podlegać zwrotowi na podstawie art. 405 kodeksu cywilnego w związku z art. 410 § 1 tego kodeksu. M. powołuje się jednak na przedawnienie roszczenia B.S. i Ł.S. Zdaniem sądu odsyłającego w zakresie, w jakim w niniejszym przypadku powództwo tych stron jest oparte na roszczeniu majątkowym, jest on rzeczywiście zobowiązany do zbadania, czy roszczenie to nie jest w całości lub w części przedawnione, na podstawie ogólnej zasady przedawnienia roszczeń, które w odniesieniu do wierzytelności powstałych przed dniem 9 lipca 2018 r. ulega przedawnieniu po upływie terminu dziesięciu lat.

49 W tym względzie sąd ten uważa, że podstawowym problemem dla oceny zasadności zarzutu przedawnienia podniesionego przez M. jest jednak ocena, od kiedy należy liczyć początek biegu przedawnienia roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia. Zgodnie z orzecznictwem sądów polskich powstałym na podstawie art. 120 § 1 kodeksu cywilnego ten początek biegu terminu odpowiada dacie, w której nienależne świadczenie zostało wykonane. W tym względzie dla rozpoczęcia biegu przedawnienia nie ma znaczenia moment, w którym świadczący dowiedział się o tym, że świadczenie było nienależne, ani kiedy rzeczywiście wezwał dłużnika do jego zwrotu. Sąd odsyłający uściśla, że powyższe wnioski mają zastosowanie również do spraw o zapłatę nienależnego świadczenia spełnionego w wykonaniu nieważnych postanowień umownych w sytuacji, w której strona nie zdawała sobie sprawy z nieważności tych postanowień.

50 Jednakże względy te, zastosowane do powództwa B.S. i Ł.S., powinny skłonić sąd odsyłający do wydania orzeczenia, że roszczenie o zwrot każdej miesięcznej raty zapłaconej ponad dziesięć lat przed dniem wniesienia przez te strony powództwa o zwrot, czyli przed dniem 7 sierpnia 2009 r., uległo przedawnieniu. Sąd odsyłający ma wątpliwości co do zgodności takiego rozwiązania z dyrektywą 93/13.

51 Zdaniem sądu odsyłającego taka wykładnia art. 120 § 1 kodeksu cywilnego jest niezgodna z zasadą skuteczności, ponieważ stoi ona na przeszkodzie temu, by powództwo o zwrot było uzależnione od terminu, który zaczyna biec niezależnie od tego, czy konsument powziął wiedzę lub mógł racjonalnie wiedzieć w tej dacie o nieuczciwym charakterze warunku tej umowy powołanego na poparcie powództwa o zwrot. Taka wykładnia mogłaby bowiem uczynić nadmiernie utrudnionym wykonywanie praw przyznanych konsumentowi przez dyrektywę 93/13.

52 Zdaniem sądu odsyłającego termin przedawnienia prawa konsumenta do zwrotu nie powinien rozpocząć biegu dopóty, dopóki konsument nie dowiedział się o nieuczciwym charakterze warunku umownego, lub przynajmniej przed momentem, w którym powinien był o nim racjonalnie wiedzieć, w związku z czym zawężająca wykładnia art. 120 § 1 kodeksu cywilnego nie odpowiada wymogom dyrektywy 93/13. Dodaje on, że inne przepisy prawa krajowego nie pozwalają na zrekompensowanie takiej zawężającej wykładni.

53 Ponadto sąd odsyłający wskazuje, że krajowe orzecznictwo i doktryna reprezentują pogląd, w myśl którego w przypadku stwierdzenia nieważności umowy roszczenie banku do uzyskania natychmiastowego zwrotu kwoty kredytu będzie wymagalne dopiero od momentu, w którym kredytobiorca ostatecznie postanowił zaakceptować skutki anulowania umowy kredytu. Wynika stąd, że w rzeczywistości roszczenie konsumenta o zwrot nienależnego świadczenia wynikające z nieważnej umowy kredytu należy uznać za przynajmniej częściowo przedawnione, podczas gdy analogiczne roszczenie banku co do zasady nie uległoby

przedawnieniu. Taka sytuacja byłaby szczególnie niekorzystna dla konsumentów, nie dawałaby gwarancji wymaganych przez dyrektywę 93/13 i naruszałaby zasadę równoważności.

54 Zdaniem sądu odsyłającego ta ostatnia zasada zostaje również naruszona, ponieważ termin przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot nienależnego świadczenia na podstawie prawa Unii rozpoczynałby bieg wcześniej, niż gdyby powoływał się on na podobne roszczenie na podstawie przepisów krajowych dotyczących w dziedzinie odpowiedzialności deliktowej. W tym ostatnim przypadku bowiem zgodnie z art. 442¹ § 1 kodeksu cywilnego termin przedawnienia może rozpocząć bieg dopiero od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

55 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13], a także zasady równoważności, skuteczności i pewności prawa należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej przepisów krajowych, zgodnie z którą roszczenie konsumenta o zwrot niesłusznie zapłaconych kwot na podstawie nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem ulega przedawnieniu po upływie terminu dziesięciu lat, który zaczyna biec od dnia każdorazowego spełnienia świadczenia przez konsumenta, także w wypadku, kiedy konsument nie wiedział o nieuczciwym charakterze tego warunku?”.

Postępowanie przed Trybunałem

56 Postanowieniem prezesa Trybunału z dnia 14 kwietnia 2021 r. sprawy od C-80/21 do C-82/21 zostały połączone w celu łącznego rozpoznania w ramach pisemnego i ustnego etapu postępowania oraz wydania wyroku.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego w sprawie C-80/21

57 Poprzez to pytanie sąd odsyłający dąży zasadniczo do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, tak że po usunięciu takich elementów warunek ten pozostaje częściowo skuteczny.

58 W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie należy przede wszystkim przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sądy odsyłające są zobowiązane do odstąpienia od stosowania nieuczciwych warunków umownych, aby nie wywierały one, w braku sprzeciwu konsumenta, wiążących wobec niego skutków (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 52 i przytoczone tam orzecznictwo).

59 Następnie zgodnie z orzecznictwem Trybunału w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą

a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).

60 Wreszcie, gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniałoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez sam brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byliby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały one być unieważnione, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców (wyrok z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).

61 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że część klauzul przeliczeniowych, która zgodnie z polskim orzecznictwem jest nieuczciwa, dotyczy zgody banku na wypłatę i spłatę kredytu we frankach szwajcarskich.

62 W tym względzie Trybunał orzekł wprawdzie, że wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy odstraszący cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Przepisy te stoją natomiast na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu (zob. podobnie wyrok z dnia 29 kwietnia 2021 r., Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, pkt 80 i przytoczone tam orzecznictwo).

63 W niniejszym przypadku żaden element akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, nie wskazuje na to, że istnieją przepisy krajowe regulujące stosowanie klauzuli przeliczeniowej, które przyczyniają się do zapewnienia odstraszącego skutku dyrektywy 93/13, ani że nieuczciwa część klauzuli przeliczeniowej stanowi odrębne zobowiązanie umowne, w związku z czym usunięcie tej części nie oznaczałoby zmiany tego warunku poprzez naruszenie jego istoty. Do sądu odsyłającego należy jednak zbadanie, czy zostały spełnione przesłanki określone w orzecznictwie przytoczonym w poprzednim punkcie niniejszego wyroku.

64 Z powyższych rozważań wynika, iż art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany

treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę, czego zweryfikowanie należy do sądu odsyłającego.

W przedmiocie pytania pierwszego w sprawie C-81/21

65 Poprzez to pytanie sąd odsyłający dąży zasadniczo do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego.

66 Należy przypomnieć, że celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, a w szczególności drugiego członu zdania, nie jest unieważnienie wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki, lecz zastąpienie formalnej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, jaką ustanawia umowa, równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości między nimi, przy czym uściślono, że dana umowa musi co do zasady nadal obowiązywać bez zmian innych niż wynikające ze zniesienia nieuczciwych warunków. O ile ten ostatni warunek jest spełniony, dana umowa może, zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, zostać utrzymana w mocy, pod warunkiem że zgodnie z przepisami prawa krajowego takie utrzymanie w mocy umowy bez nieuczciwych postanowień jest prawnie możliwe, co musi zostać zweryfikowane przy zastosowaniu obiektywnego podejścia (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 39).

67 Wyjątkowa możliwość zastąpienia nieuczciwego postanowienia umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym jest ograniczona do przypadków, w których usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki, tak że ten ostatni zostałby tym ukarany (zob. podobnie wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

68 W związku z tym, jeżeli umowa może nadal obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków, sąd krajowy nie może zastąpić tych warunków przepisem krajowym o charakterze dyspozytywnym.

69 Z powyższego wynika, iż art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego.

W przedmiocie pytania drugiego w sprawie C-80/21 i pytania drugiego w sprawie C-81/21

70 Poprzez te pytania, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający dąży zasadniczo do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność pociąga za sobą nieważność tej umowy w całości, zastąpić ten warunek albo wykładnią oświadczeń woli stron w celu

uniknięcia unieważnienia tej umowy, albo przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, nawet jeśli konsument został poinformowany o skutkach nieważności tejże umowy i zaakceptował je.

71 W pierwszej kolejności należy przypomnieć, że jak wynika z pkt 67 niniejszego wyroku, wyjątkowa możliwość zastąpienia nieuczciwego warunku umownego przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym jest ograniczona do przypadków, w których usunięcie tego nieuczciwego warunku umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie szkodliwe skutki, tak że ten ostatni zostałby tym ukarany.

72 W drugiej kolejności należy podkreślić, że ta możliwość zastąpienia, stanowiąca wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę, i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie mają zawierać nieuczciwych warunków (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo).

73 W trzeciej kolejności, jeśli chodzi o znaczenie, jakie należy przypisać woli wyrażonej w tym względzie przez konsumenta odnośnie do powołania się na dyrektywę 93/13, Trybunał uściślił, w odniesieniu do obowiązku sądu krajowego w zakresie pominięcia, w razie potrzeby z urzędu, nieuczciwych postanowień umownych zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, że sąd ten nie ma obowiązku odstąpienia od stosowania danego warunku, jeżeli konsument, po powiadomieniu go przez rzeczony sąd, ma zamiar nie podnosić jego nieuczciwego i niewiążącego charakteru, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek (zob. podobnie wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).

74 W czwartej i ostatniej kolejności Trybunał orzekł również, iż art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że z jednej strony skutki dla sytuacji konsumenta wynikające z unieważnienia umowy w całości, takie jak te, o których mowa w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), należy oceniać w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, a z drugiej strony do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 56 i przytoczone tam orzecznictwo). Wyrażona przez zainteresowanego konsumenta wola nie może przeważać nad oceną, która wchodzi w zakres suwerennych uprawnień sądu, przed którym zawisł spór, kwestii, czy zastosowanie środków przewidzianych przez właściwe przepisy krajowe pozwala na przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, jaka istniałaby w braku tego nieuczciwego warunku (zob. podobnie wyrok z dnia 2 września 2021 r., OTP Jelzálogbank i in., C-932/19, EU:C:2021:673, pkt 50).

75 W niniejszym przypadku, po pierwsze, z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika, że zarówno E.K. i S.K. w sprawie C-80/20, jak i B.S. i W.S. w sprawie C-81/21 zostali poinformowani o konsekwencjach związanych z unieważnieniem umów o kredyt w całości i że strony te zgodziły się na takie stwierdzenie nieważności.

76 Po drugie, z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd odsyłający, z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi nie wynika, by istniały przepisy prawa polskiego o charakterze

dyspozytywnym, mające zastąpić uchylone nieuczciwe warunki umowne. Sąd odsyłający zwraca się bowiem do Trybunału *a priori* o możliwość zastąpienia nieuczciwych warunków, uchylonych przez przepisy prawa krajowego o charakterze ogólnym, które nie mają zastosowania konkretnie do umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem.

77 Tymczasem Trybunał stwierdził, iż art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych ani przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę (zob. podobnie wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 62).

78 W każdym razie, jak wynika z pkt 75 niniejszego wyroku, w niniejszej sprawie konsumenci, których dotyczą postępowania główne, zostali poinformowani o konsekwencjach związanych z całkowitym unieważnieniem zawartych umów o kredyt i je zaakceptowali. W tych okolicznościach, biorąc pod uwagę determinujący charakter woli konsumentów, o czym przypomniano w pkt 74 niniejszego wyroku, nie wydaje się, aby została spełniona przesłanka, zgodnie z którą unieważnienie całej umowy naraziłoby zainteresowanych konsumentów na szczególnie szkodliwe konsekwencje, wymagane do tego, aby sąd krajowy był uprawniony do zastąpienia nieuczciwego warunku, którego nieważność stwierdzono, przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym. Ustalenie tego faktu należy jednak do sądu odsyłającego.

79 Co się tyczy możliwości zastąpienia nieważnego warunku umownego wykładnią sądową, należy ją wykluczyć.

80 W tym względzie wystarczy przypomnieć, że sądy krajowe są zobowiązane wyłącznie do odstąpienia od stosowania nieuczciwego warunku umownego, aby nie wywierał on obligatoryjnych skutków wobec konsumenta, przy czym nie są one uprawnione do zmiany jego treści. Umowa powinna bowiem w zasadzie nadal obowiązywać, bez jakiegokolwiek zmiany innej niż wynikająca z usunięcia nieuczciwych warunków, o ile takie dalsze obowiązywanie umowy jest prawnie możliwe zgodnie z normami prawa wewnętrznego (zob. podobnie wyrok z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 65 i przytoczone tam orzecznictwo).

81 W odniesieniu do możliwości utrzymania w mocy umowy, która nie może pozostać w mocy po usunięciu z niej nieuczciwego warunku, bez względu na fakt, że dany konsument zaakceptował jej nieważność, Trybunał orzekł, po pierwsze, że dyrektywa 93/13 stoi na przeszkodzie ustawodawstwu krajowemu, które uniemożliwia sądowi rozpoznającemu sprawę uwzględnienie żądania stwierdzenia nieważności umowy opartego na nieuczciwym charakterze warunku, jeżeli zostanie stwierdzone, że warunek ten jest nieuczciwy i że umowa nie może dalej obowiązywać bez takiego warunku (zob. podobnie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, pkt 56).

82 Po drugie, Trybunał stwierdził również, że dyrektywa ta nie stoi zatem na przeszkodzie temu, aby państwo członkowskie ustanowiło, z poszanowaniem prawa Unii, przepisy krajowe pozwalające na stwierdzenie nieważności całości umowy, która została zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem i zawiera jeden lub więcej nieuczciwych warunków, jeśli takie

rozwiązanie zapewnia konsumentowi lepszą ochronę (wyrok z dnia 15 marca 2012 r., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, pkt 35).

83 Z orzecznictwa tego wynika, że sąd krajowy nie jest uprawniony do zmiany treści nieuczciwego warunku, którego nieważność została stwierdzona, w celu utrzymania obowiązywania umowy, która nie może pozostać w mocy po usunięciu tego warunku, jeżeli dany konsument został poinformowany o skutkach unieważnienia umowy i zgodził się na konsekwencje tej nieważności.

84 Z całości powyższych rozważań wynika, iż art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, który pociąga za sobą nieważność tej umowy w całości, zastąpić warunek umowny, którego nieważność została stwierdzona, albo wykładnią oświadczenia woli stron w celu uniknięcia unieważnienia tej umowy, albo przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, nawet jeśli konsument został poinformowany o skutkach nieważności tejże umowy i zaakceptował je.

W przedmiocie jedyne pytania w sprawie C-82/21

85 Poprzez to pytanie sąd odsyłający dąży zasadniczo do ustalenia, czy dyrektywę 93/13, analizowaną w świetle zasady skuteczności, należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot kwot nienależnie zapłaconych przedsiębiorcy w wykonaniu nieuczciwego warunku umowy kredytu rozpoczyna swój bieg w dniu każdego świadczenia wykonanego przez tego konsumenta, nawet jeśli ten ostatni nie był w stanie w tym dniu samodzielnie dokonać oceny tego nieuczciwego charakteru warunku umownego lub nie powziął wiedzy o nieuczciwym charakterze tego warunku i bez uwzględnienia okoliczności, że umowa przewidywała okres spłaty – w niniejszym przypadku trzydziestoletni – znacznie przekraczający dziesięcioletni ustawowy termin przedawnienia.

86 W tym względzie należy zauważyć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w braku stosownych uregulowań unijnych w tej dziedzinie właściwymi procedurami służącymi zapewnieniu ochrony konsumentów przewidzianej w dyrektywie 93/13 są – zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej państw członkowskich – procedury ustanowione w wewnętrznym porządku prawnym tych państw. Jednocześnie owe krajowe przepisy nie mogą być mniej korzystne od procedur dotyczących podobnych sytuacji o charakterze wewnętrznym (zasada równoważności) ani zorganizowane w taki sposób, by czyniły wykonywanie uprawnień przyznanych przez prawo Unii nadmiernie utrudnionym lub praktycznie niemożliwym (zasada skuteczności) (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).

87 Jeśli chodzi o zasadę skuteczności, to należy zauważyć, że każdy przypadek, w którym powstaje pytanie, czy krajowe przepisy proceduralne czynią niemożliwym lub zbyt utrudnionym stosowanie prawa Unii, należy rozpatrywać z uwzględnieniem miejsca danego przepisu w całości procedury, jej przebiegu i jej cech szczególnych przed poszczególnymi sądami krajowymi. Z tej perspektywy należy uwzględnić w razie potrzeby zasady leżące u podstaw krajowego systemu sądownictwa, takie jak ochrona prawa do obrony, zasada pewności prawa i prawidłowy przebieg postępowania (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP

Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

88 Ponadto Trybunał wyjaśnił, że ciążący na państwach członkowskich obowiązek zapewnienia skuteczności praw, które jednostki wywodzą z prawa Unii, oznacza, w szczególności w odniesieniu do praw wynikających z dyrektywy 93/13, wymóg skutecznej ochrony sądowej, ustanowiony również w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, który ma zastosowanie między innymi do określania zasad proceduralnych dotyczących takich powództw opartych na takich prawach (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

89 Co się tyczy analizy cech terminu przedawnienia rozpatrywanego w postępowaniu głównym, Trybunał uściślił, że analiza ta musi dotyczyć w szczególności długości tego terminu oraz zasad jego stosowania, w tym sposobu, w jaki następuje rozpoczęcie biegu przez ten termin (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).

90 Wprawdzie Trybunał orzekł, że powództwo wniesione przez konsumenta w celu stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku znajdującego się w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem nie może podlegać żadnemu terminowi przedawnienia (zob. podobnie wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo), niemniej jednak uściślił on, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoją na przeszkodzie przepisom krajowym, które obwarowują terminem przedawnienia powództwo takiego konsumenta mające na celu powołanie się na skutki restytucyjne tego stwierdzenia, z zastrzeżeniem poszanowania zasad równoważności i skuteczności (zob. podobnie wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo).

91 Należy zatem stwierdzić, że przeciwstawienie terminu przedawnienia roszczeniom o charakterze restytucyjnym skierowanym przez konsumentów w celu dochodzenia praw, które wywodzą oni z dyrektywy 93/13, nie jest samo w sobie sprzeczne z zasadą skuteczności, o ile jego stosowanie nie czyni praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym wykonywanie praw przyznanych przez tę dyrektywę (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

92 Co się tyczy długości terminu przedawnienia, któremu podlega żądanie wniesione przez konsumenta w celu zwrotu nienależnie zapłaconych kwot na podstawie nieuczciwych warunków w rozumieniu dyrektywy 93/13, należy zauważyć, że Trybunał miał już okazję wypowiedzieć się w przedmiocie zgodności z zasadą skuteczności krótszych terminów przedawnienia w porównaniu do terminu przedawnienia będącego przedmiotem postępowania głównego, wynoszącego trzy i pięć lat, które były przeciwstawiane powództwom zmierzającym do wykazania nieuczciwego charakteru warunku umownego. Pod warunkiem że terminy te są ustalone i znane z wyprzedzeniem, wydaje się co do zasady, że są one rzeczywiście wystarczające na przygotowanie i wytoczenie przez konsumenta skutecznego powództwa. Tak więc terminy wynoszące od trzech do pięciu lat nie są same w sobie sprzeczne z zasadą skuteczności (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas

Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).

93 W konsekwencji należy uznać, że w zakresie, w jakim dziesięcioletni termin przedawnienia, taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, na który powołano się wobec żądania podniesionego przez konsumenta w celu uzyskania zwrotu nienależnie wypłaconych kwot na podstawie nieuczciwych warunków umownych w rozumieniu dyrektywy 93/13, jest z góry ustalony i znany, nie wydaje się on mieć takiego charakteru, aby czynił korzystanie z praw przyznanych przez dyrektywę 93/13 praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym. Termin taki jest bowiem zasadniczo faktycznie wystarczający, aby umożliwić konsumentowi przygotowanie i wytoczenie skutecznego powództwa w celu dochodzenia praw wywodzonych przez niego z tej dyrektywy, w szczególności w formie roszczeń o charakterze restytucyjnym, opartych na nieuczciwym charakterze warunku umownego.

94 Niemniej jednak należy uwzględnić gorszą pozycję konsumenta wobec przedsiębiorcy zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, czyli sytuację, która prowadzi konsumenta do zaakceptowania warunków umowy zredagowanych wcześniej przez przedsiębiorcę bez możliwości wpłynięcia na ich treść. Podobnie należy przypomnieć, że konsumenci mogą nie wiedzieć o nieuczciwym charakterze warunku zawartego w umowie kredytu hipotecznego lub nie rozumieją zakresu swoich praw wynikających z dyrektywy 93/13 (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo).

95 W tym kontekście Trybunał orzekł, że umowy kredytu, takie jak analizowana umowa w postępowaniu głównym, są zazwyczaj wykonywane przez znaczny okres ich obowiązywania, a w związku z tym, jeśli zdarzeniem rozpoczynającym bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia jest każda płatność dokonana przez kredytobiorcę, czego ustalenie należy do sądu odsyłającego, to nie można wykluczyć, przynajmniej w odniesieniu do części dokonanych płatności, że przedawnieniu ulegnie część roszczeń, zanim umowa dobiegnie końca, tak że taki system przedawnienia może systematycznie pozbawiać konsumentów możliwości dochodzenia zwrotu płatności, dokonanych na podstawie warunków umownych sprzecznych z wspomnianą dyrektywą (zob. podobnie wyrok z dnia 22 kwietnia 2021 r., Profi Credit Slovakia, C-485/19, EU:C:2021:313, pkt 63).

96 I tak, jeśli chodzi o początek biegu terminu przedawnienia rozpatrywanego w postępowaniu głównym, istnieje znaczne ryzyko, że z uwagi na sposób jego określenia w orzecznictwie krajowym konsument nie będzie w stanie skutecznie dochodzić praw przyznanych mu przez dyrektywę 93/13.

97 Z informacji przekazanych przez sąd odsyłający wynika bowiem, że dziesięcioletni termin przedawnienia rozpoczyna bieg od dnia każdego świadczenia wykonanego przez danego konsumenta, mimo że w tym dniu konsument nie był w stanie samodzielnie dokonać oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego lub nie wiedział o nieuczciwym charakterze tego warunku i bez uwzględnienia okoliczności, że umowa przewidywała okres spłaty – w niniejszym przypadku trzydziestoletni – znacznie przekraczający dziesięcioletni ustawowy termin przedawnienia.

98 Należy zauważyć, że termin przedawnienia może być zgodny z zasadą skuteczności tylko wtedy, gdy konsument miał możliwość poznania swoich praw przed rozpoczęciem biegu lub upłynięciem tego terminu (wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 46 i przytoczone tam orzecznictwo).

99 Tymczasem przeciwstawienie dziesięcioletniego terminu przedawnienia, takiego jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, żądaniu o charakterze restytucyjnym skierowanemu przez konsumenta w celu uzyskania zwrotu nienależnie zapłaconych kwot na podstawie nieuczciwego warunku w rozumieniu dyrektywy 93/13 umowy kredytu zawartej z przedsiębiorcą, który to termin rozpoczyna bieg od dnia każdego świadczenia wykonanego przez tego konsumenta, nawet jeśli nie był on w stanie w tym dniu samodzielnie dokonać oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego, czy też nie miał wiedzy odnośnie do takiego nieuczciwego charakteru rzeczoności warunku i nie biorąc pod uwagę tego, że umowa przewidywała okres spłaty – w niniejszym przypadku trzydziestoletni – znacznie przekraczający dziesięcioletni ustawowy termin przedawnienia, nie ma charakteru zapewniającego temu konsumentowi skutecznej ochrony. Termin taki czyni zatem nadmiernie utrudnionym wykonywanie praw przyznanych konsumentowi przez dyrektywę 93/13 i w związku z tym narusza zasadę skuteczności.

100 Z powyższego wynika, że dyrektywę 93/13, analizowaną w świetle zasady skuteczności, należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia konsumenta mającego na celu uzyskanie zwrotu kwot nienależnie wypłaconych przedsiębiorcy w wykonaniu nieuczciwego warunku umowy kredytu rozpoczyna swój bieg w dniu każdego świadczenia wykonanego przez konsumenta, nawet jeśli ten ostatni nie był w stanie w tym dniu samodzielnie dokonać oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego lub nie powziął wiedzy o nieuczciwym charakterze tego warunku i bez uwzględnienia okoliczności, że umowa przewidywała okres spłaty – w niniejszym przypadku trzydziestoletni – znacznie przekraczający dziesięcioletni ustawowy termin przedawnienia.

W przedmiocie kosztów

101 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (dziewiąta izba) orzeka, co następuje:

1) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich

należy interpretować w ten sposób, że:

stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany

treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę, czego zweryfikowanie należy do sądu odsyłającego.

2) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13

należy interpretować w ten sposób, że:

stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego.

3) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13

należy interpretować w ten sposób, że:

stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, który pociąga za sobą nieważność tej umowy w całości, zastąpić warunek umowny, którego nieważność została stwierdzona, albo wykładnią oświadczenia woli stron w celu uniknięcia unieważnienia tej umowy, albo przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, nawet jeśli konsument został poinformowany o skutkach nieważności tejże umowy i zaakceptował je.

4) Dyrektywę 93/13, analizowaną w świetle zasady skuteczności,

należy interpretować w ten sposób, że:

stoi ona na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia konsumenta mającego na celu uzyskanie zwrotu kwot nienależnie wypłaconych przedsiębiorcy w wykonaniu nieuczciwego warunku umowy kredytu rozpoczyna swój bieg w dniu każdego świadczenia wykonanego przez konsumenta, nawet jeśli ten ostatni nie był w tym dniu samodzielnie dokonać oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego lub nie powziął wiedzy o nieuczciwym charakterze tego warunku i bez uwzględnienia okoliczności, że umowa przewidywała okres spłaty – w niniejszym przypadku trzydziestoletni – znacznie przekraczający dziesięcioletni ustawowy termin przedawnienia.

Rodin

Bonichot

Spineanu-Matei

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 8 września 2022 r.

Sekretarz

Prezes dziewiątej izby

A Calot Escobar

S. Rodin

